

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ХОЛЯВКА СОФІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 347.44

ДИСЕРТАЦІЯ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ДОГОВОРИ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____Холявка С.В.

Науковий керівник –
Якубівський Ігор Євгенович
доктор юридичних наук, професор

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Холявка С.В. Цивільно-правові договори у сфері інноваційної діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право. – Львівський національний університет імені Івана Франка; Львів, 2023.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей правового регулювання цивільно-правових договорів у сфері інноваційної діяльності.

В сучасних умовах розвиток економіки, соціальної сфери та інших суспільних інститутів будь-якої країни залежить від впровадження нових ефективних, економічних та науково обґрунтованих технологій, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які ми звикло називаємо інноваціями. Виокремлено основні підходи до розуміння правової природи інновацій, якими є статичний та динамічний підхід.

Погоджуючись із позицією, за якою об'єкт інноваційної діяльності є результатом цієї діяльності, автор зауважує помилковість думки про охоплення поняттям інновації обидвох цих елементів. Доведено, що правильне розуміння природи інновацій може бути вироблене після аналізу співвідношення між інновацією та інноваційною діяльністю із урахуванням поняття інноваційного продукту.

Обґрунтовано, що інноваційна діяльність проходить певні етапи, які можна назвати інноваційним циклом. Першим етапом є, звісно, здійснення певної інтелектуальної, творчої діяльності, яка спрямована на вироблення нових або вдосконалення існуючих технологій, продуктів або послуг та їх об'єктивацію. Для того, щоб ідея, яка є формою інтелектуальної діяльності людини та існує виключно у її свідомості, стала об'єктом правовідносин, вона повинна отримати зовнішній вираз та стати доступною для сприйняття іншими особами.

Заявлено, що результатом здійснення першого етапу інноваційної діяльності є створення інновації. Тоді цикл інноваційної діяльності переходить на другий етап, під час якого створена інновація впроваджується у виробництво чи у соціальну сферу, в результаті чого вже утворюється інноваційний продукт. Тобто цикл інноваційної діяльності можна умовно зобразити: діяльність – результат (інновація) – діяльність – результат (інноваційний продукт).

Доведено, що термін «об'єкт інновацій», який часто вживається у науковій літературі, є некоректним, оскільки сама інновація вже є об'єктом – результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини, доступним для сприйняття, тому він буде означати «об'єкт об'єкта». Категорію об'єкта можна розглядати лише в контексті об'єкта інноваційної діяльності, а також об'єкта договорів інноваційного характеру.

Запропоновано визначення інновації – це результати наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності, які є новими, об'єктивно вираженими та придатними для впровадження у виробництво або інші соціальні сфери з метою отримання економічного, соціального або екологічного ефекту.

Обґрунтовано, що інноваційна діяльність характеризується такими основними ознаками: вона спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок у виробництві і соціальній сфері (при цьому вона може бути пов'язаною із одержанням прибутку, а може мати на меті покращення соціальної сфери та досягнення іншого соціального або екологічного ефекту); її об'єктом виступають нематеріальні блага – результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень та розробок), які доводяться до стану інноваційного продукту та впроваджуються як інновації; вона спрямована як на створення, так і на впровадження та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок.

Запропоновано визначити інноваційну діяльність як діяльність, що

спрямована на створення інновацій, їх впровадження та комерціалізацію у виробництво або інші соціальні сфери з метою створення інноваційного продукту.

Зазначено, що цивільно-правовий договір перестав виконувати лише функцію юридичного факту як підстави виникнення правовідносин, самого правовідношення та документа, а займає важливе місце в архітектурі джерел правового регулювання інноваційної діяльності. Договір є джерелом правового регулювання локального характеру, ефективним правовим засобом визначення прав та обов'язків сторін, зокрема у сфері інноваційної діяльності. Цивільно-правовий договір виступає ефективним джерелом правового регулювання відносин учасників інноваційної діяльності в усіх формах та на усіх стадіях її здійснення: при юридичній регламентації відносин сторін у сфері інноваційної діяльності, при здійсненні сторонами такої діяльності їх прав та виконанні обов'язків, а також при захисті прав та інтересів суб'єктів інноваційних відносин.

Запропоновано визначення договору інноваційного характеру, яким є домовленість двох або більше сторін, на підставі якої виникають, змінюються або припиняються їх права та обов'язки у сфері інноваційної діяльності.

Обґрунтовано, що договори, на підставі яких створюється об'єкт права інтелектуальної власності з метою його подальшого впровадження у виробництво або соціальну сферу для отримання вищого прибутку або досягнення соціального чи екологічного ефекту, слід відносити до договорів інноваційного характеру.

Незважаючи на різноманітність договорів у сфері інноваційної діяльності та на те, що всі вони за своєю правовою природою є цивільно-правовими договорами, можна із впевненістю ствердити, що цій групі договорів притаманна єдність і взаємозв'язок, які обумовлюють виділення їх в окремий елемент системи договірної права – договори інноваційного характеру. При цьому системоутворюючими ознаками будуть виступати юридична спрямованість, сфера застосування та предмет договору.

Запропоновано класифікацію договорів інноваційного характеру за критерієм їх юридичної спрямованості на договори інноваційного характеру та супутні договори у сфері інноваційної діяльності. Пропонуємо виділяти договори інноваційного характеру, спрямовані на: створення інновацій (договори про проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договори про створення інноваційного продукту та інші); трансфер інновацій (ліцензійні договори та інші) та договори про спільну інноваційну діяльність. Супутніми договорами у сфері інноваційної діяльності можна вважати договори про придбання основних засобів, необхідних для створення та впровадження інновацій (купівля-продаж високотехнологічного обладнання, комп'ютерних програм тощо); виконання робіт та надання послуг, необхідних для створення та впровадження інновацій (надання маркетингових послуг тощо).

Визначено особливості суб'єктного складу договорів інноваційного характеру. Розкрито порядок укладення договорів інноваційного характеру, який є загальним - шляхом надання оферти одним із контрагентів та її акцепту іншим контрагентом. При цьому не виключається можливість укладення договору із застосуванням спеціального порядку (наприклад, на конкурсі).

У більшості випадків до договорів інноваційного характеру законом не встановлено спеціальних вимог щодо їх форми, однак враховуючи особливості їх виконання такі договори підлягають укладенню у письмовій формі. В окремих випадках законодавством встановлена вимога щодо укладення договорів інноваційного характеру у письмовій формі під загрозою нікчемності такого договору у разі недотримання такої форми.

Зазначено, що способи захисту прав учасників договірних правовідносин у сфері інноваційної діяльності відповідають загальним способам захисту учасників договірних правовідносин. Одним із основних та найбільш ефективних способів захисту є відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням договору, який за своєю

спрямованістю є відновлювальним способом захисту.

Запропоновано розуміння способів захисту прав учасників договірних правовідносин у сфері інноваційної діяльності як визначених законом або договором та застосованих судом заходів, спрямованих на припинення порушення майнових прав, відновлення становища, яке існувало до порушення, відшкодування завданих порушенням майнових втрат та (або) моральної шкоди.

Запропоновано до договорів про створення інновацій відносити договір на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності а також змішані і непомінені договори, які спрямовані на створення інноваційних об'єктів, які можна об'єднати узагальнюючою назвою «договори про створення інновацій».

Обґрунтовано, що договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт за своєю юридичною спрямованістю є договором про виконання робіт, однак відрізняється від підрядних договорів предметом (в підрядних договорах предметом є уречевлений результат роботи), алеаторним та фідуціарним характером та іншими ознаками договору.

Враховуючи творчий характер договорів на виконання науково-дослідних робіт, їх наукоємкість та неможливість точного передбачення імовірності досягнення запланованого сторонами результату, такі договори слід вважати алеаторними (ризиковими). Дещо нижчий ступінь алеаторності притаманний виконанню дослідно-конструкторських та технологічних робіт, тому у разі виявлення неможливості досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов'язаний тільки відшкодувати витрати виконавця.

Зазначено, що предмет договору на створення і передачу науково-технічної продукції, передбачений ст. 331 ГК України в значній мірі дублює предмет договору, передбаченого гл. 62 ЦК України, а в зміст останнього

можуть безперешкодно бути включені положення про надання супутніх послуг щодо впровадження інновацій у виробництво або у інші сфери суспільних відносин відповідно до принципу свободи договору. Тому більш досконалою, універсальною та сучасною договірною конструкцією є договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. До втрати чинності ГК України у правозастосовній діяльності слід керуватися принципом верховенства ЦК України та застосовувати саме його положення.

Серед договорів інноваційного характеру виокремлено договори, які ми пропонуємо називати договорами про трансфер інновацій, тобто ті, на підставі яких від володільця до набувача переходять знання (в тому числі об'єкти технології), необхідні для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобуті в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини. Сюди слід віднести передання майнових прав інтелектуальної власності на знання, які підлягають правовій охороні як об'єкти права інтелектуальної власності.

Договорами про трансфер інновацій запропоновано вважати: ліцензійний договір; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір комерційної концесії (франчайзингу), інші договори (в тому числі непойменовані та змішані) щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Обґрунтовано, що одна із основних розмежувальних ознак ліцензійного договору з договорами про створення інновацій, зокрема, договорами на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт полягає якраз у тому, що ліцензійний договір не регулює відносини сторін пов'язані із циклом створення об'єкта інновації, а опосередковує передання майнових прав на вже існуючий у правоволодільця об'єкт. Ч. 5 ст. 1109 ЦК України це підкреслює: предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на

момент укладення договору не були чинними.

Зазначено, що відповідно до ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» технопарком є юридична особа або група юридичних осіб (далі - учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

Тому робимо висновок, що технопарки в Україні можуть діяти у двох формах – корпоративній та договірній. У випадку, якщо технопарк засновується без створення юридичної особи, то він діє на підставі договору про спільну діяльність. При цьому при створенні технопарку укладається власне договір про спільну діяльність без об'єднання вкладів, а не договір простого товариства, а умови такого договору повинні відповідати вимогам глави 77 ЦК України.

До договорів про спільну інноваційну діяльність слід віднести договори про науково-технічну та виробничу кооперацію, на підставі яких виконуються спільні науково-дослідні, дослідно-конструкторські та технологічні роботи.

Ключові слова: інновації; інноваційна діяльність; договір; зобов'язання; інтелектуальна власність; результат інтелектуальної діяльності; інформація; комерційна таємниця; трансфер технологій; договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт; розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір комерційної концесії (франчайзингу).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Холявка С.В. Поняття, ознаки договорів інноваційного характеру та їх місце в системі цивільно-правових договорів. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 420-425. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/3_2023/63.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.63>

2. Холявка С.В. Особливості правового регулювання договорів про створення інновацій. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 3. С. 346-352. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/55.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.55>

3. Холявка С.В. Договори про трансфер інновацій: поняття, види, правове регулювання. *Правова позиція*. 2023. №3 (40). С. 160-164. URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/31.pdf>.

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.31>

4. Холявка С.В. Договір в механізмі правового регулювання інноваційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №10. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/33.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/33>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Холявка С.В. Індустріальні та технологічні парки як учасники інноваційних відносин. *Правові проблеми земельної реформи в Україні* : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. (Львів, 2 червня 2017 р.). Львів, 2017. Вип. 4. С.31–34.

6. Холявка С.В. Технопарки як учасники інноваційних правовідносин. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / редкол.: С.В. Глібко, О.Д. Крупчан, С.А. Бука. Харків : Право, 2017. 240 с., С. 100-103.

7. Холявка С.В. Поняття, зміст та ознаки інноваційної діяльності. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-

практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р.) Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023.–336с., С. 330-332.

8. Холявка С.В. Договір як підстава здійснення інноваційної інвестиційної діяльності. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.)* Львів –Торунь: Liha-Pres, 2023. 212с., С. 209-211.

9. Холявка С.В. Алеаторність як ознака договорів інноваційного характеру. *The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of information technology development»*. (November 13-15, 2023). Bilbao, Spain. 396 p. С. 126-128.

10. Холявка С.В. Договір про спільну діяльність як підстава функціонування технопарків. *The 6th International Scientific and Practical Conference «Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development»*. (November 26-28, 2023). Geneva, Switzerland. 421 p. С. 255–257.

ABSTRACT

Kholyavka S.V. Civil law contracts in the field of innovative activity. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty (branch of knowledge - 08 'Law') 081 Law. – Ivan Franko Lviv National University; Lviv, 2023.

The dissertation is devoted to the study of the peculiarities of legal regulation of civil law contracts in the field of innovative activity.

In modern conditions, the development of the economy, social sphere and other social institutions of any country depends on the introduction of new effective, economic and scientifically based technologies, organizational and technical solutions of a production, administrative, commercial or other nature, which we usually call innovations. The main approaches to understanding the legal nature of innovations are singled out, which are static and dynamic approaches.

Agreeing with the position that the object of innovative activity is the result of this activity, the author notes the fallacy of the idea that the concept of innovation encompasses both of these elements. It is proven that a correct understanding of the nature of innovation can be developed after analyzing the relationship between innovation and innovative activity, taking into account the concept of an innovative product.

It is well-founded that innovative activity goes through certain stages, which can be called an innovation cycle. The first stage is, of course, the implementation of certain intellectual, creative activities aimed at developing new or improving existing technologies, products or services and their objectification. In order for an idea, which is a form of intellectual activity of a person and exists exclusively in his mind, to become an object of legal relations, it must receive an external expression and become available for perception by other persons.

It is stated that the result of the implementation of the first stage of innovation activity is the creation of an innovation. Then the cycle of innovative activity moves to the second stage, during which the created innovation is

introduced into production or into the social sphere, as a result of which an innovative product is already formed. That is, the cycle of innovative activity can be conventionally depicted: activity - result (innovation) - activity - result (innovation product).

It is proved that the term "object of innovation", which is often used in scientific literature, is incorrect, since the innovation itself is already an object - the result of intellectual, creative activity of a person, available for perception, therefore it will mean "an object of "object". The object category can be considered only in the context of the object of innovative activity, as well as the object of contracts of an innovative nature.

The proposed definition of innovation is the results of scientific, scientific-technical and other intellectual creative activity that are new, objectively expressed and suitable for implementation in production or other social spheres with the aim of obtaining an economic, social or environmental effect.

It is substantiated that innovative activity is characterized by the following main features: it is aimed at the use and commercialization of the results of scientific research and development in production and the social sphere (at the same time, it can be related to making a profit, or it can be aimed at improving the social sphere and achieving other social or environmental effect); its object is intangible goods - the results of intellectual activity (results of scientific research and development), which are brought to the state of an innovative product and implemented as innovations; it is aimed at both the creation and implementation and commercialization of the results of scientific research and development.

It is proposed to define innovative activity as an activity aimed at creating innovations, their implementation and commercialization in production or other social spheres with the aim of creating an innovative product.

It is noted that the civil law contract ceased to perform only the function of a legal fact as the basis for the emergence of a legal relationship, the legal relationship itself and the document, and occupies an important place in the architecture of sources of legal regulation of innovative activity. The contract is a

source of legal regulation of a local nature, an effective legal means of determining the rights and obligations of the parties, in particular in the field of innovative activity. The civil law contract acts as an effective source of legal regulation of the relations of the participants of innovative activity in all forms and at all stages of its implementation: in the legal regulation of the relations of the parties in the sphere of innovative activity, in the implementation by the parties of such activity of their rights and obligations, as well as in the protection rights and interests of subjects of innovative relations.

The definition of an innovative contract is proposed, which is an agreement between two or more parties, on the basis of which their rights and obligations in the field of innovative activity arise, change or terminate.

It is substantiated that contracts based on which an object of intellectual property rights is created with the aim of its further introduction into production or the social sphere to obtain a higher profit or achieve a social or environmental effect should be classified as contracts of an innovative nature.

Despite the variety of contracts in the field of innovative activity and the fact that all of them are civil-law contracts by their legal nature.

Keywords: innovation; innovative activity; contract; obligation; Intellectual Property; the result of intellectual activity; information; a trade secret; technology transfer; contract for the performance of research, development and technological works; disposal of property rights of intellectual property; license agreement; commercial concession (franchising) agreement.

THE LIST OF PUBLICATIONS:

Scientific works, which outline the main scientific findings of the dissertation:

1. Kholyavka S.V. Concepts, signs of innovative contracts and their place in the system of civil law contracts. Law and society. 2023. No. 3. P. 420-425. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/3_2023/63.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.63>

2. Kholyavka S.V. Peculiarities of legal regulation of contracts on the creation of innovations. State and regions. Series: Law. 2023. No. 3. P. 346-352. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/55.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.55>

3. Kholyavka S.V. Agreements on the transfer of innovations: concepts, types, legal regulation. Legal position. 2023. No. 3 (40). P. 160-164. URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/31.pdf>.

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.31>

4. Kholyavka S.V. The contract in the mechanism of legal regulation of innovative activity. Legal scientific electronic journal. 2023. No. 10. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/33.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/33>

Scientific works which certify the approbation of the materials of the dissertation:

5. Kholyavka S.V. Industrial and technological parks as participants in innovative relations. Legal problems of land reform in Ukraine: materials of the International science and practice conf. (Lviv, June 2, 2017). Lviv, 2017. Issue 4. P.31–34.

6. Kholyavka S.V. Technoparks as participants in innovative legal relations. Innovative system and information technologies in modern science: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kharkov, Kyiv, October 20,

2017) / editor: S.V. Hlebko, O.D. Krupchan, S.A. Beech tree Kharkiv: Pravo, 2017. 240 p., pp. 100-103.

7. Kholyavka S.V. Concept, content and signs of innovative activity. Legal sciences: problems and prospects: materials of the international scientific and practical conference (Zaporizhia, February 24–25, 2023) Lviv–Torun: Liha-Pres, 2023.–336p., P. 330-332.

8. Kholyavka S.V. The contract as a basis for carrying out innovative investment activity. Eighth Taurian legal scientific readings: materials of the international scientific and practical conference (Kyiv, June 16–17, 2023) Lviv-Torun: Liha-Pres, 2023. 212 p., pp. 209-211.

9. Kholyavka S.V. Aleatoriness as a sign of innovative contracts. The IX International Scientific and Practical Conference "Promising ways of information technology development". (November 13-15, 2023). Bilbao, Spain. 396 p. P. 126-128.

10. Kholyavka S.V. Agreement on joint activities as a basis for the functioning of technoparks. The 6th International Scientific and Practical Conference "Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development". (November 26-28, 2023). Geneva, Switzerland. 421 p. P. 255–257.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	28
1.1. Поняття та ознаки інноваційної діяльності.....	28
1.2. Поняття, ознаки, види договорів у сфері інноваційної діяльності та їх місце в системі цивільно-правових договорів.....	46
РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	67
2.1. Суб'єктний склад договорів інноваційного характеру.....	67
2.2. Укладення договорів у сфері інноваційної діяльності.....	74
2.3. Виконання зобов'язань за договорами у сфері інноваційної діяльності.....	95
2.4. Захист прав та інтересів учасників договірних правовідносин у сфері інноваційної діяльності	103
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ДОГОВОРІВ ІННОВАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ.....	115
3.1. Договори про створення інновацій.....	115
3.2. Договори про трансфер інновацій.....	130
3.3. Договори про спільну інноваційну діяльність.....	136
ВИСНОВКИ.....	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156
ДОДАТОК.....	184

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ГК України – Господарський кодекс України

ЄС – Європейський Союз

ЗУ – Закон України

НДДКТР – науково-дослідні, дослідно-конструкторські та технологічні роботи

П. – пункт

Ст. – стаття

ЦК України – Цивільний кодекс України

Ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних умовах більшість країн світу, зокрема країни Європейського Союзу (надалі – ЄС), своєю базовою моделлю розвитку визначають інноваційну. Обраний Україною та закріплений в Основному законі шлях європейської інтеграції передбачає гармонізацію та зближення правової та економічної систем нашої держави та країн ЄС, тому побудова інноваційної моделі розвитку є для нас пріоритетною. У Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 526-р, підкреслено, що в Україні для подолання поступової деградації інноваційного потенціалу необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю та переходу від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO) оприлюднила Global Innovation Index 2023, який цього року має гасло «Інновації в умовах невизначеності». Україна, незважаючи на війну, цього року піднялася в Global Innovation Index на дві сходинки і посідає 55-те місце. Також цього року наша країна вперше увійшла до ТОП-3 найінноваційніших економік у групі країн з доходами нижче середнього. Найвищі рейтингові оцінки отримав ступінь розвитку української освіти, інформаційно-комунікаційних технологій, інтелектуальний рівень людського капіталу. Найнижчі – стан інституційного поля, довіра до бізнесу, стан інфраструктури (що не дивно в умовах повномасштабної війни).

Запровадження інноваційних підходів в економіці, науці, техніці, суспільстві тощо потребує належного, чіткого та водночас гнучкого правового регулювання, яке буде відображати усі реалії та тенденції суспільних відносин у цій сфері. Враховуючи комплексний характер діяльності з розробки та впровадження інновацій, яка включає майновий, інформаційний, соціальний, інтелектуальний та інші компоненти, з однієї сторони, а недосконалість, фрагментарність та «неповороткість»

законодавства у вказаній сфері – з іншої сторони, наявна необхідність у застосуванні в механізмі правового регулювання цих відносин також інших конструкцій, насамперед цивільно-правового договору.

Перехід до інноваційного типу економіки є нерозривно пов'язаним з інституційним розвитком інноваційних відносин. Одним із центральних інститутів досліджуваних правовідносин є договір. Динаміка інноваційної діяльності та інноваційних правовідносин в цілому опосередковується договором. В наукових працях неодноразово наголошувалося на багатогранності терміну «договір» та його значенні в механізмі правового регулювання відповідних суспільних відносин. В умовах посилення приватно-правових начал у регулюванні суспільних і, зокрема, інноваційних відносин, роль і значення договору неухильно зростає.

Водночас, аналіз стану сучасного законодавства в досліджуваній сфері доводить наявність колізій та неузгодженостей положень вітчизняних нормативно-правових актів. Тож надзвичайно важливим є наукове розроблення низки доктринальних питань щодо особливостей договорів інноваційного характеру.

Варто зазначити, що договірні відносини у сфері інноваційної діяльності в українській цивілістичній науці вивчені недостатньо. Більшість наукових праць, які стосуються інновацій та інноваційної діяльності, мають економічне спрямування. Деяким питанням інноваційних правовідносин присвячені господарсько-правові дослідження (В.С. Мілаш, О.Е. Сімсон).

Загальним питанням договірного права присвячені праці таких вчених-цивілістів як О.А. Беяневич, С.М. Бервено, В.І. Борисова, О.В. Дзера, І.Р. Калаур, В.М. Косак, Н.С. Кузнєцова, В.В. Луць, С.О. Погрібний, І.В. Спасибо-Фатєєва, І.Є. Якубівський та інших. Однак у своїй більшості праці зазначених вчених мають загальний характер та не відображають специфіки відносин у сфері інноваційної діяльності.

На рівні дисертаційного дослідження договори у сфері інноваційної діяльності вивчалися А.П. Стасівим, однак автор зосередив основну увагу на

загальних питаннях договірного регулювання інноваційних правовідносин та аналізі договорів, які є підставою їх виникнення.

Водночас, комплексного дослідження договірних відносин у сфері інноваційної діяльності з позицій їх цивільно-правового регулювання, яке б охопило всі наявні проблемні питання, проведено не було.

На сьогодні відсутнє як законодавче визначення так і єдина наукова позиція щодо поняття договору інноваційного характеру, його ознак, правової природи та місця в системі цивільно-правових договорів. Більше того, поняття інновацій та інноваційної діяльності також потребує конкретизації та відмежування від інших правових інститутів. Невирішеними є питання класифікації досліджуваної групи договорів, визначення їх предмета та об'єкта.

Потребують удосконалення законодавчі положення щодо регулювання договорів про створення інновацій та їх передання (трансфер), а також щодо захисту прав та інтересів учасників договірних правовідносин у сфері інноваційної діяльності.

Про актуальність теми дослідження свідчить і неоднозначна судова практика щодо вирішення договірних спорів у сфері інноваційної діяльності.

Науково-теоретичною основою дослідження стали наукові праці українських вчених, зокрема: О. Є. Аврамової, Ю. Є. Атаманової, О. А. Белянєвич, С. М. Бервено, В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, М. М. Великанової, О. М. Вінник, А. А. Герц, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, І. В. Зайцевої-Калаур, І. Р. Калаура, І. Ф. Коваль, А. О. Кодинця, В. М. Коссака, О. О. Кота, В. М. Крижної, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця, Р. А. Майданика, С. О. Погрібного, З. В. Ромовської, О. Е. Сімсон, І. В. Спасибо-Фатєєвої, А. П. Стасіва, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишки, Ю. М. Юркевича, О. С. Яворської, І. Є. Якубівського, В. Л. Яроцького та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри

цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2016–2018 роки “Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС” (державний реєстраційний номер: 0116U001703), на 2019–2021 роки “Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства” (державний реєстраційний номер: 0119U002358) та на 2022–2024 роки “Концептуальні засади рекодифікації цивільного законодавства України” (державний реєстраційний номер: 0122U200330).

Тему дослідження «Цивільно-правові договори у сфері інноваційної діяльності» затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 27/10 від 26 жовтня 2016 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення нових теоретичних положень та надання науково-практичних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює договори у сфері інноваційної діяльності.

Для досягнення визначеної мети необхідно було вирішити такі **завдання:**

- визначити поняття інновацій та виокремити їх основні сутнісні ознаки;
- з’ясувати правову природу договорів інноваційного характеру, їхні особливості та визначити місце досліджуваної групи договорів у системі цивільно-правових договорів;
- запропонувати визначення договору інноваційного характеру;
- надати класифікацію договорів інноваційного характеру;
- встановити особливості суб’єктного складу, порядку укладення та форми договорів інноваційного характеру;
- з’ясувати умови договорів інноваційного характеру;
- визначити правові наслідки невиконання та неналежного виконання договорів інноваційного характеру;
- виділити особливості правового регулювання окремих видів договорів у сфері інноваційної діяльності;

- розробити пропозиції щодо зміни та вдосконалення правового регулювання договорів інноваційного характеру.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з укладенням, виконанням та припиненням договорів інноваційного характеру.

Предметом дослідження є договори у сфері інноваційної діяльності.

Методи дослідження. У процесі виконання дисертаційного дослідження використано такі наукові методи: діалектичний метод – для визначення місця групи договорів інноваційного характеру у системі цивільно-правових договорів і дослідження цих договорів в їхній єдності та взаємозв'язку (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3); історичного аналізу – для визначення етапів виникнення, розвитку й обігу інновацій, а також з'ясування розвитку доктрини договору інноваційного характеру (підрозділи 1.1, 1.2); абстрагування та узагальнення – для формулювання дефініції договору інноваційного характеру, інновацій, інноваційної діяльності (підрозділи 1.1, 1.2); системного аналізу й класифікації – для побудови підсистеми договорів у сфері інноваційної діяльності як елемента системи цивільно-правових договорів та дослідження загалом (підрозділи 1.1, 1.2); формально-юридичний – для аналізу змісту актів цивільного законодавства, що регулюють договори у сфері інноваційної діяльності, та практики їх застосування (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); порівняльно-правовий – для порівняння законодавства України у сфері у сфері інноваційних відносин із законодавством інших держав та міжнародно-правовими актами (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3); теоретичного моделювання – для розроблення пропозицій про внесення змін до Цивільного кодексу України, Законів України «Про інноваційну діяльність» та інших актів законодавства (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3).

Нормативну базу дослідження становлять положення Цивільного кодексу України, законів України «Про інноваційну діяльність», «Про

інвестиційну діяльність», інших нормативно-правових актів України, якими регулюється інноваційна діяльність.

Емпіричною базою дослідження є практика укладення та виконання договорів інноваційного характеру та матеріали судових справ щодо вирішення спорів, пов'язаних з договорами у сфері інноваційної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень договорів у сфері інноваційної діяльності. У результаті дослідження сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, які мають значення для науки та практики, відповідають вимогам новизни і винесені на захист, зокрема:

уперше:

- запропоновано авторське визначення інновацій – це результати наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної, у тому числі творчої, діяльності, які є новими, об'єктивно вираженими та придатними для впровадження у виробництво або інші соціальні сфери з метою отримання економічного, соціального або екологічного ефекту;

- виокремлено ознаки договору інноваційного характеру, до яких слід віднести: наявність у предметі договору інноваційної складової, спрямованість на створення інновації та її впровадження і комерціалізацію, мета досягнення економічного, соціального або екологічного ефекту;

- запропоновано класифікацію договорів інноваційного характеру за критерієм їх юридичної спрямованості на договори про створення інновацій (договори про проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договори про створення інноваційного продукту та інші), договори про трансфер інновацій (ліцензійні договори та інші) та договори про спільну інноваційну діяльність;

- сформульовано визначення договорів про трансфер інновацій, як договорів, на підставі яких від володільця до набувача переходить інформація (в тому числі об'єкти технології), необхідна для розв'язання технологічних,

інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, отримана в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини та яка може бути об'єктом правової охорони у відповідності до чинного цивільного законодавства;

- доведено, що договорами про трансфер інновацій є: ліцензійний договір; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір комерційної концесії (франчайзингу), інші договори (в тому числі непоміненані та змішані) щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності;

- з метою узгодження норм ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» із законодавством про науково-технічну діяльність запропоновано розширити коло можливих учасників технопарків шляхом включення до них юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, в тому числі наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ, закладів вищої освіти та громадських наукових організацій;

удосконалено:

- поняттєвий апарат, що вживається у законодавстві про інноваційну діяльність, а саме, з урахуванням меж інноваційного циклу, доведено недоцільність вживання терміну «об'єкт інновацій», оскільки сама інновація вже є об'єктом – результатом інтелектуальної, у тому числі творчої, діяльності людини, доступним для сприйняття, та який відповідає ознакам інновацій;

- положення про те, що зважаючи на тотожність передбаченого Цивільним кодексом України договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт і закріпленого Господарським кодексом України договору на створення і передачу науково-технічної продукції, з метою уніфікації поняттєвого апарату, недоцільним є закріплення відповідних норм у Господарському кодексі України;

набуло подальшого розвитку:

- положення, що договори, на підставі яких створюється об'єкт права інтелектуальної власності з метою його подальшого впровадження у виробництво або соціальну сферу для отримання вищого прибутку або досягнення соціального чи екологічного ефекту, слід відносити до договорів інноваційного характеру;

- позиція щодо посилення функції цивільно-правового договору як джерела правового регулювання відносин у сфері інноваційної діяльності;

- положення, що творчий характер робіт, які виконуються за договорами на виконання науково-дослідних робіт, їх наукоємкість та неможливість точного передбачення імовірності досягнення запланованого сторонами результату, такі договори слід вважати алеаторними (ризиковими);

- обґрунтування розмежування ліцензійного договору з договорами про створення інновацій, зокрема, договорами на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, яке полягає у тому, що ліцензійний договір не регулює відносини сторін пов'язані із циклом створення об'єкта інновації, а опосередковує надання майнових прав на вже існуючий у правоволодільця об'єкт.

Практичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що викладені у дисертації положення, висновки та пропозиції впроваджені та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – при подальшому дослідженні проблем укладення, виконання та припинення договорів у сфері інноваційної діяльності;

– *правотворчій діяльності* – для удосконалення чинного законодавства України, що регулює договори інноваційного характеру;

– *правозастосовній практиці* – при укладенні договорів інноваційного характеру та вирішенні спорів, які виникають із досліджуваних договірних відносин;

– *навчальному процесі* – при підготовці навчально-методичної літератури, а також під час проведення лекційних і практичних занять з дисциплін «Цивільне право України», «Договірне право України», «Господарське право України», «Правове регулювання інвестиційної діяльності» та інших.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, виконаною здобувачем особисто. Усі сформульовані у ній положення та висновки, що виносяться на захист, ґрунтуються на власних дослідженнях і отримані автором самостійно.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертація обговорена на засіданні кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, схвалена та рекомендована до захисту. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Правові проблеми земельної реформи в Україні» (м. Львів, 2 червня 2017 р.); «Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці» (м. Харків, м. Київ, 20 жовтня 2017 р.); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р.); «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.); «Promising ways of information technology development». (Bilbao, Spain. November 13-15, 2023); «Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development». (Geneva, Switzerland. November 26-28, 2023).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у 10 наукових публікаціях, серед яких чотири – у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, шість тез – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та анотації українською та

англійською мовами. Загальний обсяг дисертації – 183 сторінки, основний текст викладений на 155 сторінках, список використаних джерел містить 263 найменування.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття, ознаки та зміст інновацій та інноваційної діяльності

В сучасних умовах розвиток економіки, соціальної сфери та інших суспільних інститутів будь-якої країни залежить від впровадження нових ефективних, економічних та науково обґрунтованих технологій, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які ми звикло називаємо інноваціями.

Важливість використання у економіці та суспільній сфері прогресивних результатів інтелектуальної діяльності людини, насамперед тих, які є об'єктами права інтелектуальної власності та отримують відповідну правову охорону, неодноразово підкреслювалася у літературі. Необхідною умовою для отримання прибутку є використання об'єктів права інтелектуальної власності, введення їх у господарський обіг, тобто здійснення комерціалізації цих об'єктів. При цьому комерціалізації, оцінюванню підлягають, власне, не самі об'єкти права інтелектуальної власності, а права на них [207, с. 18].

Держава заінтересована у забезпеченні належного правового регулювання, а також фінансового та організаційного стимулювання діяльності, пов'язаної з максимально ефективним впровадженням у господарський оборот об'єктів прав інтелектуальної власності, тому на сучасному етапі правотворення було прийнято цілу низку нормативно-правових актів, якими врегульовано ці питання: ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», ЗУ «Про авторське право і суміжні права», ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин», ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» та інші.

Однак, як влучно зазначають О.В. Піхурець, Ю.С. Мельниченко, наявність значної кількості законодавчих актів, спрямованих на «залучення» об'єктів права інтелектуальної власності до господарського обороту, не стало повноцінною гарантією цього процесу [133, с. 251].

Тому необхідно приділити належну увагу питанням правового забезпечення діяльності, яка спрямована на впровадження у різні сфери суспільного та економічного життя результатів інтелектуальної діяльності людини, здатних ці сфери вдосконалити та покращити (їх звикло називають інновації).

Одним із «батьків» понять «інновація» та «інноваційні підприємці» був відомий австрійський і американський економіст, соціолог та історик економічної думки Йозеф Алоїз Шумпетер, який вважав, що власне розвиток економіки можливий лише у разі дискретного застосування нових комбінацій виробничих засобів, що охоплює п'ять випадків: 1) запровадження нового товару, себто досі незнайомого споживачам, чи нової якості товару; 2) запровадження нового методу виробництва, себто ще не випробуваного на практиці у відповідній галузі виробництва, який не конче має ґрунтуватися на науковому відкритті й може також полягати в новому способі комерційного поводження з товаром; 3) відкриття нового ринку, себто ринку, на який конкретна галузь національного виробництва ще не виходила, незалежно від того, чи існував цей ринок раніше; 4) відкриття нового джерела постачання сировини чи напівфабрикатів, знову ж таки, безвідносно до того, чи існувало це джерело раніше, чи щойно створено; 5) реорганізування якої-небудь галузі промисловості, наприклад створення монопольного положення (скажімо, шляхом трестування) або підрив монопольного положення [228, с. 75].

Відомий економіст Пітер Друкер визначав інновації як зміни, які задають коливання економічній системі [60, с. 41]. Зрозуміло, що таке визначення є надто широким та потребує якісної деталізації, оскільки не відображає основних сутнісних ознак інновацій, а лише демонструє вплив інновацій на стан економіки.

На думку Х.Рігса, інновації – це комерційне засвоєння нової ідеї [258, с. 7]. Близьке за змістом визначення інновацій пропонують Дж.Тідд, Дж.Бессант, К.Павітт – це нові ідеї, які широко впроваджуються у практику,

як результат інтелектуальної діяльності, що є об'єктом цивільно-правових відносин [259, с. 38].

Загалом в економічній науці виділяють такі трактування поняття «інновація»:

- етимологічне – це мистецтво надання ресурсам нових можливостей для створення цінностей” (П. Друкер);

- комерційне – це процес, у якому дослідження або ідея набувають економічного змісту, а науково-технічна інновація розглядається як матеріалізація нових ідей і знань, відкриттів, винаходів і науково – технічних розробок у ході розвитку виробництва з метою їх комерційної реалізації для задоволення відповідних потреб споживачів на ринку (Б. Твісс);

- функціональне – це економічна категорія, нова функція виробництва, зміна технології виробництва, стрибок від старої виробничої функції до нової;

- статичне – визначення міститься у Положенні Фраскати та методиці зі збору даних щодо технологічних інновацій;

- процесне – це комплексний підхід, який включає в себе створення, розробку, доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технологічного або якогось іншого рішення (новації), що задовольняє певну потребу;

- з точки зору конкурентної переваги – це новий підхід до конструювання виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор та його компанія мають перевагу над конкурентами [221, с. 10].

Категорія інновацій із чисто економічної перетворилася у правову із прийняттям ЗУ «Про інноваційну діяльність». У ст. 1 вказаного Закону міститься визначення інновацій – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Законодавче визначення інновацій дає розуміння того, що названа категорія стосується тієї сфери суспільних відносин, яка пов'язана із науково-технічною, творчою та інтелектуальною діяльністю. Водночас, у зазначеному Законі застосовано доволі широкий понятійний апарат (визначено поняття «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний продукт» та інші), що не додає визначеності досліджуваним категоріям. Крім того, законодавчі положення не дають розуміння співвідношення між об'єктом інтелектуальної діяльності людини та інноваціями. Такий стан законодавчого регулювання спонукає нас шукати відповіді на окреслені питання в доктрині, однак і тут відсутня єдність думок науковців.

На рівні ЄС інновації визначені так: «нові ідеї, які втілюються в комерційний результат з використанням нових процесів, продуктів та послуг таким чином, щоб ефективніше та швидше отримати конкурентні переваги» [257].

О.Е. Сімсон проводить розмежування між підходами до визначення інновацій в українському та європейському законодавстві. Автор вказує, що в першій дефініції інновації виступають в якості самих продуктів, технологій та послуг, представлених на ринку, тобто як певний матеріальний або нематеріальний результат інноваційної діяльності, в той час як у другій – як нематеріальне благо, ідеальний об'єкт, який реалізується в процесі інноваційної діяльності в нових конкурентоздатних процесах (технологіях), продуктах та послугах [204, с. 661].

Третій підхід, який за суттю відрізняється від двох описаних вище, пропонує Керівництво Осло (Oslo manual), яке хоч і не є міжнародним чи нормативним актом, однак є основним методологічним інструментом Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) у сфері інновацій. У ньому інновація описана власне як сам процес введення на ринок нового чи значно покращеного продукту (товару чи послуги) або процесу, нового методу маркетингу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язках [255].

З'ясування правової природи інновацій та їх місця у складі інноваційних правовідносин необхідні для визначення механізму правового регулювання зазначених суспільних відносин та вироблення пропозицій щодо його удосконалення.

Щодо поняття, ознак та правової природи інновацій в юридичній літературі немає єдності думок. Д.М. Стеченко до інновацій включає: нові думки, способи поведінки або предмети, що якісно відрізняються від попередніх форм; активну чи пасивну зміну певної системи щодо навколишнього середовища; застосування нових технологічних знань; процес створення і впровадження нововведення та використання його кінцевих результатів; позитивну, прогресивну позицію, тобто ідею, діяльність або матеріальний об'єкт, що є новими для організаційної системи, яка їх використовує; будь-яке нововведення з чіткою орієнтацією на кінцевий результат прикладного характеру (задоволення певних потреб); об'єкт, що впроваджений у виробництво в результаті зробленого відкриття, якісно відмінного від попереднього аналогу; втілення нових форм організації праці та управління, що охоплює не тільки окреме підприємство, а й їх сукупність, галузь [105, с. 165].

Зрозуміло, що наведене визначення базується на економічних підходах до поняття інновацій, є надто широким та не може забезпечити потребу у наданні правової дефініції досліджуваному поняттю.

В.А. Кройтор пропонує розглядати поняття «інновації» у широкому та вузькому сенсі. Широкий підхід охоплює визначення інновації як: 1) статичного об'єкта у вигляді новітньої послуги чи продукту; 2) процесу створення, комерціалізації та реалізації інновації (динаміка інновації). Інновації завжди створюються з метою поліпшення виробничого, фінансового, іншого технологічного, технічного процесу, зокрема у сфері лікування людини, надання медичних послуг. Отримання позитивного ефекту особливо важливо для розвитку системи охорони здоров'я, оскільки стан збереження, підтримки як громадського, так і індивідуального здоров'я

вказує на сталий розвиток від- повідного суспільства та держави [105, с. 105].

Піхурець О.В. та Мельниченко Ю.С. також всі наукові підходи до визначення інновацій поділяють на дві основні групи: статичну та динамічну: «Прихильники першої точки зору (динамічної) розуміють інновацію як процес, що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових продуктів, технологій, принципів замість існуючих (В.Н. Лапін, Б.Санто, Ф.Ніксон, Б.Твісс, С.Д. Іл'єнкова, М. Чумаченко, А.Ф. Бондаренко, О.Б. Бутнік-Сіверський, О.Лапко тощо). Інші науковці вважають (статична точка зору), що інновація – це кінцевий результат інноваційного процесу у вигляді нової техніки (продукції), технології, нового методу, що впроваджується на ринку (Л.М. Гохберг, М.В. Волинкіна, І.Н. Молчанов, А. Левінсон, Т.М. Музика, І.Т. Балабанов)». Автори звертають увагу на те, що фактично у законодавчому визначенні зміст «інновації» розкривається через кінцевий результат інноваційного процесу у вигляді нової технології, продукту або послуги, організаційно-технічного рішення (статична точка зору) [133, с. 251].

Близьку до статичної теорії позицію займає О.Є. Аврамова, яка зазначає, що поняття інновації розповсюджується на новий продукт або послугу, спосіб їх виробництва, нововведення у фінансовій, науково-дослідницькій та інших сферах, будь яке вдосконалення, яке забезпечує економію витрат або створює умови для такої економії. Вона є абсолютно новим результатом інтелектуальної творчої діяльності у вигляді нового інтелектуального продукту, який вводить у ринковий обіг (комерціалізується). Інновації мають похідний характер від об'єктів інтелектуальної власності, але можуть існувати в інших формах, незалежних від об'єктів інтелектуальної власності [1, с. 163].

Примітно, що В.А. Кройтор, відзначаючи дуалістичний підхід до природи інновації (статика та динаміка) пропонує таке визначення медичних інновацій – це результат наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності у сфері охорони здоров'я, що вкладаються для їх

комерціалізації та підтримки як громадського, індивідуального здоров'я [105, с. 105]. Тобто, автор все-таки визначає інновації як результат певної діяльності, тим самим займаючи статичну позицію.

Прихильники «динамічної теорії» неодноразово звертають увагу на походження терміну «інновація», яке неодноразово досліджувалося і в економічній, і в юридичній літературі. Innovation (англ.) утворено з двох слів – латинського «новація» (новизна, нововведення) та англійського префікса «ін», що означає «в», «введення». Тому в перекладі з англійської «інновація» означає: введення нового, відновлення. О.Е. Сімсон відзначає, що як на рівні морфологічної побудови, так і на рівні семантичного значення інновації мають динамічний (процесний) характер [204, с. 662].

Враховуючи, що навіть назва інновацій передбачає дію, динаміку – думка, що інновації не слід ототожнювати лише з результатом діяльності, а в їх зміст потрібно включати і аспект самої діяльності, є досить поширеною серед науковців.

Так, О.В. Піхурець та Ю.С. Мельниченко вказують, що поняття інновації має стосуватись і процесу впровадження «новації (кінцевого результату)», що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових технологій, продукції, послуг або організаційно-технічних рішень. оскільки життєвий цикл інновації – це не тільки отримання кінцевого результату інноваційного процесу, а також і виникнення інноваційної ідеї (затвердження концепції), експертиза (дослідження ринку новітніх технологій), створення (розробка) технології, продукту, впровадження (стратегія просування на ринок) та експлуатація (вихід на ринок), ріст, стабільність, скорочення обсягів реалізації, завершення реалізації [133, с. 251].

Водночас, зазначені автори займаючи таку позицію, вдаються у крайнощі, оскільки визначають інновацію як складний, тривалий процес, що поєднує створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення новації, з метою отримання економічного, науково-технічного,

екологічного, соціального, інформаційного тощо ефекту та спричиняє техніко-економічні й інші зміни в соціальному середовищі та доходять висновку, що інновації та інноваційна діяльність – це, по суті, тотожні поняття. Однак із такою позицією важко погодитися, оскільки вона виключає зі змісту інновації головне – результат.

Як в цьому контексті зазначає О.Е. Сімсон, динамічний характер інновації має наслідком її подвійність. Вона ніби розпадається на об'єкт першого роду (інновацію-процес) – дії суб'єктів щодо введення (впровадження) новації, та об'єкт другого роду (інновацію-об'єкт або об'єкт інновації). Тому автор робить висновок, що інновацію потрібно розглядати у двох аспектах: як діяльність і як об'єкт цієї діяльності [204, с. 662].

Погоджуючись із зазначеною позицією в частині того, що об'єкт інновацій є результатом певної діяльності, все ж зауважимо помилковість думки про охоплення поняттям інновації обидвох цих елементів. Крім того, автор вводить в оборот ще один термін – «новації», який незрозуміло яким чином співвідноситься із інноваціями та яке він має змістове наповнення. Системно аналізуючи обговорюване обґрунтування «подвійності» природи інновацій, можна припустити, що новації автор вважає якраз другим елементом – об'єктом діяльності, а інновації – сукупністю двох зазначених елементів.

На нашу думку, правильне розуміння природи інновацій може бути вироблене після аналізу співвідношення між інновацією та інноваційною діяльністю із урахуванням поняття інноваційного продукту.

ЗУ «Про інноваційну діяльність» дає визначення інноваційного продукту – це результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом.

А.П. Стасів, досліджуючи співвідношення між поняттям «інновації» та «інноваційний продукт» доходить висновку, що фактично законодавець веде мову про одне і те ж саме поняття, але із застосуванням різних критеріїв його розуміння. На думку автора, має місце два терміни із однаковим змістом, що

однозначно не сприяє послідовному термінологічному апарату у сфері інноваційної діяльності. Автор вважає, що саме інновація є прийнятним терміном для позначення інтегрованого об'єкта правовідносин [189, с. 67].

Разом з тим, на нашу думку, такий підхід є не зовсім вірним. Дійсно, як нами вже зазначалося вище, законодавцем визначено декілька понять у ЗУ «Про інноваційну діяльність» (зокрема, й «інновації» та «інноваційний продукт»), які між собою не розмежовані та неузгоджені. Однак такий стан правового регулювання є швидше недоліком юридичної техніки, ніж підтвердженням тотожності інновацій та інноваційного продукту.

О.Е. Сімсон цілком справедливо відзначає, що інновацією є той об'єкт, який вводиться в оборот, а не той, який досягається в результаті інноваційної діяльності та наголошує на принциповості такого розмежування, оскільки в протилежному випадку матиме місце змішування двох категорій: інновацій та інноваційного продукту [205, с. 662].

Необхідно зазначити, що інноваційна діяльність проходить певні етапи, які можна назвати інноваційним циклом. Першим етапом є, звісно, здійснення певної інтелектуальної, творчої діяльності, яка спрямована на вироблення нових або вдосконалення існуючих технологій, продуктів або послуг та їх об'єктивацію. О.О. Підпригора описує об'єктивацію як втілення в певний матеріальний носій, або в крайньому разі, можливість такого втілення [152, с. 17]. Звісно, для того, щоб ідея, яка є формою інтелектуальної діяльності людини та існує виключно у її свідомості, стала об'єктом правовідносин, вона повинна отримати зовнішній вираз та стати доступною для сприйняття іншими особами. Однак, проаналізована вище позиція щодо об'єктивації нам видається занадто вузькою, оскільки її не можна зводити до матеріалізації ідеї, бо на сьогоднішній день величезна питома вага інновацій ніколи не втілюється у матеріальні об'єкти, а існує виключно у нематеріальній формі (до прикладу, комп'ютерні програми).

Результатом здійснення першого етапу інноваційної діяльності є створення об'єкта права інтелектуальної власності, який є базовим для

інновації. Тоді цикл інноваційної діяльності переходить на другий етап, під час якого створена інновація впроваджується у виробництво чи у соціальну сферу, в результаті чого вже утворюється інноваційний продукт. Тобто цикл інноваційної діяльності можна умовно зобразити: діяльність – результат (інновація) – діяльність – результат (інноваційний продукт).

Ознакою інноваційного продукту ЗУ «Про інноваційну діяльність» передбачає його конкурентоздатність на ринку. У ЗУ від 11 січня 2001 р. «Про захист економічної конкуренції» під економічною конкуренцією (конкуренцією) розуміється змагання між суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають змогу обирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку.

Як зазначають В.М. Коссак і Ю.М. Юркевич, конкуренція є важливим елементом механізму саморегулювання ринкової економіки і водночас конкретної форми її функціонування. Конкуренція відображає зв'язок між виробництвом і реалізацією продукту. Цей зв'язок є причинно-наслідковим, суттєвим, необхідним і повторюваним, тобто об'єктивним економічним законом. Закон конкуренції відображає причинно-наслідковий зв'язок між можливостями створити продукт, потрібний споживачам, і можливостями реалізувати його з вигодою, насамперед для покупця, а потім уже для виробника.

В.М. Коссак та А.А.Герц крім цього наголошують, що конкуренція – це процес змагальних відносин суб'єктів господарювання, який полягає у досягненні економічних переваг за умови, що вони є результатом їхніх власних досягнень. Тому немає потреби підкреслювати, що інноваційний продукт чи інноваційна продукція повинна бути конкурентоздатною. Крім цього, категорія інноваційна продукція не має суттєвих ознак, які б відрізняли її від поняття «інноваційний продукт». Доцільно в якості результату виконання інноваційного проєкту послуговуватися терміном «інноваційний продукт», який більш точно відповідає поняттю об'єкта інноваційної

діяльності, визначеного в ст. 4 Закону України «Про інноваційну діяльність» [98, с.117].

На нашу думку, термін «об'єкт інновацій», який часто вживається у науковій літературі, є некоректним, оскільки сама інновація вже є об'єктом – результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини, доступним для сприйняття, тому він буде означати «об'єкт об'єкта». Категорію об'єкта можна розглядати лише в контексті об'єкта інноваційної діяльності, а також об'єкта договорів інноваційного характеру.

Для повноти розуміння поняття «інновація» необхідно розкрити співвідношення цього поняття із поняттям об'єкта права інтелектуальної власності, який лежить в основі інновацій. Насамперед слід наголосити, що базовим для будь-якої інновації є об'єкт права інтелектуальної власності, на основі якого запроваджуються нові або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Водночас, не кожен результат інтелектуальної творчої діяльності людини, який може отримати правову охорону як об'єкт права інтелектуальної власності, може бути основою для інновації.

Ю.Є. Атаманова на основі аналізу кожного з об'єктів права інтелектуальної власності, закріплених у чинному законодавстві, зокрема ст. 420 ЦК України, дійшла висновку, що повністю відповідають інноваційним критеріям такі об'єкти права інтелектуальної власності: винаходи; корисні моделі; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; сорти рослин; породи тварин [154, с. 252].

Автор вважає, що потенційно можуть входити до інновацій комп'ютерні програми та бази даних, а також ноу-хау - їхній рівень може відповідати критерію новизни (локальної чи абсолютної) з формальною фіксацією сутності (тобто з документальним чи іншим способом

оформленням), а промислове впровадження може бути головним призначенням їхньої розробки, причому економічно виправданим і доцільним. Але виключні права на зазначені об'єкти не можна вважати достатньою мірою захищеними у зв'язку з відсутністю обов'язкової державної реєстрації прав на них та правоохоронних документів, які визнаються та підтримуються державою з можливістю застосування заходів державного примусу щодо порушників виключних прав, які з них випливають.

До числа об'єктів права інтелектуальної власності, які можуть виступати базовим елементом інновацій, не входять об'єкти авторського й суміжних прав (за винятком комп'ютерних програм та баз даних) та засоби індивідуалізації (торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення). Їхня відсутність у складі інновацій можна пояснити їх іншим призначенням. Зокрема, об'єкти авторського та суміжних прав є результатами творчості людини й не пов'язані з реальним сектором економіки країни, а спрямовані на задоволення естетичних потреб людей, тому вони не відповідають такому критерію інновацій, як промислова придатність, і не здатні забезпечити підвищення (суттєве) якісних характеристик товару та/або виробничих процесів (технічних характеристик/технологічних операцій), що є основним інноваційним навантаженням. Крім того, на ці об'єкти відсутні правовстановлюючі (правоохоронні) документи, - права на них виникають із моменту простої формалізації (об'єктування) результату творчої діяльності, - що створює підвищений ризик для володільців, а також інвесторів у порушенні виключних прав на них.

Що ж стосується засобів індивідуалізації, то їх головне призначення - виокремлення суб'єктів або товару. Вони не містять у собі нових інтелектуальних рішень, а лише визначають продукцію або її виробника (в широкому розумінні). Тобто вони не відповідають такому критерію інновацій, як новизна, що зумовлює неможливість їх віднесення до числа основних елементів інновацій.

Для поглиблення розуміння правової природи інновацій та подальшого синтезу їх дефініції необхідно проаналізувати основні сутнісні ознаки цього явища.

А.П. Стасів виділяє такі ознаки інновацій: 1) максимально широкий підхід законодавця щодо безпосередньо об'єктного переліку: технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення; 2) новизна, яка відповідно до положень Закону трактується надзвичайно широко, так як передбачає не лише новоствореність, але й просто удосконаленість існуючих об'єктів. Варто зазначити на те, що рівень удосконаленості, насправді, має досить абстрактне наповнення, так як відсутні, фактично, вимоги щодо нього; 3) конкурентоздатність, яка має адміністративний, комерційний чи інший характер. Відповідно, інновації як об'єкти можуть бути характерні для будь-якої сфери: як комерційної, так і не комерційної; 4) функціональне призначення спрямоване на істотне поліпшення структури та якості виробництва і (або) соціальної сфери. Таким чином, функціональність призначення та сфери застосування інновацій є універсальною. Вона не обмежується якимось сферами діяльності, не обмежується вимогами щодо комерційної чи некомерційної діяльності, в межах якої вони застосовуються [189, с. 67].

Запропонований нами концептуальний підхід до визначення інновацій як об'єкта інноваційної діяльності та її результату передбачає аналіз самого поняття інноваційної діяльності, її ознак та правової природи.

Основу правового регулювання інноваційних відносин закладено у Конституції України та низці нормативно-правових актів, невичерпний перелік яких навіть передбачений у ЗУ «Про інноваційну діяльність». До таких актів відносяться закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про спеціальну економічну зону «Яворів», «Про пріоритетні

напрями інноваційної діяльності в Україні» та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Надзвичайно великий масив та розгалуженість актів законодавства у досліджуваній сфері обумовлені комплексним характером самого феномену інноваційної діяльності, різноманіттям її об'єктів та форм здійснення.

У ст. 1 ЗУ «Про інноваційну діяльність» міститься поняття інноваційної діяльності – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Дефініцію інноваційної діяльності містить і ГК України у ст. 325: це діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Більше того, визначення інноваційної діяльності можемо зустріти в ЗУ «Про інвестиційну діяльність»: це сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності.

Незважаючи на значні розбіжності у законодавчих визначеннях поняття «інноваційна діяльність», усі вони містять певні спільні ознаки досліджуваного феномену. Насамперед, така діяльність спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок у виробництві і соціальній сфері. Деякі вчені у зв'язку з цим трактують поняття об'єкта інноваційної діяльності як нерозривно пов'язаного із правами інтелектуальної власності. Ю.Є. Атаманова визначає об'єкт інноваційної діяльності виступають нематеріальні блага – результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень та розробок), які

доводяться до стану інноваційного продукту та впроваджуються як інновації [154, с. 159].

Однак не всі інновації є об'єктами права інтелектуальної власності (закон відносить до інновацій навіть певні види послуг та продукції, хоча такий підхід також видається помилковим).

Так, згідно з ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про інноваційну діяльність» об'єктами інноваційної діяльності є: інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання та процеси; інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери; сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція; механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

О.В. Піхурець, Ю.С. Мельниченко зазначають, що об'єктом інноваційної діяльності можуть бути різні явища залежно від форми, у яку трансформується інноваційна діяльність в межах кожної стадії життєвого циклу інновації. В тому числі – і результати інтелектуальної, творчої діяльності та деякі інші об'єкти права інтелектуальної власності. Водночас автори наголошують, що далеко не всі результати наукової, творчої діяльності приводять до появи інновацій – тільки частина з них стає об'єктом цього процесу з доведення їх до впровадження [133, с. 252].

Примітно, що визначення інноваційної діяльності, яке міститься у ЗУ «Про інвестиційну діяльність» відрізняється від інших законодавчих дефініцій, оскільки прив'язує здійснення інноваційної діяльності до реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності. Хоча на нашу думку, не завжди до інноваційної діяльності залучаються інвестиції – вона може здійснюватися на основі матеріально-технічної бази суб'єкта інноваційної діяльності без зовнішніх запозичень, однак насправді цей вид діяльності є часо-, ресурсо- та наукозатратним, а тому потребує належного фінансування.

Як зазначає Ю.Є. Атаманова, інвестування, з одного боку, становить необхідну умову інноваційної діяльності, а з другого – є її невід’ємною складовою. Це також означає, що до предмета інноваційної діяльності крім упровадження, використання та комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок у виробництво і соціальну сферу входить також інвестування у відповідні нематеріальні активи [154, с. 157].

У науковій літературі дискутується питання щодо виключного підприємницького характеру інноваційної діяльності. Окремі вчені наполягають на тому, що інноваційна діяльність може здійснюватися лише з метою одержання прибутку. На нашу думку, така позиція є не до кінця обґрунтованою. Навіть із самого визначення інноваційної діяльності вбачається, що нові науково-технічні досягнення можуть впроваджуватися не лише у виробництво (що переважно якраз пов’язане із отриманням прибутку), але і в інші сфери суспільного життя. Більше того, навіть враховуючи основний аргумент на користь підприємницького характеру інноваційної діяльності – здійснення її на основі залучення інвестицій, не можна зробити однозначний висновок про наявність мети одержання прибутку. Так, згідно зі ст. 1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Таким чином, інноваційна діяльність може бути пов’язаною із одержанням прибутку, а може мати на меті покращення соціальної сфери та досягнення іншого соціального або екологічного ефекту.

Також в літературі часто звертається увага на довгостроковому характері інноваційної діяльності, її ризиковому характері, наявності інвестиційної складової та інших ознаках. На нашу думку, зазначені ознаки не можна віднести до основних (конститутивних) ознак інноваційної діяльності, оскільки вони їй притаманні лише в окремих випадках. Так, якщо, до прикладу створюється технопарк, то звичайно його діяльність буде

здійснюватися протягом тривалого періоду. Однак передання результатів інтелектуальної діяльності в порядку трансферу технологій може мати і разовий, нетривалий характер. Так само не завжди до інноваційної діяльності залучаються інвестиції – вона може здійснюватися на основі матеріально-технічної бази суб'єкта інноваційної діяльності без зовнішніх запозичень.

Важливим завданням є також окреслення темпоральних меж здійснення інноваційної діяльності. Буквальне тлумачення визначень інноваційної діяльності, які містяться у ЗУ «Про інноваційну діяльність» та ГК України дає підстави вважати інноваційною лише діяльність, яка спрямована на впровадження вже існуючих результатів наукових досліджень та розробок та їх комерціалізацію. Однак при застосуванні такого підходу поза межами інноваційної залишається діяльність, спрямована на створення таких результатів та розробок (зокрема, виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт). Тому інноваційною слід вважати діяльність, яка спрямована як на створення, так і на впровадження та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок.

На основі наведеного можна дійти висновку, що інноваційна діяльність характеризується такими основними ознаками: вона спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок у виробництві і соціальній сфері (при цьому вона може бути пов'язаною із одержанням прибутку, а може мати на меті покращення соціальної сфери та досягнення іншого соціального або екологічного ефекту); її об'єктом виступають нематеріальні блага – результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень та розробок), які доводяться до стану інноваційного продукту та впроваджуються як інновації; вона спрямована як на створення, так і на впровадження та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок.

О.М. Вінник пропонує таке визначення інноваційної діяльності: це різновид господарської діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу з

метою досягнення певного соціально-економічного ефекту, в тому числі випуску і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології, досягнення прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, здійснення якісних змін у стані продуктивних сил, поліпшення соціального й екологічного становища, випуску нових конкурентноздатних товарів, послуг та інше [39, с. 559].

Ю.Є. Атаманова розглядає інноваційну діяльність у вузькому та широкому значеннях. У вузькому – це створення та оформлення інноваційного продукту (технології, продукту або послуги, організаційно-технічного рішення), його комерціалізація та підготовка до впровадження як інновації у сфері суспільного виробництва з метою отримання нової або суттєво вдосконаленої продукції, наданні послуг, а також підвищення техніко-технологічних показників відповідної господарської діяльності, виробничого процесу та/або з метою досягнення соціального ефекту. З позиції широкого тлумачення інноваційної діяльності, вона охоплює повний інноваційний цикл від винайдення, розроблення певної ідеї та її оформлення як об'єкта права інтелектуальної власності до отримання нової (вдосконаленої) продукції від її впровадження [3, с.127].

Позицію щодо включення в поняття інноваційної діяльності повного інноваційного циклу підтримують О.В. Піхурець та Ю.С. Мельниченко [133, с. 251].

Ми також вважаємо, що інноваційна діяльність охоплює повний інноваційний цикл, який може починатися із первинної розробки об'єкта інтелектуальної власності, який є базовим для інновації, включати його передання, впровадження та комерціалізацію (в тому числі розробку інноваційного продукту) з метою досягнення економічного, соціального або екологічного ефекту.

Важливість інноваційної діяльності для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні підкреслюється визначенням на законодавчому рівні пріоритетних напрямків інноваційної діяльності. Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про

пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» ними є науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до цього Закону напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями.

Згідно зі ст. 4 Закону стратегічними пріоритетними напрямами на 2011-2023 роки є:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Забезпечення успішної реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності неодмінно повинно супроводжуватися належним її правовим регулюванням та широким застосуванням у цій сфері цивільно-правового договору.

1.2. Поняття, ознаки, види договорів у сфері інноваційної діяльності та їх місце в системі цивільно-правових договорів

Найбільш часто в літературі обговорюється питання про співвідношення договору та закону як регуляторів суспільних відносин. На думку В.Л. Яроцького, використання положень цих двох регулятивних рівнів складає специфіку механізму цивільно-правового регулювання загалом [245, с. 22].

Раніше в науці договору відводилася лише роль юридичного факту, а можливість регулювати суспільні відносини, тим самим конкуруючи із державною владою, категорично заперечувалася.

В контексті дослідження еволюції розуміння договору як регулятора суспільних відносин М.М. Сібільов зазначив, що «...у правовій сфері, де пануюче місце посідала держава з авторитарним режимом, єдиним регулятором суспільних відносин визнавалися норми актів законодавства, які мали здебільшого імперативний характер. Роль же договору як регулятора суспільних відносин (насамперед у сфері економіки) була знижена за рахунок підвищення ролі адміністративних (владних) актів, у тому числі актів планування. Зміст договорів, що укладалися на підставі планових актів, повинен був відповідати цим актам у повному обсязі» [182, с. 38].

Перехід до ринкової економіки та зміна правової доктрини призвели до впровадження принципу свободи договору та зміни його парадигми. У ст. 6 ЦК України вперше було розмежовано регуляторний вплив акту цивільного законодавства та договору. Зокрема, сторони мають право укладати договори, які не передбачені актами цивільного законодавства, за умови, що вони відповідають загальним засадам цивільного законодавства (тобто укладати непоіменовані договори). Водночас сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами. Однак сторони не мають права відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах

прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносини між ними (ЦК України).

У доктрині цивільного права договір також став розглядатися не лише як юридичний факт, але й як джерело правового регулювання.

Однією з перших в Україні договір у такій іпостасі почала розглядати З.В. Ромовська, яка визначає договір як нормативно-правовий акт локальної, двосторонньо- або багатосторонньої регулятивної, зобов'язуючої дії [178, с. 86].

В.В. Луць зазначав, що роль договору не обмежується тільки тим, що він впливає на динаміку цивільних правовідносин (породжує, змінює або припиняє їх), а відповідно до вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості визначає зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірних зобов'язань [115, с. 15].

Схожої думки притримується С.О. Погрібний, який визначає договір як нормативний регулятор суспільних відносин [136, с. 94].

У такого підходу, звісно, є й опоненти. О.А. Беляневич зазначила, що регулятивна функція, яку виконує договір, не дає підстав для визнання за ним статусу нормотворчого (правотворчого) акту [11, с. 41].

І.В. Спасибо-Фатєєва у нещодавній публікації нагадала, що договір традиційно розглядається у трьох іпостасях: як підстава виникнення правовідношення, як саме правовідношення та як документ. Водночас, хоча автор і не виділяє четвертої іпостасі (регулятор), вона погоджується із тим, що договір є засобом фіксації волі осіб, змістом їх домовленості, що вже само по собі свідчить про його правовстановлювальне значення – він встановлює право осіб та, відповідно, їх обов'язки (в переважній більшості договірних правовідносин) [187, с. 15].

Досліджуючи відносини із передання майна в користування І.Р. Калаур зазначає, що договір відіграє не тільки роль юридичного факту, який є первинним «імпульсом» в динаміці вказаних відносин, а й виконує функцію

основного інструментарію індивідуального регулювання приватноправового сегмента досліджуваної сфери майнового обороту. Будучи юридичним регулятором поведінки осіб, які вступають у договірні відносини, договір «во ім'я» їхніх інтересів забезпечує об'єктивну можливість врегулювати ті сфери їхнього договірного співжиття, які не опосередковані нормативною регламентацією [80, с. 117].

Вважаємо за доцільне дещо уточнити позицію автора. Так, договір не лише дозволяє врегулювати ті аспекти відносин сторін, які не врегульовані нормами права, але й змінити законодавче регулювання відносин, якщо законодавчий акт не містить прямої заборони на відступлення від його положень або обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

На нашу думку, в сьогоденні реаліях суть та правова природа договору явно виходить за межі його традиційного розуміння як підстави виникнення правовідносин та самого правовідношення. Договір є джерелом правового регулювання локального характеру, ефективним правовим засобом визначення прав та обов'язків сторін, зокрема у сфері інноваційної діяльності. Сторони за допомогою договору встановлюють виключно для себе правила, які визначатимуть міру можливої поведінки у договірному правовідношенні, тим самим доповнюючи відсутні норми актів законодавства або навіть змінюючи існуючі норми.

Займаючи позицію, що договір – це регулятор, необхідно також дослідити його ієрархічне співвідношення з нормами актів цивільного законодавства. Щодо цього в літературі також можна зустріти різні підходи. С.О. Погрібний розглядає договір як форму закріплення норм цивільного права, при цьому учасники цивільних відносин визнаються суб'єктами їх договірного регулювання нарівні з державою [136, с. 13]. З.В. Ромовська вказує, що суд, розглядаючи спір між учасниками договору, повинен посилатися на його відповідні пункти як на форму права [177, с. 16].

Натомість представники більш поміркованої позиції вважають, що положення договору перебувають на «піднормативному рівні» [245, с. 22].

А.П. Стасів зазначає, що договір є тим універсальним правовим інструментом, який дійсно дозволяє учасникам відносин окреслити у ньому ті умови, які є затребуваними саме ними. Відповідно, договір набуває ознак індивідуального акта правотворення. При цьому, автор акцентує увагу саме на функціональному призначенні такого регулятора як творення права, а не норми закону, оскільки останнє навантаження однозначно знаходиться уже у площині позитивного права – нормативно-правових актів чинного законодавства [192, с. 301].

Слід зауважити, що договір є ефективним регулятором в усіх відносинах, які супроводжують інноваційну діяльність в Україні.

Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про інноваційну діяльність» інноваційна діяльність - діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Як уже зазначалося вище, інноваційні відносини є комплексними та включають у себе чимало інститутів. У літературі немає єдиного підходу щодо того, чи договори, які укладаються у цій сфері становлять самостійну договірну групу, чи ні. На нашу думку, доцільно виділяти договори інноваційного характеру, яким притаманна низка самостійних ознак.

До таких договорів в літературі традиційно відносять договори: на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, на створення і передачу науково-технічної продукції, договори щодо розпорядження правами інтелектуальної власності, окремі договори про надання послуг, пов'язаних з процесом створення і (або) впровадження інноваційних об'єктів (оціночні, маркетингові, рекламні послуги, навчання персоналу, інжиніринг, консалтинг), договори лізингу (зокрема, фінансового лізингу), договори підряду на виготовлення дослідних зразків виробів, договори купівлі-продажу (зокрема, договір про виключний

продаж інноваційної продукції) тощо. До того ж до них відносять і певні групи договорів, наприклад, договори про трансфер технології: критерієм виокремлення цієї групи договорів є їх об'єкт - технологія або її складові [76, с. 215].

Варто підтримати позицію А.П. Стасіва, який зазначив, що цивільний договір як «регулятор» інноваційних відносин опосередковує усі можливі сегменти їх виникнення, реалізації, зміни чи припинення. На думку автора, інноваційні відносини в межах своєї приватноправової складової включають в себе як майнові так і немайнові відносини, пов'язані із майновими. Зокрема, предметом приватноправового регулювання цивільного договору у сфері інноваційних відносин є: відносини у сфері права інтелектуальної власності та, пов'язані із ними інформаційні відносини; організаційні відносини, спрямовані на впорядкування правових зв'язків між учасниками інноваційних відносин; майнові відносини щодо створення та реалізації інновацій [192, с. 301].

Справді, договірне регулювання застосовується і при виконанні науково-дослідних робіт, переданні інноваційного продукту, його реалізації, при переданні прав інтелектуальної власності, при фінансуванні інноваційної діяльності та інше. Більше того, навіть при створенні технопарків ключовим регулятором відносин сторін є саме договір, адже згідно з п. 1 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» технологічний парк (технопарк) - юридична особа або група юридичних осіб (далі - учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

Слід погодитися з думкою І.Є. Якубівського, що важливим при дослідженні договору в механізмі регулювання суспільних відносин є також встановлення його дії на всіх стадіях правового регулювання [252 с. 74]. Тобто, не лише у якісному, але й темпоральному вимірі.

Так, договір є ефективним правовим засобом при юридичній регламентації відносин сторін у сфері інноваційної діяльності, при здійсненні сторонами такої діяльності їх прав та виконанні обов'язків, а також при захисті прав та інтересів суб'єктів інноваційних відносин. До прикладу, при укладенні договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт його сторони визначають умови майбутньої співпраці, обсяг, види та ціну робіт тощо. При виконанні договору сторони також керуються положеннями договору. Зокрема, ч. 1 ст. 896 ЦК України при визначенні можливості замовника за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт використовувати передані йому результати робіт безпосередньо відсилає до положення договору – таке використання замовник може здійснювати у межах і на умовах, встановлених договором. Також сторони можуть передбачити в договорі способи захисту порушених прав та інтересів, або встановити порядок вирішення спору (наприклад, встановити третейське застереження). Як бачимо, цивільно-правовий договір виступає ефективним джерелом правового регулювання відносин учасників інноваційної діяльності на усіх стадіях її здійснення.

Підсумовуючи викладене вище слід зазначити, що цивільно-правовий договір перестав виконувати лише функцію юридичного факту як підстави виникнення правовідносин, самого правовідношення та документа, а займає важливе місце в архітектурі джерел правового регулювання інноваційної діяльності. Договір є джерелом правового регулювання локального характеру, ефективним правовим засобом визначення прав та обов'язків сторін, зокрема у сфері інноваційної діяльності.

Цивільно-правовий договір виступає ефективним джерелом правового регулювання відносин учасників інноваційної діяльності в усіх формах та на усіх стадіях її здійснення: при юридичній регламентації відносин сторін у сфері інноваційної діяльності, при здійсненні сторонами такої діяльності їх прав та виконанні обов'язків, а також при захисті прав та інтересів суб'єктів інноваційних відносин.

К.Ю. Іванова зазначає, що договори, які спрямовані на врегулювання відносин в інноваційній сфері, позначаються по-різному: «договори інноваційного характеру», «інноваційні договори», «інноваційні контракти» та вважає найбільш вдалим саме термін «договори інноваційного характеру» [76, с. 214]. Варто зауважити, що в українській науці цей термін знайшов найбільшу підтримку, і ми також приєднуємося до такої позиції.

О.Е. Сімсон пропонує таке визначення договорів в інноваційній сфері: це цивільно-правові договори, які закріплюють факт здійснення інноваційної діяльності [205, с. 512].

Вважаємо, що запропоноване визначення не у повній мірі відображає ознаки досліджуваної групи договорів, оскільки деякі договори інноваційного характеру не закріплюють факт, а, навпаки, виступають передумовою для здійснення інноваційної діяльності або підставою виникнення прав та обов'язків суб'єктів інноваційної діяльності.

Як видається, договором інноваційного характеру є домовленість двох або більше сторін, на підставі якої виникають, змінюються або припиняються їх права та обов'язки у сфері інноваційної діяльності.

К.Ю. Іванова відзначає, що в доктрині права до договорів інноваційного характеру склалося неоднозначне ставлення. Поряд з ученими, які вважають доцільним виокремлення спеціальної групи зазначених договорів є група науковців, які ставляться до цього негативно, вважаючи, що термін «інноваційні відносини» має умовний характер, оскільки він охоплює відомі цивільному праву явища. Ці автори доходять висновку, що

не існує так званих «інноваційних договорів», оскільки у своїй більшості це цивільно-правові договори [154, с. 449].

Цілком очевидним є те, що для врегулювання правовідносин між учасниками інноваційної діяльності може застосовуватися цивільно-правовий інструментарій, зокрема договірний. До прикладу, всім добре відомий та поійменованій «класичний» договір купівлі-продажу може набувати ознак договору інноваційного характеру, якщо ним опосередковується передання у власність новітнього високотехнологічного обладнання. Водночас не можна заперечувати достатності сутнісних ознак договорів у досліджуваній сфері для висновку про те, що вони становлять собою окрему договірну групу.

Систематизація договорів інноваційного характеру та визначення місця цього інституту серед системи цивільно-правових договорів має не лише теоретичне, але й важливе практичне значення. Дослідження договорів в якості єдиної системи дозволяє розглядати їх не як хаотичну масу окремих, не пов'язаних між собою, видів договорів, а як визначену їх сукупність, якій притаманна внутрішня цілісна структура, в основі якої лежать єдність та взаємозв'язок між окремими договорами. Виявлення спільних типових ознак договорів та відмінностей між ними полегшує для суб'єктів правильний вибір договору, забезпечує його відповідність змісту регульованої діяльності. А це сприяє подальшому вдосконаленню та систематизації законодавства, слугує меті кращого дослідження договорів [213, с. 427].

Традиційно в науковій літературі під поняттям «система» розуміють упорядковану множинність взаємопов'язаних елементів, які мають власну структуру і організацію.

Досліджувалося поняття «система» і в цивілістичній науці, зокрема стосовно договорів. Більшість вчених приходять до висновку, що система цивільно-правових договорів тотожна їх класифікації [212, с. 623; 209, с. 426]. При цьому, зокрема, В.В. Луць зазначає, що система цивільно-правових договорів як єдина система зі складними взаємозв'язками її елементів

характерна як внутрішньою єдністю, так і диференціацією договірних відносин, що зумовлена особливостями конкретних майнових відносин, опосередкованих договорами.

Така диференціація, чи, як вона традиційно називається, класифікація, може бути проведена двома способами. Перший складає дихотомію, або, іншими словами, "поділ надвоє". З її допомогою, використовуючи послідовно визначену підставу (критерій), ділять поняття на дві групи, з яких одну характеризує наявність цієї підстави, а іншу – її відсутність. При другому способі за допомогою визначених підстав створюється в принципі необмежена кількість груп. В кожній з них вказані підстави відповідним чином індивідуалізуються. Іншими словами, з використанням тільки економічних або юридичних системоутворюючих ознак чи за поєднуючим їх комбінованим критерієм створюється структурна система цивільно-правових договорів.

В.Г. Олюха пропонує визначати структурну систему цивільно-правових договорів як внутрішню організацію побудови договорів на основі їх ієрархічного поділу за обраним критерієм на класи, типи, види та різновиди, яка відображає їх диференціацію та взаємопов'язаність [125, с. 6].

Досліджуючи договори про надання послуг, А.А. Телестакова пропонує визначати систему договорів про надання послуг як цілісну єдність, що складається із сукупності зобов'язальних правовідносин по наданню послуг, які взаємопов'язані між собою множинністю елементів та ознак, мають чітку внутрішню структуру та врегульовуються спільними правовими нормами [198, с. 12].

Оприско М.В. в контексті дослідження договорів про відчуження корпоративних прав пропонує визначити систему договорів як складну внутрішню організацію побудови структури договорів на основі їх ієрархічного поділу на типи, види та різновиди, яка відображає їх диференціацію та взаємопов'язаність [126, с. 36].

Незважаючи на різноманітність договорів у сфері інноваційної діяльності та на те, що всі вони за своєю правовою природою є цивільно-правовими договорами, можна із впевненістю ствердити, що цій групі договорів притаманна єдність і взаємозв'язок, які обумовлюють виділення їх в окремий елемент системи договірної права – договори інноваційного характеру. При цьому системоутворюючими ознаками будуть виступати юридична спрямованість, сфера застосування та предмет договору.

Серед науковців зустрічається думка, що в договорах, які опосередковують відносини у сфері інноваційної діяльності неможливо виділити єдину юридичну спрямованість, оскільки одні договори будуть спрямовані на створення інновацій (до прикладу, договір про виконання науково-дослідних робіт), інші – на передання прав інтелектуальної власності (ліцензійний договір), окремі – взагалі на передання майна чи надання послуг.

На нашу думку, слід розглядати юридичну спрямованість як критерій віднесення договору до категорії інноваційного дещо в ширшому розумінні.

Зокрема, О.М. Вінник, даючи правову характеристику договорів інноваційного характеру у сфері інноваційного інвестування, конститутивною ознакою називає якраз особливу спрямованість цих договорів на розробку інноваційного проекту, на проведення відповідних досліджень, на реалізацію інноваційного проекту тощо [40, с. 420].

Вже згадувана О.Е. Сімсон поділяє договори інноваційного характеру на дві групи: 1) ті, які опосередковують передання (вкладення) об'єктів інноваційної діяльності, тобто результатів творчої інтелектуальної діяльності, придатних до об'єктивації, і 2) ті, які опосередковують надання послуг інноваційного характеру [205, с. 512].

А.П. Стасів виокремлює такі види договорів про спільну діяльність: договори, які є підставою для виникнення інноваційної діяльності, договори, які опосередковують відносини інтелектуальної власності щодо існуючих інновацій, договори щодо створення інновацій, а також договори, які

опосередковують інформаційні відносини у сфері створення та реалізації інновацій [191, с. 170].

Слід звернути увагу, що до договорів інноваційного характеру, які є підставою для виникнення інноваційної діяльності, автор відносить не лише класичну договірну форму інноваційної діяльності, але й корпоративну (засновницькі договори (метою яких є створення юридичної особи) та договори про спільну діяльність). На нашу думку, відносити до договорів інноваційного характеру засновницькі договори некоректно. Так, засновницький договір може бути спрямований виключно на створення юридичної особи (до прикладу, договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю), або бути установчим документом юридичної особи (до прикладу, в повному товаристві). У першому випадку, договір про заснування, а відповідно і спільна діяльність, припиняються створенням нового суб'єкта – юридичної особи. У другому випадку суб'єктом інноваційної діяльності є сама юридична особа, що теж виключає спрямованість самого установчого документа на здійснення інноваційної діяльності.

Погоджуючись із позицією щодо можливості віднесення договорів про спільну діяльність до договорів інноваційного характеру (зокрема, у випадку започаткування на підставі такого договору діяльності технопарку) слід застерегти, що такий договір у жодному разі не можна відносити до корпоративного, оскільки принциповою відмінністю є відсутність створення юридичної особи.

О.М. Вінник також наголошує на існуванні інноваційно-інвестиційних механізмів, які забезпечують приплив капіталів для модернізації виробництва усіх сфер господарювання, зокрема за участі банків, або шляхом венчурного фінансування, яке базується на об'єднанні капіталів як індивідуальних, так й інституціональних в партнерства або інші види кооперації [41, с. 109-139]. Враховуючи, що інвестиційне та фінансове забезпечення є необхідним для створення, розробки та впровадження інновацій, то договори, якими воно

опосередковується, також можна віднести до договорів інноваційного характеру.

Вище обґрунтовувалося, що інвестиційна складова дуже часто притаманна інноваційній діяльності, оскільки створення інновації та її впровадження і комерціалізація передбачають вкладення відповідних коштів та інших благ.

Основні правові форми інвестування — корпоративна (шляхом створення та/або участі в юридичній особі) та договірна (шляхом укладення договорів інвестиційного характеру). В широкому розумінні термін «інвестиційний договір» застосовується щодо договорів, які укладаються між інвестором та іншими учасниками інвестування і спрямовані на реалізацію будь-яких видів і форм інвестицій з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту [40, с. 177].

Договірна форма інвестиційної інноваційної діяльності має низку переваг, до яких можна віднести гнучкість, можливість укладення для виконання одноразової операції, відсутність витрат на утримання організаційно-правової форми юридичної особи та інші.

К.М. Врублевська виокремлює такі загальні критерії договору інноваційного інвестування. По-перше, об'єктом є інноваційний продукт; предметом договору — господарське використання інноваційного продукту у виробничій діяльності; ця діяльність повинна мати комерційний характер, адже по суті це реалізація товарів та послуг з метою отримання прибутку (роялті або інші платежі), тому що діяльність з метою досягнення соціального або іншого нематеріального ефекту не відповідає економічному характеру інвестування; мати оплатний характер, тому що саме за рахунок прибутку і реалізуються інтереси інвестора [42, с. 178].

На нашу думку, не всі виділені автором ознаки притаманні договору інноваційного інвестування. Зокрема, не поділяємо позицію, що інноваційна діяльність може здійснюватися лише з метою одержання прибутку. Навіть із самого визначення інноваційної діяльності вбачається, що нові науково-

технічні досягнення можуть впроваджуватися не лише у виробництво (що переважно якраз пов'язане із отриманням прибутку), але і в інші сфери суспільного життя. Більше того, навіть враховуючи основний аргумент на користь підприємницького характеру інноваційної діяльності – здійснення її на основі залучення інвестицій, не можна зробити однозначний висновок про наявність мети одержання прибутку. Так, згідно зі ст. 1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Таким чином, інноваційна діяльність може бути пов'язаною із одержанням прибутку, а може мати на меті покращення соціальної сфери та досягнення іншого соціального або екологічного ефекту.

На основі наведеного можна підсумувати, що однією із найбільш поширених підстав здійснення інноваційної інвестиційної діяльності є договір. Договірна форма інвестиційної інноваційної діяльності має низку переваг, до яких можна віднести гнучкість, можливість укладення для виконання одноразової операції, відсутність витрат на утримання організаційно-правової форми юридичної особи та інші. Договір інноваційного інвестування характеризується спрямованістю на створення інноваційного продукту, його впровадження або комерціалізацію, наявністю інвестора та реципієнта, вкладенням цінностей (інвестицій) в об'єкт інноваційної інвестиційної діяльності, а також метою отримання прибутку або досягнення соціального чи екологічного ефекту.

Керівництво Осло (Oslo manual) визначає основні види інноваційної діяльності, до яких відносить: дослідження та наукові розробки, що включає в себе будь-яку творчу роботу, яка проводиться на систематичній основі з метою збільшення запасу знань, включаючи знання про людину, культуру та суспільство, і використання цього запасу знань для розробки нових застосувань; придбання знань із зовнішніх джерел, що включає придбання технологій та ноу-хау в різних формах і з різних джерел у зв'язку з

розробкою та впровадженням інновацій; придбання машин, обладнання та інших капітальних товарів, як тих, що мають покращену технологічну продуктивність, так і тих, які без покращення технологічної продуктивності є необхідними для впровадження нових або вдосконалених продуктів або процесів; інші види інноваційної діяльності, пов'язані з виконанням робіт та наданням послуг (зокрема, технічне і промислове проектування, пусконаладжувальні роботи, маркетинг, навчання та підготовка кадрів та інше) [255].

Зрозуміло, що перелік видів інноваційної діяльності не є вичерпним і, окрім наведених у Керівництві Осло, може включати інші активності. Слід також зазначити, що в наведеному документі немає переліку договорів, які укладаються у поименованих сферах інноваційної діяльності. Однак наведений орієнтовний перелік, а також проаналізовані вище позиції науковців дають підґрунтя для проведення класифікації договорів у сфері інноваційної діяльності за такою системоутворюючою ознакою, як їх спрямованість.

К.Ю. Іванова розглядає договори інноваційного характеру у вузькому та в широкому значенні. У широкому значенні договорами інноваційного характеру є всі ті договори, що укладаються протягом усього інноваційного циклу: від створення об'єкта інтелектуального результату, оформлення його як об'єкта права інтелектуальної власності (або збереженні в режимі ноу-хау) до впровадження останнього як інновації у виробничу сферу [154, с. 458].

Вузький підхід ґрунтується на виділенні тільки тих договірних форм, які опосередковують інноваційну діяльність (інноваційний цикл як частину науково-технічного циклу), що як процес бере свій початок із моменту вжиття заходів для доопрацювання об'єктів права інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту, придатного для впровадження [4].

На нашу думку, до договорів інноваційного характеру слід відносити не лише договори, якими опосередковується доведення об'єкта права інтелектуальної власності або іншого результату інтелектуальної діяльності

людини до рівня інноваційного продукту, але й договори, якими регулюються відносини зі створення первинного джерела інновацій – інформації, необхідної для розв’язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобутих в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини.

На користь такого підходу говорить також аналіз положень Керівництва Осло (Oslo manual), яке серед видів інноваційної діяльності виділяє первинний етап інноваційного циклу – наукові дослідження та наукові розробки.

На основі наведеного вважаємо, що слід класифікувати договори інноваційного характеру за критерієм їх юридичної спрямованості на договори інноваційного характеру та супутні договори у сфері інноваційної діяльності. Пропонуємо виділяти договори інноваційного характеру, спрямовані на: створення інновацій (договори про проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договори про створення інноваційного продукту та інші); трансфер інновацій (ліцензійні договори та інші) та договори про спільну інноваційну діяльність. Супутні договори у сфері інноваційної діяльності можуть бути спрямовані на: придбання основних засобів, необхідних для створення та впровадження інновацій (купівля-продаж високотехнологічного обладнання, комп’ютерних програм тощо); виконання робіт та надання послуг, необхідних для створення та впровадження інновацій (надання маркетингових послуг тощо).

Як зазначалося вище, віднесення певного цивільно-правового договору до категорії договорів інноваційного характеру можливе за умови його укладення у сфері інноваційної діяльності, а його предмет повинен бути пов’язаним із інноваціями.

ЗУ «Про інноваційну діяльність» визначає інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого,

адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Відповідно, якщо певний цивільно-правовий договір (незалежно від того, поименований чи ні) є підставою розробки нового конкурентоздатного продукту, трансферу технологій, інвестиційного фінансування наукових досліджень чи іншим чином опосередковує динаміку інноваційної діяльності, то його слід відносити до договорів інноваційного характеру.

В.М. Коссак та А.А. Герц зазначають, що предметом інноваційного договору є інноваційний продукт як результат виконання інноваційного проєкту, науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки нової технології чи продукції з виготовлення експериментального зразка чи дослідної партії. Таким результатом можуть бути об'єкти інтелектуальної власності, нові знання та організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери, формують механізм споживчого ринку і збуту товарної продукції, товари створені з використанням результатів інтелектуальної діяльності. Відповідно, предметом інноваційного договору можуть бути: а) об'єкт інтелектуальної власності; б) товари (речі), які вироблено вперше з використанням результатів інноваційної діяльності; в) інноваційні інформації, програми та організаційно-технічні рішення [98, с.118].

На нашу думку, зазначений підхід є дещо широким, оскільки договори, предметом яких є товар або річ можна визнати лише супутнім договором у сфері інноваційної діяльності. Можна припустити, що у обіг виробником введено партію товару, при виготовленні якого було використано інноваційний продукт (був розтиражований інноваційний продукт). Незважаючи на те, що сам введений в обіг товар може бути новим та створеним із застосуванням інновацій, договір купівлі-продажу такого товару споживачем не можна вважати договором інноваційного характеру виходячи із запропонованих нами ознак такої категорії договорів.

Підсумовуючи наведене, можна дійти висновків, що серед масиву цивільно-правових договорів слід виділяти договори інноваційного характеру. Договором інноваційного характеру є домовленість двох або більше сторін, на підставі якої виникають, змінюються або припиняються їх права та обов'язки у сфері інноваційної діяльності.

Системоутворюючими ознаками договорів інноваційного характеру є наявність у предметі договору інноваційної складової, спрямованість на створення інновації, її впровадження і комерціалізацію, мета досягнення економічного, соціального або екологічного ефекту.

Висновки до розділу 1

1. Інновації – це результати наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності, які є новими, об'єктивно вираженими та придатними для впровадження у виробництво або інші соціальні сфери з метою отримання економічного, соціального або екологічного ефекту.

2. Основою для будь-якої інновації є об'єкт права інтелектуальної власності, на основі якого запроваджуються нові або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Базовим елементом інновацій можуть виступати такі об'єкти права інтелектуальної власності: винаходи; корисні моделі; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; сорти рослин; породи тварин, комп'ютерні програми, ноу-хау, промислові зразки.

3. Вважаємо, що термін «об'єкт інновацій» є некоректним, оскільки сама інновація вже є об'єктом – результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини, доступним для сприйняття та який відповідає ознакам інновацій.

4. Інноваційна діяльність характеризується такими основними ознаками: вона спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок у виробництві і соціальній сфері (при цьому вона може бути пов'язаною із одержанням прибутку, а може мати на меті покращення соціальної сфери та досягнення іншого соціального або екологічного ефекту); її об'єктом виступають нематеріальні блага – результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень та розробок), які доводяться до стану інноваційного продукту та впроваджуються як інновації; вона спрямована як на створення, так і на впровадження та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок.

5. Інноваційна діяльність охоплює повний інноваційний цикл, який може починатися із первинної розробки об'єкта інтелектуальної власності, який є базовим для інновації, включати його передання, впровадження та комерціалізацію (в тому числі розробку інноваційного продукту) з метою досягнення економічного, соціального або екологічного ефекту

6. Цивільно-правовий договір перестав виконувати лише функцію юридичного факту як підстави виникнення правовідносин, самого правовідношення та документа, а займає важливе місце в архітектурі джерел правового регулювання інноваційної діяльності. Договір є джерелом правового регулювання локального характеру, ефективним правовим засобом визначення прав та обов'язків сторін, зокрема у сфері інноваційної діяльності.

7. Цивільно-правовий договір виступає ефективним джерелом правового регулювання відносин учасників інноваційної діяльності в усіх формах та на усіх стадіях її здійснення: при юридичній регламентації відносин сторін у сфері інноваційної діяльності, при здійсненні сторонами такої діяльності їх прав та виконанні обов'язків, а також при захисті прав та інтересів суб'єктів інноваційних відносин.

8. Договором інноваційного характеру є домовленість двох або більше сторін, на підставі якої виникають, змінюються або припиняються їх права та обов'язки у сфері інноваційної діяльності.

9. До договорів інноваційного характеру слід відносити не лише договори, якими опосередковується доведення об'єкта права інтелектуальної власності або іншого результату інтелектуальної діяльності людини до рівня інноваційного продукту, але й договори, якими регулюються відносини зі створення первинного джерела інновацій – знань, необхідних для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобутих в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини.

10. Незважаючи на різноманітність договорів у сфері інноваційної діяльності та на те, що всі вони за своєю правовою природою є цивільно-правовими договорами, можна із впевненістю ствердити, що цій групі договорів притаманна єдність і взаємозв'язок, які обумовлюють виділення їх в окремий елемент системи договірної права – договори інноваційного характеру. При цьому системоутворюючими ознаками будуть виступати юридична спрямованість, сфера застосування та предмет договору.

11. Договірна форма інвестиційної інноваційної діяльності має низку переваг, до яких можна віднести гнучкість, можливість укладення для виконання одноразової операції, відсутність витрат на утримання організаційно-правової форми юридичної особи та інші.

РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Суб'єктний склад договорів інноваційного характеру

ЗУ «Про інноваційну діяльність» у ст. 5 передбачає широке коло можливих суб'єктів інноваційної діяльності, якими можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів.

Насамперед необхідно звернути увагу на недосконалість зазначеної норми, оскільки вона не відносить до кола суб'єктів інноваційної діяльності державу, державні органи та органи місцевого самоврядування, хоча як уже зазначалося вище, вони беруть активну участь в інноваційних правовідносинах, в тому числі реалізуючи свої функції у межах здійснення державної інноваційної політики. З іншого боку, у вказаній нормі нечітко та неузгоджено з іншими положеннями цього ж Закону передбачено відмежувальну ознаку таких суб'єктів – провадження в Україні інноваційної діяльності і (або) залучення майнових та інтелектуальних цінностей, вкладення власних чи запозичених коштів в реалізацію в Україні інноваційних проектів. Здійснення інноваційної діяльності в тому числі охоплює реалізацію інноваційних проектів, тому виділення цієї активності в окрему рівнозначну категорію з категорією «інноваційна діяльність» лише поглиблює існуючу недосконалість понятійного апарату законодавства у сфері інноваційної діяльності.

Тому, на нашу думку, ст. 5 ЗУ «Про інноваційну діяльність» варто було б викласти у такій редакції: «Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути держава в особі відповідних державних органів, органи місцевого самоврядування, фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або)

юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність».

Також у ч. 1 ст. 16 ЗУ «Про інноваційну діяльність» передбачено визначення такого суб'єкта інноваційних правовідносин, як інноваційне підприємство, яким визнається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція. У ч. 2 цієї ж статті деталізується, що інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо.

Насамперед, на нашу думку, не варто застосовувати поняття «підприємство» для позначення суб'єкта інноваційної діяльності, оскільки ГК України визначає ознаки такої організаційно-правової форми як підприємство, під які не підпадають бізнес-інкубатори чи технопарки, а ЦК України взагалі визначає підприємство як об'єкт правовідносин.

Крім цього, законодавством не передбачено правових наслідків віднесення підприємства до категорії інноваційного, тому, на нашу думку, ст. 16 ЗУ «Про інноваційну діяльність» необхідно виключити.

Зрозуміло, що можливість участі у конкретних формах інноваційних правовідносин (зокрема, договірних) залежить від відповідності потенційного суб'єкта встановленим законодавчим вимогам.

У цивілістичній літературі усталеною є позиція щодо структури правовідносин, до якої входять суб'єкти правовідносин, об'єкт правовідносин та зміст правовідносин, який охоплює права уповноважених учасників та обов'язки зобов'язаних учасників правовідносин [203, с.19].

Під суб'єктним складом правовідносин сучасні вчені розуміють коло конкретних їх учасників (фізичних та юридичних осіб), які мають права та обов'язки один відносно одного і, таким чином, перебувають в юридичному зв'язку між собою з приводу певного об'єкту правовідносин [111, с.571].

Є.О. Харитонов та О.І. Харитонova визначають суб'єкта правовідносин як володільця конкретного права, що знаходиться у правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладаються обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи [203, с.22]

Оскільки договір відповідно до ст. 509 ЦК України є однією із підстав виникнення зобов'язального правовідношення, то й у ньому є суб'єкти, між якими це правовідношення виникає. Суб'єктний склад зобов'язання лапідарно визначений у ст. 510 ЦК України: сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор. Боржник в межах цього правовідношення зобов'язаний вчинити на користь кредитора певну дію майнового або немайнового характеру, а кредитор, у свою чергу, має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. У разі виникнення саме договірного правовідношення, його суб'єктами будуть сторони відповідного договору. При цьому слід мати на увазі, що у разі, якщо договір є двостороннім (за критерієм розподілу прав та обов'язків), то кожна із сторін виступатиме кредитором у частині своїх прав і боржником у відношенні того, що вона повинна виконати на користь іншої сторони.

У главі 52 ЦК України відсутні конкретні правила, які б визначали, хто може бути сторонами договору. У ст. 626 ЦК України лише міститься визначення договору, за яким це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. А ст. 627 ЦК України містить принцип свободи договору, елементом якого є право на вільний вибір контрагента.

Н.М. Капустян вказує, що у цивільному обороті можливістю використання договору як форми взаємин наділений кожен учасник цивільного обороту: громадянин, юридична особа, держава, а також органи місцевого самоврядування. Відповідно до законодавства України, для всіх вищевказаних суб'єктів створюється однаковий правовий режим [81, с. 297].

О.В. Дзера з цього приводу вдало відзначає: «створюється враження, що будь-яка особа може укласти будь-який можливий договір. Однак

насправді це далеко не так, адже комплексний аналіз джерел договірних прав дає підстави вважати, що можуть існувати певні обмеження в укладенні тими чи іншими суб'єктами окремих видів договору, а іноді навіть може встановлюватися пряма заборона тим чи іншим особам бути суб'єктом договірних правовідносин» [56, с. 199].

Вважаємо за можливе погодитися із висловленою позицією, адже для того, щоб особа набула статусу суб'єкта відповідних правовідносин, вона повинна відповідати цілій низці загальних, та у певних випадках, спеціальних вимог. Не є винятком із цього правила і договори у сфері інноваційної діяльності. Будь-якому договору інноваційного характеру притаманний особливий суб'єктний склад, який визначено видом та природою договору, його змістом, спрямованістю і особливостями правового становища конкретного суб'єкта (зокрема, обсягом його правосуб'єктності).

Як зазначала В.А. Васильєва, на найбільш загальному рівні суб'єкт правовідносин повинен володіти такою юридичною ознакою, як правосуб'єктність. Правосуб'єктність фізичної особи включає в себе загальний правовий статус – можливість набувати від власного імені майнові та особисті немайнові права, вступати в зобов'язання, виступати в судових органах від власного імені тощо [25, с. 49].

На цей час в юридичній літературі найбільш розповсюдженим є підхід, за якого передумовами та складовими елементами цивільної правосуб'єктності особи виступають право- та дієздатність. Тобто, як слушно зазначає О.І. Зозуляк, право- та дієздатність виступають необхідними умовами вступу суб'єкта права у цивільні правовідносини [72, с. 11].

В.М. Коссак наголошує на особливості суб'єктного складу договорів щодо розпорядження правами інтелектуальної власності – це можливість їх укладення фізичною особою у віці від 14 до 18 років. Автор вказує: «За загальним правилом дієздатність в повному обсязі настає після досягнення повноліття. Але згідно з ст. 32 ЦК України фізичні особи можуть самотійно здійснювати права на результати творчої діяльності, що охороняються

законом. Таким чином, неповнолітня особа може бути стороною договору про передання майнових прав на об'єкти патентної власності [94, с. 200].

Вважаємо за необхідне деталізувати зазначену позицію. Дійсно, законодавець у ст. 32 ЦК України надає можливість неповнолітній особі самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Проте, неповна цивільна дієздатність, якою наділені неповнолітні особи, лише дає можливість розпорядитися належними їм майновими правами інтелектуальної власності. Однак самостійно набути такі права, зокрема, за договором про передання майнових прав на об'єкти патентної власності, неповнолітня особа не може. Тобто, неповнолітня особа може самостійно укласти договори про передання майнових прав інтелектуальної власності лише на стороні особи, що є суб'єктом майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Розглянемо особливості суб'єктного складу договорів про створення інновацій. Положення глави 62 ЦК України не містять спеціальних вимог до сторін договору про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, якими є замовник та виконавець. Звідси випливає висновок, що сторонами такого договору можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи, які наділені відповідним обсягом дієздатності. Однак, як зазначають автори науково-практичного коментаря ЦК України, здебільшого виконавцями таких робіт є науково-дослідні (науково-технічні) установи, інститути, організації, підприємства, що мають у своєму складі лабораторії, науково-дослідні та конструкторські підрозділи [123, с. 505].

Не містить законодавство спеціальних вимог до суб'єктного складу більшості договорів про трансфер інновацій. Однак ст. 1117 ЦК України передбачено, що сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізична та юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності.

Водночас, очевидно, що стороною, яка передає іншій стороні майнові права інтелектуальної власності повинна бути наділена цими правами, оскільки ЦК України містить пряму заборону на укладення договорів про

розпорядження майновими правами, які не є чинними на час укладення договору.

ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» встановлює вимоги до суб'єктного складу договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників технологічного парку – такими можуть бути лише юридичні особи, які є суб'єктами наукової, науково-технічної, підприємницької діяльності.

На нашу думку, наведене законодавче формулювання є нечітким та суперечливим. По перше, слід зазначити, що із наведеної норми не вбачається, чи юридична особа повинна одночасно бути і суб'єктом підприємницької діяльності, і наукової чи науково-технічної, чи достатньо дотримання принаймні одного з критеріїв. По друге, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. У цій же статті міститься визначення науково-технічної діяльності – це наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки. Формального критерію віднесення юридичної особи до суб'єктів наукової чи науково-технічної діяльності законодавством не передбачено. Враховуючи, що юридичні особи в Україні наділені загальною правосуб'єктністю, то здійснювати наукову чи науково-технічну діяльність можуть практично будь-які юридичні особи, незалежно від організаційно-правової форми.

Те саме стосується і вимоги, щоб юридична особа була суб'єктом підприємницької діяльності. У ГК України визначено поняття суб'єкта господарювання, яке не є тотожним поняттю суб'єкта підприємницької діяльності. Водночас, у ЦК України закріплений поділ юридичних осіб, які

створені в організаційно-правовій формі товариств, на підприємницькі та непідприємницькі. Закріплення у законодавстві вимоги про те, що стороною договору про спільну діяльність може бути лише підприємницьке товариство штучно обмежить коло можливих учасників інноваційних правовідносин.

Тому вважаємо за необхідне з метою узгодження норм ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» із законодавством про науково-технічну діяльність запропоновано розширити коло можливих учасників технопарків шляхом включення до них юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, в тому числі наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ, закладів вищої освіти та громадських наукових організацій.

2.2. Укладення договорів у сфері інноваційної діяльності

Як відомо, договором є домовленість його сторін. Для того, щоб договір відбувся як факт, необхідно, щоб ця домовленість між сторонами була досягнута.

С.М. Бервено називає укладення договору первинною стадією (етапом) будь-якого договірної зобов'язального правовідношення, яка функціонально наділена правоутворюючим характером і перетворенням фактичних дій у зобов'язально-правові відносини, які виникають із договору [56, с. 174]

У доктрині права порядок укладення договору розглядається як визначена правовими нормами юридико-логічна послідовність стадій встановлення цивільних прав та обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб, звернених назустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору [22, с. 3]

У літературі обговорювалося питання співвідношення термінів «спосіб» та «порядок» укладення договору.

С.М. Бервено зазначає, що договір укладається за допомогою певних дій сторін договору, нормативно кваліфікованих способами укладення договору. При цьому під способами укладання договору пропонується розуміти нормативно врегульовану систему здійснення суб'єктами дій, через які досягається вільне і взаємне узгодження волі сторін договору [56, 183]. Проаналізувавши зазначену позицію, можна дійти висновку, що автором розмежовуються поняття «порядок» та «спосіб» укладення договору. Водночас, у вказаній праці не визначено співвідношення між цими поняттями.

В.В. Денисюк пропонує визначати порядок укладення договору як законодавчо визначений спосіб дій суб'єктів договірних правовідносин, спрямований на виникнення договірної зобов'язання та визначення його змісту. На думку автора, поняття «спосіб» недоречно розглядати стосовно загального порядку укладення договору, оскільки він передбачає тільки один спосіб укладення договору (ст. 638 ЦК України). Таким чином, спосіб та

порядок укладення договору збігаються, якщо мова йде про класичні договірні правовідносини. Спеціальний же порядок передбачає укладення договорів, які мають свої особливості, що залежать від способів укладення договору (укладення договору в обов'язковому порядку, за згодою третіх осіб, на торгах, на біржі, за рішенням суду тощо). [53, с. 306].

Загальний порядок укладення договору закріплений в главі 53 «Укладення, зміна і розірвання договору» ЦК України. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України договір є укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною (ч. 2 ст. 638 ЦК України).

Як бачимо, ЦК України не деталізує стадій укладення договору, визначаючи лише дві основних: висловлення пропозиції та її прийняття. Однак у цивілістичній літературі немає єдності думок з приводу кількості стадій укладення договору та їх хронології.

На думку В.В. Денисюка, укладення договору складається із декількох етапів: спочатку необхідно досягнути домовленості по всіх істотних умовах (консенсус); потім — надати йому необхідної форми (вчинення правочину). Такими є етапи укладення консенсуального договору. Якщо ж мова йде про реальний договір чи договір, що підлягає державній реєстрації, то у цю модель необхідно додати відповідно чи передачу речі, чи державну реєстрацію договору (правочину), або ж у певних випадках і те, і інше. Хронологічно це виглядає таким чином: 1) переддоговірні контакти сторін (переговори); 2) оферта; 3) розгляд оферти; 4) акцепт оферти. При цьому стадії оферти та акцепту є обов'язковими у всіх випадках [53, с. 306].

Запропоновану В.В. Денисюком послідовність процесу укладення цивільно-правового договору не можна визнати універсальною та єдиною можливою. Стадія переговорів може взагалі бути відсутньою, а може відбуватися і після висловлення оферти перед її прийняттям акцептантом.

Розгляд оферти також лише умовно можна віднести до стадій укладення договору.

У літературі можна зустріти позицію щодо виділення трьох стадій укладення договору: 1) висловлення оферти; 2) акцепт; 3) отримання акцепту оферентом. В обґрунтування такої позиції можна почути аргумент, згідно з яким отримання оферентом відповіді (акцепту) на свою пропозицію має визначальне правове значення та якраз результує у факт укладення договору.

На нашу думку, отримання акцепту оферентом не є самостійною стадією укладення договору, а лише частиною стадії акцепту.

ЦК України визначає поняття цивільно-правового договору через домовленість. Категорія домовленості пов'язана з категоріями волі та волевиявлення, оскільки по своїй природі є об'єднанням волі двох або більше сторін на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Воля — це внутрішня характеристика, стремління кожного із учасників домовленості. З аналізу літератури із психології можна виокремити певні ознаки волі: 1) особа повинна усвідомлювати характер своїх дій (чи потенційних дій); 2) особа повинна вміти коригувати свої дії; 3) особа повинна виражати активність у своїх діях, які мають виражену спрямованість.

У тандемі «воля»-«волевиявлення» перший елемент, звісно, має первинне і основне значення. Воля є рушійною силою для участі особи у правовідносинах. Законодавець у зв'язку із цим передбачив правові наслідки правочинів із дефектами волі незалежно від правомірності волевиявлення — вони можуть бути визнані недійсними (ст. ст. 229-235 ЦК України).

Водночас, чимало моментів оцінки відповідності правочину закону пов'язані саме із волевиявленням, оскільки воно має об'єктивне вираження та доступне для сприйняття оточуючими. Так, відповідно до ч. 4 ст. 213 ЦК України якщо за правилами, встановленими частиною третьою цієї статті, немає можливості визначити справжню волю особи, яка вчинила правочин, до уваги беруться мета правочину, зміст попередніх переговорів, усталена

практика відносин між сторонами, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення.

На нашу думку, категорії волі та волевиявлення не слід розглядати відірвано одну від іншої, оскільки для досягнення правового результату волевиявлення повинно відповідати внутрішній волі. Укладення договору якраз і полягає у спільному формуванні внутрішньої волі всіх сторін на виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків та її зовнішньому вираженні у встановленій формі.

Слід наголосити, що процедура укладення договору може не увінчатися успіхом і договір може не бути укладеним. Як правило, у разі недосягнення сторонами згоди щодо укладення договору жодних правових наслідків не настає.

Водночас, процедура укладення договору має особливе значення у випадку укладення договорів інноваційного характеру, оскільки вже під час перемовин дуже часто відбувається розкриття сторонами інформації, яка є об'єктом правової охорони та має важливу цінність для учасників (до прикладу, під час укладення договору комерційної концесії правоволодільцем можуть розкриватися дані про особливості діяльності, винаходи або корисні моделі, що входять до предмету договору тощо).

Так, ст. 2.1.15 Принципів УНІДРУА передбачає, що сторона вільна проводити переговори та не несе відповідальності за недосягнення домовленості. Однак сторона, що веде або перериває переговори недобросовісно, є відповідальною за збитки, заподіяні іншій стороні. Недобросовісним, зокрема, є вступ стороною в переговори або їхнє продовження при відсутності наміру досягнути домовленості з іншою стороною [156].

Відповідно до ст. II.-3:302 Draft Common frame of references (DCFR): 1) якщо в ході переговорів одна сторона надає конфіденційну інформацію, друга сторона не може передавати таку інформацію третім особам, а також

використовувати її для власних цілей незалежно від того, чи буде укладено договір; 2) у даній статті термін «конфіденційна інформація» означає інформацію, про конфіденційний характер якої сторона знає або може розумно передбачатись такою, яка знає, виходячи з характеру інформації або обставин, за яких вона отримана; 3) сторона, яка розумно припускає порушення даного обов'язку, може отримати судову заборону, що запобігає даному порушенню; 4) сторона, що порушила даний обов'язок, відповідає за шкоду, завдану другій стороні порушенням, а також на неї може бути покладено обов'язок передати другій стороні доходи, отримані внаслідок такого порушення.

Автори коментаря до DCFR зазначають, що за умови відсутності заяви однієї сторони про конфіденційність інформації, від другої сторони розумно очікується обов'язок розцінювати таку інформацію, як конфіденційну. Даний обов'язок впливає зі спеціального характеру інформації або професійного статусу сторони переговорів. У випадку неукладення договору розкриття такої інформації або використання її отримувачем у власних цілях буде суперечити добросовісності та чесній діловій практиці [256, с. 279].

У статті 7 Європейського кодексу договорів зазначається, що в ході переговорів кожна сторона, яка має або повинна мати таке знання про будь-який факт чи право, які сприяють правильній оцінці дійсності договору іншою стороною та представляють для неї інтерес, зобов'язана поінформувати про них другу сторону [250].

Як бачимо, отримання від потенційного контрагента за договором певної конфіденційної інформації покладає на реципієнта такої інформації відповідний обов'язок – не розголошувати таку інформацію та навіть не використовувати її у власних інтересах, оскільки протилежна поведінка буде розцінюватися як недобросовісна та може мати наслідком застосування заходів цивільно-правової відповідальності – відшкодування збитків, упущеної вигоди та інші.

У ЦК України та інших актах цивільного законодавства відсутні

спеціальні норми, якими б було детально врегульовано переддоговірні відносини сторін, а також було б передбачено наслідки розголошення або використання конфіденційної інформації, отриманої від іншої сторони таких відносин. В цьому контексті можна лише зіслатися на одну із основних засад цивільного законодавства – добросовісність, справедливість та розумність, і нею обґрунтовувати обов'язок нерозголошення. Можливість застосування принципу добросовісності не лише при виконанні та припиненні договірних зобов'язань, але й при його виникненні, впливає із тлумачення норми, яка міститься в ч. 3 ст. 509 ЦК України. Однак навіть у такому разі механізм реагування на порушення цього принципу відсутній.

В.І. Крат все ж вважає, що на рівні ЦК України в окремих нормах відбувається деталізація правового регулювання розкриття інформації на переддоговірному етапі. При цьому, на думку автора, очевидний взаємозв'язок обсягу наданої інформації з умовами укладеного договору і, відповідно, способами захисту у разі її неповноти або недостовірності. Це свідчить про диференціацію правових наслідків за порушення відповідного переддоговірного обов'язку. Як такі наслідки можуть бути: оспорюваність умови договору; зменшення розміру плати за користування річчю або розірвання договору та відшкодування збитків; нікчемність договору. [205, с. 136].

Як приклад оспорюваності умови договору автор називає таку: умова договору купівлі-продажу про те, що ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару переходить до покупця з моменту здачі товару першому перевізнику, на вимогу покупця може бути визнано судом недійсним, якщо в момент укладання договору продавець знав або міг знати, що товар втрачено чи пошкоджено, але не повідомив про це покупця (ч. 3 ст. 668 ЦК України).

Зменшення розміру плати за користування річчю або розірвання договору і відшкодування збитків. Відповідно до ч. 2 ст. 769 ЦК України, якщо наймодавець не повідомив наймача про всі права третіх осіб на річ, що

передається у найм, наймач має право вимагати зменшення розміру плати за користування річчю або розірвання договору та відшкодування збитків. У цій нормі міститься переддоговірний обов'язок особи, яка в результаті укладення договору найму набуде статусу наймодавця, повідомити про наявність прав на річ, що передається в найм. Тим самим встановлена досить нетипова конструкція, оскільки правові наслідки невиконання переддоговірного обов'язку наступають лише у разі, якщо договір найму буде укладено [205, с. 137].

Нікчемність договору передбачена п. 3 ч. 1 ст. 989 ЦК України і стосується, зокрема, договору страхування, якщо страхувальник під час укладання цього договору не повідомив страховика про інші договори страхування, укладені щодо об'єкта, що страхується. Закріплення такого роду переддоговірного обов'язку є проявом доктрини найвищої сумлінності (*uberrima fides*) [251, с. 632].

На сьогодні в судовій практиці вже зустрічаються випадки ухвалення рішень на підставі прямого застосування загальних засад цивільного законодавства, до прикладу, у справах про визнання недійсними фраздаторних правочинів. Так, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц зробила висновок, що позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України [139].

На нашу думку, переддоговірні відносини сторін, а особливо при укладенні договорів інноваційного характеру та інших договорів, під час яких розкривається або передається конфіденційна інформація, вимагають

докладного правового регулювання.

Допоки ці питання не знайшли свого відображення у законодавстві, на нашу думку, перед проведенням переговорів щодо укладення договорів, під час яких повинна бути передана або розкрита конфіденційна інформація, сторонам варто укласти меморандум або договір про нерозголошення, яким встановити обов'язок нерозголошення отриманої інформації та правові наслідки порушення такого зобов'язання. Вважаємо, що такими наслідками повинно бути покладення на порушника обов'язку відшкодувати збитки, завдані потерпілій стороні, в тому числі упущену вигоду. Також сторони можуть встановити штраф за порушення умов щодо нерозголошення.

Як зазначалося вище, в доктрині виділяють загальний та спеціальний порядок укладення цивільно-правових договорів. Значні особливості прослідковуються при укладенні договорів інноваційного характеру за державним замовленням.

М.М. Великанова відзначає, що укладення договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт за державним замовленням має певну специфіку, оскільки специфічним є сам предмет цих договорів. Порядок укладення договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт у переважній більшості є складним. Це обумовлено тим, що сторони мають спільно розробити технічне завдання чи програму робіт, уточнити час, необхідний для виконання робіт, та їх тематику, визначити орієнтовну вартість робіт та джерела їх фінансування тощо. У результаті цих переговорів сторони досягають згоди за умовами договору й укладають такий договір [33, с. 391].

При укладенні договору за державним замовленням сторони не є вільними у встановленні умов такого договору, тому що ці умови визначаються самим державним замовленням. А оскільки державне замовлення є правовим актом органів державної влади, то відповідно до ст. 648 ЦКУ зміст договору, укладеного на підставі державного замовлення,

обов'язкового для сторін (сторони) договору, має відповідати цьому акту. Тобто зі змісту державного замовлення випливає обов'язок державного замовника та виконавця (якщо воно є обов'язковим для нього) укласти між собою державний контракт на умовах, вказаних у державному замовленні [123, с. 173].

І. Банасевич відзначає, що державне замовлення встановлює не всі умови державного контракту, а містить лише загальний склад та обсяг робіт, необхідних для державних потреб [8, с. 9]. Тому при укладенні державного контракту (договору) сторони, виходячи з інтересів держави, самостійно визначають його умови, крім тих, що випливають із державного замовлення або передбачені чинним законодавством.

На сьогоднішній день порядок укладення договорів за державним замовленням врегульований ЗУ «Про публічні закупівлі», який визначає публічну закупівлю як придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому цим Законом. Згідно зі ст. 1 цього Закону, предмет закупівлі - товари, роботи чи послуги, що закупаються замовником у межах єдиної процедури закупівлі або в межах проведення спрощеної закупівлі, щодо яких учасникам дозволяється подавати тендерні пропозиції/пропозиції або пропозиції на переговорах (у разі застосування переговорної процедури закупівлі).

Особливість публічних закупівель – це укладення договорів про закупівлю на конкурентних засадах (здійснення конкурентного відбору учасників за процедурами закупівлі відкритих торгів, торгів з обмеженою участю та конкурентного діалогу) із використанням електронної системи закупівель.

Як зазначалося вище, воля і волевиявлення сторін повинні бути спрямовані на виникнення, зміну або припинення відповідних прав та обов'язків шляхом узгодження між сторонами умов договору.

Зміст договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів

цивільного законодавства [208, с. 629]. Згідно зі ст. 628 ЦК України змістом договору є умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

Раніше у літературі були спроби розмежувати поняття «умова» та «пункт» договору, але як вбачається із положень ЦК України, законодавець ототожнив ці два поняття.

Умови договору повинні бути чітко визначені та зрозумілі. Окрім визначеності, до змісту договору має висуватися вимога про здійсненність того зобов'язання, яке встановлюють у договорі сторони. Договір не може вважатися таким, що має юридичну силу, якщо особа бере на себе зобов'язання виконати явно неможливі дії [210, с. 156–157].

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 11.06.2020 року у справі № 281/129/17 зазначив: «Тлумачення частини першої статті 203 ЦК України свідчить, що під змістом правочину розуміється сукупність умов, викладених в ньому. Зміст правочину, в першу чергу, має відповідати вимогам актів цивільного законодавства, перелічених в статті 4 ЦК України. Втім більшість законодавчих актів носять комплексний характер, і в них поряд із цивільно-правовими можуть міститися норми різноманітної галузевої приналежності. За такої ситуації необхідно вести мову про те, що зміст правочину має не суперечити вимогам, встановленим у цивільно-правовій нормі, хоча б вона містилася в будь-якому нормативно-правовому акті, а не лише акті цивільного законодавства. Під вимогами, яким не повинен суперечити правочин, мають розумітися ті правила, що містяться в імперативних нормах» [262].

До прикладу, у ч. 5 ст. 1109 ЦК України міститься імперативна вказівка, що предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними. Відповідно, дотриманою така законодавча вимога може вважатися лише при умові чинності охоронного документа щодо об'єкта права інтелектуальної власності, права за яким передаються за відповідним

договором.

Недотримання встановлених законом вимог до змісту правочину (в тому числі і договору інноваційного характеру) може мати наслідком або нікчемність, або оспорюваність такого правочину, адже згідно з ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

При цьому, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 24.04.2020 року у справі № 522/25151/14-ц наголосив, що відповідність змісту правочину законодавчим вимогам повинна визначатися станом на момент вчинення правочину [142].

Тобто, якщо на момент укладення ліцензійного договору права на використання об'єкта права інтелектуальної власності не були чинними, а в подальшому, вже після його укладення, набули чинності, такий договір в момент його укладення не відповідав вимогам чинного законодавства та може бути визнаний недійсним.

Важливим теоретичним та практичним питанням є питання класифікації умов договору.

В.Г. Олюха пропонує поділяти умови договору на істотні, звичайні та вільні [125, с. 5].

В.В. Луць пропонував поділяти істотні умови, визначені у ч. 1 ст. 638 ЦК України, на чотири групи: 1) умови про предмет договору; 2) умови, що визначені законом як істотні; 3) умови, які є необхідними для договорів даного виду; 4) умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди [123, с. 165]

На нашу думку, більш вдалим є поділ умов договору на обов'язкові та ініціативні за критерієм джерела встановлення необхідності їх визначення при укладенні договору [210, с. 157].

Справді, одним із елементів принципу свободи договору, встановленого в ЦК України, є можливість вільного встановлення сторонами умов договору.

Втім, у законодавстві можуть бути визначені умови деяких видів договорів, які є обов'язковими (наприклад, ЗУ «Про страхування», ЗУ «Про оренду державного та комунального майна» тощо).

Як зазначає О. С. Яворська, в ЦК України, на відміну від ЦК 1963 року, як істотну умову договору закріплено лише умову про його предмет (ст. 638 ЦК України). Самої ж загальної дефініції предмета договору в законодавстві не наведено [233, с. 119]. Навіть більше, ЦК України створює певну плутанину, ототожнюючи об'єкти цивільних прав із предметом договору.

До прикладу, у ст. 177 ЦК України речі, цінні папери, інше майно визначено як об'єкти цивільних прав. Натомість, предметом окремих видів договорів у ЦК зазначені ті ж блага, які у ст. 177 названо об'єктами. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 656 ЦК України предметом договору купівлі-продажу може бути товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. Згідно зі ст. 760 ЦК України предметом договору найму може бути річ, що визначена індивідуальними ознаками і зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживна річ). Хоча всі поділяють думку, за якою договір управління майном є договором про надання послуг, його предметом відповідно до ст. 1030 ЦК України можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно.

Немає одностайності щодо визначення предмета договору та його співвідношення із поняттям «об'єкт договору» і в науці цивільного права.

У доктрині цивільного права можна виділити дві теорії щодо об'єкта цивільних правовідносин: теорія множинності об'єктів цивільних прав і моністична теорія. У рамках моністичної теорії теж можливо виокремити два підходи: речі як єдиний об'єкт правовідносин, і дії як єдиний об'єкт правовідносин [233, с.120].

Беручи за основу підхід, втілений у Цивільному кодексі України, можна було б, наприклад, стверджувати, що досягнуто згоди у всіх істотних умовах

договору перевезення вже тоді, коли сторони дійшли згоди щодо умов про вантаж, його кількість, упакування, маркування тощо. Втім, згоди лише щодо вантажу недостатньо. Умова про предмет договору перевезення передбачає також встановлення зобов'язання перевізника доставити цей вантаж у пункт призначення, видати його уповноваженій на прийняття особі тощо.

Відмінності між об'єктом та предметом договору можна спостерігати також на прикладі новації, що передбачена ч. 2 ст. 604 ЦК України як одна із підстав припинення зобов'язання. До прикладу, якщо за домовленістю сторін найм транспортного засобу замінюється на його лізинг, це означає зміну предмету договору. Однак транспортний засіб (об'єкт договору) у цьому випадку – один і той самий, змінюються лише зобов'язання сторін щодо нього.

Спроби розмежувати та визначити поняття «предмет договору» та «об'єкт договору» у цивілістичній літературі робилися неодноразово.

М.М. Гудима зазначає, що «категорія «об'єкт» стосується здебільшого договору-правовідношення, а «предмет» більшою мірою дотичний до договору-юридичного факту, ніж до інших його проявів» [50, с. 184]

О.С. Яворська робить висновок, що об'єктом досліджуваної нею групи договорів є майно, а предметом – дії сторін, зокрема щодо передання майна [233, с. 122].

На нашу думку, твердження про те, що умова про предмет охоплює усі дії сторін договору, може стосуватися не всіх договорів, а лише таких, як рента, довічне утримання тощо, де предмет договору є складним (комплексним). У інших договорах предмет буде визначати зобов'язання тієї сторони, виконання якої має вирішальне значення для змісту договору. Скажімо, у договорі купівлі-продажу визначальним для змісту договору буде виконання продавця, який має передати покупцеві у власність товар на визначених умовах. Зустрічний обов'язок покупця сплатити за товар відповідну грошову суму зумовлений умовою договору про ціну, а не входить до складу умови про предмет.

Тому під предметом договору слід розуміти умову договору про зобов'язання сторони, виконання якої має для змісту договору вирішальне значення. Об'єктом договору є об'єкт цивільних прав, на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків сторін щодо якого спрямована їх домовленість.

Втім, не слід розглядати ці два правових явища окремо. Якщо, наприклад, ідеться про купівлю-продаж речі, то неможливо визначити предмет договору – зобов'язання продавця передати у власність покупцю цю річ окремо від визначення детальної характеристики об'єкта договору – самої речі.

Екстраполюючи пропоновані нами визначення предмета та об'єкта договору на договори інноваційного характеру, можна ствердити, що предметом таких договорів є умова про зобов'язання сторони, виконання якої має для змісту договору вирішальне значення (до прикладу, умова про зобов'язання виконавця провести НДДКТР за відповідним договором). Об'єктом же досліджуваної групи договорів є інновації, поняття яких розкриті автором у першому розділі даної роботи.

Предмет договору та перелік інших його істотних умов залежить, звісно, від виду договірної конструкції, а також від розсуду сторін договору, кожна з яких може висунути вимогу про необхідність досягнення згоди щодо будь-якої умови. Щодо договорів інноваційного характеру в законодавстві часто встановлюється перелік істотних умов, щодо яких сторони повинні досягнути згоди.

До прикладу, ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» передбачає перелік істотних умов договорів про трансфер технологій: 1) перелік складових технологій, що передаються (з визначенням їх функціональних властивостей та гарантованих показників); 2) ціна технологій чи розмір плати за їх використання; 3) строки, місце та спосіб передачі технологій та/або їх складових; 4) умови передачі технічних знань, необхідних для монтажу, експлуатації та забезпечення функціонування

обладнання, придбання чи оренди, монтажу і використання машин, обладнання, комплектувальних частин та матеріалів; 5) розмір, порядок та умови виплати винагороди за використання технологій, а також вид виплат (разові платежі - паушальні, періодичні відрахування - роялті або інші види виплат); 6) відповідальність сторін за порушення умов договору; 7) порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору.

Слід зауважити, що абз. 2 ч. 1 цієї ж статті передбачає ще низку умов, які законодавець хоч і не називає істотними, однак зазначає, що договори про трансфер технологій повинні включати такі умови (щодо ліцензії та її умови на використання технологій та їх складових; щодо територіальних обмежень (заборона використовувати передані за договором технологію, її складові на території, не передбаченій у договорі) та інші). Незрозуміло, чому законодавець розділив зазначені у ст. 19 умови на дві групи, адже формулювання «також повинні містити» свідчить про їх обов'язковий характер та перетворює їх в істотні.

Як уже зазначалося вище, істотною умовою будь-якого договору, в тому числі і договорів інноваційного характеру, є умова про предмет.

Г.М. Ярошевська наголосила на важливості предмета, який є фактором, що ідентифікує конкретний вид договору і є запорукою обрання адекватного правозастосування до відносин за допомогою договору [246, с. 321].

Питання визначення предмету договорів, які ми пропонуємо виокремлювати у групу договорів інноваційного характеру, є доволі дискусійним.

До прикладу, К.Г. Анісімов, узагальнивши основні наукові підходи до розуміння предмета ліцензійного договору, виділяє такі: 1) об'єкт права інтелектуальної власності; 2) право використання об'єкта права інтелектуальної власності; 3) одночасно об'єкт права інтелектуальної власності і право використання такого об'єкта; 4) дії сторін, спрямовані на надання права використання об'єкта права інтелектуальної власності; 5) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності [2, с. 65].

Така велика кількість позицій обумовлена, зокрема, тим, що науковці при визначенні поняття предмету та об'єкта договору застосовують різні розуміння його природи. Нами вже зазначалося вище, що договір в доктрині визначається і як юридичний факт, і як саме договірне зобов'язання, і як документ, і як регулятор суспільних відносин. Застосування в наукових дослідженнях дихотомії, тобто розмежування предмета договору від об'єкта договору, пов'язане із тим, що у поняття «предмет договору» вчені вкладають розуміння юридичного об'єкта зобов'язання, а у «об'єкт договору» – розуміння матеріального об'єкта зобов'язання.

При визначенні предмета ліцензійного договору виходимо з того, що він має відображати сутність договору і зміст зобов'язання, яке виникає на підставі цього договору. Вказане підтверджує тезу про те, що умова про предмет повною мірою характеризує договір й індивідуалізує предмет виконання договірного зобов'язання. Як вдало зазначає С. І. Шимон: «Правильно визначений предмет договору містить вказівку на каузу (юридично значиму мету договірного правовідношення)» [225, с. 63].

Щодо визначення предмета ліцензійного договору вважаємо за можливе виокремити позицію В.М. Крижни. Автор визначила предмет ліцензійного договору як дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності [104, с. 96]. Таке визначення, хоч і є доволі лаконічним, відображає основну суть зобов'язання сторін договору щодо його об'єкта, водночас включаючи покликання на мету сторін договору.

Крім цього, ЦК України у ст. 1109 вказує, що у ліцензійному договорі визначаються вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, тощо), розмір, порядок і строки виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір. На нашу думку, формулювання «у ліцензійному договорі визначаються» означає імперативну вказівку на необхідність

досягнення згоди сторонами щодо означених умов, а тому такі умови також слід вважати істотними.

Для того, щоб договір вважався укладеним, необхідно не лише досягнути згоди з усіх істотних умов, але і надати цій домовленості необхідної форми. Як і будь-який цивільно-правовий договір, договір інноваційного характеру має бути укладений у належній формі, передбаченій законом або домовленістю сторін.

Як зазначає В. М. Коссак, форма правочину дає можливість зафіксувати волю його учасників, підтвердивши реальність їх намірів щодо настання, зміни або припинення їхніх цивільних прав та обов'язків. Окрім цього, письмова форма двостороннього правочину дозволяє з'ясувати зміст волевиявлення кожної із сторін [95, с. 49].

Основні положення щодо форми договору сформульовані законодавцем у ст. 639 ЦК України: договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для даного виду договорів не вимагалася. Якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-комунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі. Якщо сторони домовились укласти у письмовій формі договір, щодо якого законом не встановлена письмова форма, такий договір є укладеним з моменту його підписання сторонами. Якщо сторони домовилися про нотаріальне посвідчення договору, щодо якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення, такий договір є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення.

Зрозуміло, що форма конкретного договору інноваційного характеру буде залежати від наявності законодавчих вимог щодо форми, від виду та особливостей виконання договору, а також від вимог сторін. Також в залежності від наведених вище обставин відрізнятимуться і наслідки недотримання форми.

В.І. Крат зазначає, що у разі, якщо правочин вчинений без дотримання вимог щодо його форми він може кваліфікуватися як: (а) нікчемний, у випадку якщо встановлений такий наслідок недотримання письмової форми на рівні закону (наприклад, ч. 2 ст. 1055, ч. 1 ст. 1257 ЦК); (б) неукладений (невчинений) в тому разі, коли недійсність за недотримання вимог щодо форми не встановлено, але відповідний договір повинен вчинятися в письмовій формі і сторона правочину не виявляла свою волю для вчинення правочину (наприклад, не підписала правочин); (в) вчинений, але заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків (абз. 2 ч. 1 ст. 218 ЦК) [101].

У більшості випадків законом не встановлено спеціальних вимог до форми договорів інноваційного характеру, однак враховуючи особливості їх виконання, такі договори підлягають укладенню у письмовій формі.

До прикладу, глава 62 ЦК України «Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт» не містить жодної норми, яка б стосувалася форми відповідного договору. Водночас, зрозуміло, що виконання договору про НДДКТР відбувається не в момент його укладення, а займає досить тривалий час, сторонами такого договору переважно виступають юридичні особи, а вартість робіт у більшості випадків перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Тому такий договір слід укладати у письмовій формі.

Водночас, оскільки законом не передбачено наслідку у вигляді нікчемності договору про виконання НДДКТР, то навіть якщо такий договір був укладений усно, однак сторони приступили до його виконання, то вони позбавляються права покликатися на нікчемність чи неукладеність такого договору. Подібна за змістом правова позиція висловлена Верховним Судом у постанові від 05.06.2018 року у справі № 338/180/17, де суд зазначив: «Не можна вважати неукладеним договір після його повного чи часткового

виконання сторонами. Якщо дії сторін свідчать про те, що договір фактично був укладений, суд має розглянути по суті питання щодо відповідності цього договору вимогам закону та залежно від встановлених обставин вирішити питання щодо наслідків його часткового чи повного виконання сторонами. У такому разі визнання вказаного договору укладеним не буде належним способом захисту» [138].

Відповідно до ч. 1 ст. 207 ЦК України правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-телекомунікаційної системи, що використовується сторонами. У разі якщо зміст правочину зафіксований у кількох документах, зміст такого правочину також може бути зафіксовано шляхом посилання в одному з цих документів на інші документи, якщо інше не передбачено законом.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

Згідно з ч. 2 зазначеної статті правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства. В цьому контексті Великою Палатою Верховного Суду зроблено висновок, що підпис є невід'ємним елементом, реквізитом письмової форми договору, а наявність підписів має підтверджувати наміри та волевиявлення учасників правочину, а також забезпечувати їх ідентифікацію [140].

В окремих випадках законодавством встановлена вимога щодо укладення договорів інноваційного характеру у письмовій формі під загрозою нікчемності договору у разі недотримання такої форми.

До прикладу, ч. 2 ст. 1107 ЦК України передбачено, що правочин щодо

розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладається у письмовій (електронній) формі, за винятком випадків, визначених законом. У разі недодержання письмової (електронної) форми договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності такий договір є нікчемним. Водночас, у цій же статті вказано, що законом можуть бути встановлені випадки, в яких договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може укладатись усно.

Правовий наслідок у вигляді нікчемності передбачений також у разі недотримання письмової форми договору комерційної концесії (ст. 1118 ЦК України).

Цікава норма міститься у ст. 1114 ЦК України, де зазначено, що ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності та договори, визначені статтями 1109, 1112 та 1113 цього Кодексу, не підлягають обов'язковій державній реєстрації, однак їх державна реєстрація здійснюється на вимогу ліцензіара або ліцензіата у порядку, встановленому законом.

З аналізу цієї норми вбачається, що вона не передбачає імперативного правила щодо обов'язкової державної реєстрації договорів, які ми відносимо до договорів про трансфер інновацій, однак така реєстрація може бути проведена на вимогу однієї зі сторін договору.

При цьому, відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих за ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право ліцензіата на звернення до суду за захистом свого права.

Раніше законодавством було передбачено обов'язкову державну реєстрацію договорів комерційної концесії, однак із прийняттям у 2015 році ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» така вимога була скасована. У зв'язку із цим втратив чинність і Порядок реєстрації державної реєстрації договорів комерційної концесії (субконцесії), який лише 29.09.2014 року був затверджений наказом Міністерства юстиції України № 1601/5. Тому на

даний час ліцензійні договори укладаються у простій письмовій формі та не підлягають державній реєстрації.

ЦК України передбачає, що договір про спільну діяльність підлягає укладенню у письмовій формі. Водночас, кодексом не встановлено наслідку у вигляді нікчемності такого договору у разі недотримання письмової форми. Не передбачено спеціальних правил щодо форми договору про спільну діяльність і у спеціальних нормативно-правових актах, якими врегульована спільна діяльність в інноваційній сфері. Так, ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» лише дає визначення договору про спільну діяльність як підстави функціонування технопарку, однак не містить правил щодо його форми.

Щодо форми супутніх договорів у сфері інноваційної діяльності та правових наслідків її недотримання, то такі визначаються з урахуванням виду договору та законодавчих вимог щодо його форми.

До прикладу, при укладенні кредитного договору, яким забезпечується фінансування інноваційного проекту, необхідно враховувати вимоги до форми кредитних договорів, передбачені ст. 1055 ЦК України та укладати такий договір у письмовій формі. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним (ч. 2 ст. 1055 ЦК України).

2.3. Виконання зобов'язань за договорами у сфері інноваційної діяльності

Під виконанням зобов'язання розуміють вчинення кредитором і боржником дій, що становлять зміст зобов'язання [122, с. 472].

У ст. 526 ЦК України встановлені загальні умови, або, як їх ще називають, принципи виконання зобов'язання. Під принципами (умовами) виконання зобов'язання розуміють загальні засади, згідно з якими здійснюється виконання зобов'язання.

Основними є принципи належного та реального виконання зобов'язання. Принцип належного виконання полягає в тому, що виконання має бути проведене: а) належними сторонами; б) щодо належного предмету; в) у належний спосіб; г) у належний строк (термін); г) у належному місці [210, с. 33].

Принцип належного виконання слід розуміти як виконання зобов'язання в натурі, тобто вчинення саме тих дій, що становлять зміст зобов'язання.

Деякі автори відносять до основних принципів (умов) виконання зобов'язання також неприпустимість односторонньої відмови від виконання, економічність виконання, принцип ділової співпраці та взаємодопомоги учасників [216, с. 319].

Зрозуміло, що зміст договірних зобов'язань у сфері інноваційної діяльності залежить, насамперед, від виду, правової природи та умов конкретного договору інноваційного характеру.

Насамперед слід проаналізувати особливості виконання договорів про створення інновацій, одним із основних серед яких є договір про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

За договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього,

нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її (ст. 892 ЦК України). Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи.

Ст. 893 ЦК України встановлена особливість виконання договору НДДКТР: виконавець зобов'язаний провести наукові дослідження особисто, якщо інше не встановлено договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Виконавець має право залучати до виконання науково-дослідних робіт інших осіб лише за згодою замовника.

Виконавець має право залучати інших осіб (субвиконавців) до виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт, якщо інше не встановлено договором.

Як бачимо, законодавець розмежовує ступінь особистого характеру виконання науково-дослідних робіт з дослідно-конструкторськими та технологічними роботами. Виконавець першого виду робіт може залучити субвиконавця лише за згодою замовника, а у разі відсутності такої згоди залучення до виконання договору інших осіб не допускається. Натомість, дозвіл на залучення третіх осіб до виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт презюмується. І лише договором сторони можуть обумовити виключно особисте виконання такого виду робіт.

Згідно з ч. 1 ст. 897 ЦК України виконавець за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт зобов'язаний: 1) виконати роботи відповідно до погодженої із замовником програми (техніко-економічних показників) або тематики і передати замовникові результат у строк, встановлений договором; 2) додержувати вимог, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності; 3) утримуватися від публікації без згоди замовника науково-технічних результатів, одержаних при виконанні робіт; 4) вживати заходів для захисту одержаних при виконанні робіт результатів, що підлягають правовій охороні,

та інформувати про це замовника; 5) своїми силами та за свій рахунок усувати допущені з його вини недоліки у технічній документації, які можуть спричинити відступи від техніко-економічних показників, передбачених у технічному завданні замовника або в договорі; 6) негайно інформувати замовника про виявлену неможливість одержати очікувані результати або недоцільність продовжувати роботу.

Обов'язки замовника передбачені ст. 898 ЦК України: 1) видати виконавцеві технічне завдання та погодити з ним програму (техніко-економічні показники) або тематику робіт; 2) передати виконавцеві необхідну для виконання робіт інформацію; 3) прийняти виконані роботи та оплатити їх.

Сформульована у даних статтях правова модель розподілу прав та обов'язків може додатково деталізуватися сторонами при укладенні договору за умови, що фіксація у його змісті інших обов'язків та прав не суперечить чинному законодавству України.

Як бачимо, у статті 897 ЦК України закріплена досить значна кількість обов'язків виконавця у договорі про виконання НДР та ДКТР. А.О.Кодинець пропонує об'єднувати їх у дві групи. Перша пов'язана з належним виконанням дорученої роботи та передачею її результату замовникові. Друга стосується додержання режиму конфіденційності та вимог законодавства про інтелектуальну власність [57, с. 467].

Оскільки вирішальне значення для виконання договору має діяльність виконавця, то його основним обов'язком є проведення робіт відповідно до погодженої із замовником програми (техніко-економічних показників) або тематики та передачі замовнику результату у встановлений договором строк.

У технічному завданні визначаються техніко-економічні параметри та інші показники, яким має відповідати результат робіт. За загальним правилом, технічне завдання розробляється замовником до підписання договору та уточнюється у процесі переговорів з виконавцем. Після підписання договору технічне завдання стає його невід'ємним додатком.

Розробка завдання може бути здійснена на підставі погодження самим виконавцем. У тому разі якщо чітко визначити параметри очікуваного наукового результату неможливо, сторони погоджують тематику робіт, тобто основні напрями та сферу їх проведення. У процесі виконання робіт технічне завдання та тематика можуть уточнюватись, що зумовлює потребу внесення відповідних змін до тексту договору та його додатків.

Крім надання технічного завдання на замовника покладається обов'язок передати необхідну для виконання робіт інформацію. Законодавство не містить вимог щодо характеру та строку надання подібних відомостей, проте у даному випадку йдеться насамперед про передачу вихідних даних, що впливають на визначення та оцінку виконавцем технічного завдання, а також іншої інформації, що відома замовнику та може вплинути на хід виконання та результат робіт. Невчасне надання подібних відомостей може розцінюватися як прострочення кредитора (ст. 613 ЦК України) з усіма негативними для нього наслідками [57, с. 467].

Згідно з ч. 1 ст. 894 ЦК України виконавець зобов'язаний передати, а замовник прийняти та оплатити повністю завершені науково-дослідні або дослідно-конструкторські та технологічні роботи. Договором можуть бути передбачені прийняття та оплата окремих етапів робіт або інший спосіб оплати.

У договорі варто врегулювати вимоги до оформлення результатів НДДКТР у вигляді наукових звітів, конструкторської документації, дослідних зразків тощо та врегулювати порядок прийняття результатів таких робіт. При прийнятті робіт замовник зобов'язаний перевірити відповідність результатів наукових досліджень обумовленим та погодженим сторонами показникам технічного завдання та їх відповідність встановленій тематиці. У разі, якщо замовник не володіє достатньою компетенцією, він може залучити відповідних фахівців у сфері науки та техніки для прийняття результатів проведених робіт. Однак, на нашу думку, можливість такого залучення також повинна передбачатися сторонами у договорі, причому доцільно вказувати

конкретних фахівців або установи, яких замовник має право залучати до приймання виконаних робіт та чия оцінка робіт на предмет відповідності умовам договору буде сприйнята виконавцем. Крім безпосереднього порядку прийняття робіт, варто у договорі також визначати строк їх прийняття. Це надасть додаткової визначеності відносинам сторін та попередить можливе затягування приймання робіт зі сторони замовника. Також договором може бути визначено додатковий строк проведення перевірки результатів роботи у разі, якщо такий строк є необхідним. У більшості випадків приймання робіт за договором НДДКТР оформлюється актом приймання-передачі чи іншим аналогічним за змістом документом, який підписується обома сторонами. У випадку, якщо договором була обумовлена можливість залучення до перевірки результатів робіт та їх приймання третіх осіб, може вимагатися також підписання акту приймання-передачі такими особами.

Особливістю досліджуваного договору є те, що належне виконання своїх обов'язків виконавцем може не призвести до бажаного для замовника результату. Це обумовлено творчим характером робіт, які виконуються за договором. Зрозуміло, що передбачити результат таких робіт (на відміну від результату робіт за договором підряду) є майже неможливо. Тому згідно з ч. 1 ст. 899 ЦК України, якщо у ході науково-дослідних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що не залежать від виконавця, замовник зобов'язаний оплатити роботи, проведені до виявлення неможливості отримати передбачені договором результати, але не вище відповідної частини ціни робіт, визначеної договором.

Дещо інакше сформульовані законодавцем наслідки неможливості досягнення результату дослідно-конструкторських та технологічних робіт, які характеризуються нижчим ступенем творчого характеру, а тому їх результат є більш передбачуваним. Так, згідно з ч. 2 ст. 899 ЦК України якщо у ході виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов'язаний відшкодувати витрати виконавця.

Вважаємо за необхідне наголосити, що у разі своєчасного повідомлення замовника про неможливість досягнення результату за договором про виконання НДДКТР, а також за відсутності вини виконавця у такій неможливості, виконання договору зі сторони виконавця буде вважатися належним, а зобов'язання, відповідно – припиненим.

Значні особливості виявляються при виконанні договорів про трансфер інновацій, до яких ми відносимо ліцензійний договір; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір комерційної концесії (франчайзингу), інші договори (в тому числі непойменовані та змішані) щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Примітно, що у ЦК України не міститься деталізації прав та обов'язків сторін договорів про передання майнових прав інтелектуальної власності, а зміст договірних зобов'язань впливає з визначення договору.

Дещо інша ситуація із договором комерційної концесії (франчайзингу), оскільки ст. 1120 ЦК України передбачено права та обов'язки правоволодільця, який зобов'язаний передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав. Правоволоділець зобов'язаний, якщо інше не встановлено договором комерційної концесії також надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників і контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

Надалі буде досліджено розподіл відповідальності між сторонами договору комерційної концесії у випадку заявлення претензій третіх осіб щодо якості товарів, робіт та послуг, що виробляються користувачем, тому обов'язок правоволодільця контролювати таку якість набуває важливого значення.

Ст. 1121 ЦК України передбачено обов'язки користувача: 1) використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільця визначеним у договорі способом; 2) забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) правоволодільцем; 3) дотримуватися інструкцій та вказівок правоволодільця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволодільцем; 4) надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у правоволодільця; 5) інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволодільця за договором комерційної концесії; 6) не розголошувати секрети виробництва правоволодільця, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію.

ЦК України також передбачена можливість сторін визначити у договорі комерційної концесії особливі умови, зокрема: 1) обов'язок правоволодільця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території; 2) обов'язок користувача не конкурувати з правоволодільцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правоволодільцем прав; 3) обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів (потенційних конкурентів) правоволодільця; 4) обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення. При цьому умова договору, відповідно до якої правоволоділець має право визначати ціну товару (робіт, послуг), передбаченого договором,

або встановлювати верхню чи нижню межу цієї ціни, є нікчемною.

Також договором франчайзингу може бути передбачено умову, відповідно до якої користувач має право продавати товари (виконувати роботи, надавати послуги) виключно певній категорії покупців (замовників) або виключно покупцям (замовникам), які мають місцезнаходження (місце проживання) на території, визначеній у договорі.

2.4. Захист прав та інтересів учасників договірних правовідносин у сфері інноваційної діяльності

Кожна зі сторін договорів інноваційного характеру зобов'язана належно виконувати взяті на себе договірні зобов'язання.

Порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання), що тягне за собою негативні наслідки для сторони, яка допустила таке порушення.

Невиконання зобов'язань має місце тоді, коли сторони взагалі не вчиняють дій, які становлять зміст зобов'язання (не виконала науково-дослідні роботи тощо), або не утримуються від певних дій, хоча за змістом зобов'язання повинні були утримуватись від їхнього вчинення.

Під виконанням зобов'язань розуміють вчинення кредитором і боржником дій зі здійснення прав та виконання обов'язків, що впливають із зобов'язання .

Дії щодо виконання договірного зобов'язання повинні точно відповідати всім умовам договору або вимогам законодавства, а за їх відсутності - вимогам, що зазвичай ставляться, у тому числі звичаям ділового обороту, правилам етики тощо, вчинятися на засадах добросовісності, розумності та справедливості. Якщо зазначені дії не відповідають цьому правилу, йдеться про неналежне виконання зобов'язання, наприклад, виконання неналежним способом, щодо не обумовленого предмету, не в установленій строк та не в певному місці, неналежній особі та неналежною особою. Тільки належне виконання у всіх випадках звільняє боржника від його обов'язків і припиняє зобов'язання, а неналежне - тягне передбачені законом наслідки [71, с. 52].

Ст. 612 ЦК України визначає поняття прострочення боржника. Боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом. Як правило, кожна з сторін у зобов'язанні має і права і обов'язки, а

не тільки права або тільки обов'язки, а отже кожна сторона є боржником у тому, що вона зобов'язана вчинити на користь іншої сторони. В той же час так сторона одночасно є кредитором у тому, що вона має право вимагати від боржника.

Порушити зобов'язання може не тільки боржник, але й кредитор. Згідно зі ст. 613 ЦК України кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку. Для факту настання відповідальності не має значення строк прострочення: основним моментом є невиконання зобов'язаною стороною належної дії в установленій строк. В будь-якому разі сторона, яка допустила прострочення, повинна відповідати за прострочення. В той же час обсяг такої відповідальності для боржника значно більший, ніж для кредитора.

Однією з основних умов виникнення відповідальності за порушення зобов'язання є вина (у формі умислу або необережності). Нагадаємо, що у цивільному праві наявність вини презюмується. Більше того, договором або законом може бути встановлена відповідальність особи, що допустила порушення, незалежно від наявності вини.

Сторона у зобов'язанні може бути звільнена від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Непереборною силою, яку часто називають форс-мажорними обставинами, є надзвичайна або невідворотна за даних умов подія. Закон не дає переліку обставин непереборної сили, і, як правило, сторони самі в договорі визначають орієнтовний перелік обставин непереборної сили. В той же час, боржник не звільняється від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання в будь-якому разі, навіть у разі наявності обставин непереборної сили.

У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені

договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від нього, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору (ст.ст. 615, 651 ЦК); 2) зміна умов зобов'язання (ст. 651 ЦК); 3) сплата неустойки (ст. 624 ЦК); 4) відшкодування збитків та моральної шкоди (ст. 623 ЦК).

Усі ці заходи спрямовані або на забезпечення виконання зобов'язання, або на компенсацію майнових втрат, яких зазнала потерпіла сторона. Це заходи на користь потерпілого, тому і застосовуються вони судом за ініціативою потерпілої сторони.

Сплата неустойки, відшкодування збитків і моральної шкоди є заходами відповідальності і застосовуються, за загальним правилом, за наявності вини порушника та інших умов відповідальності.

Однак відповідальність є лише одним з багатьох можливих правових наслідків порушення зобов'язання. Припинення зобов'язання і зміна його умов не є заходами відповідальності і, отже, застосовується незалежно від вини порушника зобов'язання.

Перелік правових наслідків не є вичерпним, тому що договором або законом можуть бути передбачені й інші наслідки порушення зобов'язань. Конкретні правові наслідки порушення того чи іншого зобов'язання визначаються ЦК та іншими актами цивільного законодавства або договором.

Так, у ст. 621 ЦК передбачена можливість виконання зобов'язання за рахунок боржника. Це засіб захисту прав кредитора, що не є заходом відповідальності, що застосовується незалежно від вини боржника. Застосування цього засобу захисту надає можливість кредитору, по перше, виконати зобов'язання в натурі і, по друге, захистити свої майнові інтереси, поклавши пов'язані з цим збитки на боржника.

Кредитор має право вимагати відшкодування за рахунок боржника зазначених витрат і інших збитків, лише якщо ці витрати є необхідними. Кредитор повинен вжити всіх необхідних заходів щодо зменшення розміру збитків, зокрема, доручити виконання невиконаної роботи чи надання

послуги, що не була надана, іншим особам за розумну ціну, не допускаючи зайвих витрат. Порухення кредитором цього обов'язку може бути підставою для зменшення судом розміру збитків, що стягуються з боржника (ст. 616 ЦК).

Порушити зобов'язання може не тільки боржник, але й кредитор. Згідно зі ст. 613 ЦК кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку. Для факту настання відповідальності не має значення строк прострочення: основним моментом є невиконання зобов'язаною стороною належної дії в установленій строк. В будь-якому разі сторона, яка допустила прострочення, повинна відповідати за прострочення. В той же час обсяг такої відповідальності для боржника значно більший, ніж для кредитора.

Спробуємо розглянути правові наслідки порушення сторонами договірних зобов'язань у сфері інноваційної діяльності та основні способи захисту прав та інтересів учасників відповідних правовідносин.

Одним із найбільш поширених випадків порушення умов ліцензійних договорів є несплата або несвоєчасна сплата користувачем ліцензійних платежів. На перший погляд, у такій категорії справ відсутні особливості, оскільки обов'язок зі сплати ліцензійних платежів є грошовим зобов'язанням. Водночас, ліцензійні платежі можуть сплачуватися у різних формах (роялті або паушальний платіж), тому судова практика демонструє особливості такої категорії справ та необхідність їх аналізу.

Доволі цікаву і водночас доволі спірну позицію висловив свого часу Вищий господарський суд України, зазначивши, що якщо ліцензійним договором передбачено оплатне використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензіарові не може бути відмовлено у вимозі про стягнення плати з мотиву невикористання ліцензіатом відповідного об'єкта (якщо

договір є чинним). У разі коли сторони ліцензійного договору погодили розмір зазначеної плати у формі відрахувань від доходу, сума плати може визначатися виходячи з ціни, яка за порівнюваних обставин звичайно стягується за правомірне використання об'єкта інтелектуальної власності [159, С. 57–68].

Наведена позиція у певній мірі нівелює відмінності між ліцензійними платежами у формі роялті і паушальним платежем. Укладаючи ліцензійний договір на умовах виплати ліцензійних платежів у формі роялті, ліцензіар свідомо йде на те, що розмір сплачуваних йому ліцензійних платежів буде прямо пропорційний величині одержаного ліцензіатом доходу. Але в такому випадку ліцензіар повинен розуміти ризиковий характер такого договору, оскільки заздалегідь невідомо, який дохід отримає ліцензіат і чи отримає він дохід взагалі. Інша річ, що законодавство повинно закріплювати відповідні положення, які б забезпечували інтереси ліцензіара в таких відносинах (обов'язок ліцензіата надавати ліцензіару інформацію про обсяги використання об'єкта та отримані у зв'язку з цим доходи, право ліцензіара відмовитися від договору та вимагати відшкодування збитків у випадку, якщо ліцензіат не здійснює використання об'єкта).

Окремої уваги заслуговує питання належного виконання ліцензійного договору в частині наявності у ліцензіара прав інтелектуальної власності на момент укладення договору. Вище нами уже зазначалося, що нині чинна редакція ЦК України передбачає імперативну вимогу до ліцензіара – на момент укладення договору володіти майновими правами, які передаються за договором, причому ці права повинні бути чинними.

У одній зі справ суд першої інстанції, рішення якого залишив без змін апеляційний суд, задовольнив позов про стягнення заборгованості за ліцензійною угодою, за якою позивачі передали відповідачеві права інтелектуальної власності щодо гемостатичного засобу. У касаційній скарзі відповідач зазначив, що на момент укладення ліцензійної угоди позивачі не були суб'єктами інтелектуальної власності, факт подання позивачами заявок

до уповноваженої установи сам собою не підтверджує виникнення в них прав інтелектуальної власності та, як наслідок, не надає можливості розпоряджатися такими правами шляхом укладення ліцензійного договору. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначив, що предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними (ч. 5 ст. 1109 ЦК України), а умови ліцензійного договору, які суперечать положенням цього Кодексу, є нікчемними (ч. 9 ст. 1109 ЦК України). У справі, що переглядається, установлені судами попередніх інстанцій факти, зміст договору та тлумачення його змісту дозволяють зробити висновок про те, що між сторонами вчинено непонайменований договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності [146].

У наведеній справі позиція Верховного Суду ґрунтується на буквальному тлумаченні ч. 5 ст. 1109 ЦК України і по суті означає неможливість кваліфікації договорів про надання так званих «безпатентних ліцензій» саме як ліцензійних, і, відповідно, застосування до них положень глави 75 ЦК України про ліцензійний договір.

Аналізуючи судову практику, можна помітити, що визнання ліцензійного договору недійсним і порушення зобов'язань за ліцензійним договором є, мабуть, найбільш поширеними підставами судових позовів.

Серед судових справ щодо невиконання умов ліцензійного договору найчастіше причиною спору стає несплата ліцензіатом платежів (роялті, паушального платежу) за користування будь-яким об'єктом інтелектуальної власності. Судова практика в цьому питанні є достатньо сформованою та одноманітною: вивчаючи матеріали справ, судді в більшості випадків стають на бік позивача за умови, що позивачем надані належні докази виконання своїх зобов'язань за договором.

Однак позиція судів у питанні про несплату належних платежів за ліцензійними договорами, на нашу думку, має бути суворішою до ліцензіатів,

оскільки правовласники практично завжди виконують свої зобов'язання з надання об'єкта інтелектуальної власності в користування.

Водночас, часто не виконуючи свої зобов'язання зі сплати, ліцензіати переважно зацікавлені в наданні їм тільки виняткових ліцензій, що не лишає правовласнику можливості надати право використання ще будь-яким третім особам і/чи самостійно використовувати об'єкт.

Як приклад можна навести судову справу № 910/26083 (рішення Господарського суду м. Києва від 10.06.2013 року, яке було скасоване апеляційним судом, а Вищим господарським судом України постанову апеляційного суду було залишено без змін) щодо ліцензійного договору на право користування програмним забезпеченням. Позивач за первісним позовом вимагав стягнути заборгованість за ліцензійним договором, а позивач за зустрічним — вимагав визнати договір недійсним на тій підставі, що договір суперечить актам цивільного законодавства, а саме що в ліцензіара на момент підписання договору був відсутній відповідний дозвіл.

Первинний позов про стягнення заборгованості суд задовольнив.

Проаналізувавши положення Закону України «Про авторське право і суміжні права», суд дійшов висновку, що для виникнення та здійснення авторського права не вимагається будь-яка реєстрація твору, й відповідно в задоволенні зустрічного позову відмовив.

Однак апеляційним судом рішення суду першої інстанції було скасовано в частині задоволення первісного позову, бо, вивчивши обставини справи, суд з'ясував, що в матеріалах справи відсутні докази направлення позивачем відповідачу за первісним позовом рахунків на суму заборгованості до звернення в суд із зазначеним позовом.

Незважаючи на очевидну, здавалося б, помилку позивача у зв'язку з ненаправленням відповідачеві суми заборгованості в наведеній справі, такі рішення апеляційного та Вищого судів є досить спірними. По-перше, досудове врегулювання господарських спорів між сторонами є необов'язковим, а по-друге, ліцензіат і так знав про необхідність сплати

платежів на користь ліцензіара за право користування програмним забезпеченням відповідно до умов договору.

На нашу думку, права й інтереси правовласників мають бути максимально захищені, щоб уникнути зловживань з боку ліцензіатів, зважаючи також, що несплата ліцензіатами необхідних за договором сум і так несе для ліцензіара додаткові витрати на судовий спір і втрату часу.

Також трапляються непоодинокі випадки порушення зобов'язань за договорами, які забезпечують фінансування інноваційної діяльності.

Так, Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду здійснювався розгляд справи № 910/19552/15 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю "Інтеравто" (далі - Позивач) до Державного підприємства "Антонов" (далі - Відповідач) про стягнення 16165094,00 грн. за Інноваційним договором №30-0019/98 від 05.10.1998 (далі - Інноваційний договір). Позов мотивований невиконанням Відповідачем передбаченого Інвестиційним договором зобов'язання з повернення Державній інноваційній фінансово-кредитній установі (далі - Третя особа) як інвестору цільового вкладу. При цьому Позивач зазначив, що відповідне право грошової вимоги Третьої особи до Відповідача за Інноваційним договором відступлено Третьою особою на користь Товариства з обмеженою відповідальністю "Фінансова компанія "Фактор Плюс" (далі - Відповідач-3) на підставі договору №15/05/15 від 15.05.2015 (далі - Договір відступлення-1), а Відповідачем-3 - на користь Позивача на підставі договору №18/05-15-3 від 18.05.2015 (далі - Договір відступлення-2).

Відповідач подав зустрічний позов до Позивача, Третьої особи і Відповідача-3 про визнання недійсним Договору відступлення-1 і Договору відступлення-2.

Відповідач вважав, що оспорювані договори укладені з недодержанням вимоги щодо відповідності правочину інтересам держави і суспільства, тому підлягають визнанню недійсними на підставі статті 228 Цивільного кодексу України. [149].

Примітно, що у цій справі сторонами було укладено договір, який ними найменованій «інноваційний договір». Нами у попередньому розділі даної роботи доводиться недосконалість такого терміну. А у даному випадку він ще й не зовсім відповідає природі та змісту спірного договору, оскільки за умовами договору відбувалося передання грошових коштів у позику під цільове використання для здійснення інноваційного проекту.

Також ця справа демонструє можливість застосування відповідачем такого процесуального способу захисту своїх прав як подання зустрічного позову. Прикладів судових розглядів, де вимога визнати ліцензійний договір недійсним подається як зустрічний позов, дуже багато. Це свідчить про те, що найчастіше зустрічні позови використовуються як можливість уникнути відповідальності щодо виконання умов ліцензійних договорів, і, своєю чергу, затягнути час.

Крім того, в таких справах часто виявляється пропущеним строк позовної давності.

Аналізуючи судову практику у справах такого виду, потрібно зазначити, що ліцензіати шукають будь-яку можливу підставу для зустрічних позовів, наприклад: незазначення в договорі чіткого переліку переданих прав, незазначення конкретного переліку творів (свідоцтв, патентів тощо), відсутність у ліцензіара охоронного документа на авторське право, укладення ліцензійного договору без мети створення правових наслідків, укладення ліцензійного договору як удаваного правочину та ін.

Нерідко сторони ліцензійного договору способом захисту свої прав обирають визнання такого договору недійсним.

До прикладу у справі № 910/6326/15-г (рішення Господарського суду м. Києва від 18.06.2015 року, залишене без змін апеляційним та Вищим судами) позивач вимагав визнати ліцензійний договір недійсним на підставі того, що він є удаваним правочином, адже був здійснений з метою приховування договору комерційної концесії.

Судом було зазначено, що відповідно до ЦК України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, що є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

Суд дійшов висновку, що сторонами було досягнуто згоди щодо всіх істотних умов ліцензійної угоди, представниками сторін підписаний текст і скріплений печатками, отже, договір був укладений.

Відповідно в задоволенні позову було відмовлено на підставі того, що укладений між сторонами договір за своєю правовою природою є ліцензійним, а не договором комерційної концесії.

Наведене свідчить про близькість договірних конструкцій ліцензійного договору та договору франчайзингу, однак не їх тотожність та наявність різного правового регулювання, зокрема в частині суб'єктного складу та умов договору.

У контексті захисту прав та інтересів учасників договірних правовідносин у сфері інноваційної діяльності варто відмітити можливість виникнення спільної відповідальності сторін договору франчайзингу перед третіми особами. При цьому вид спільної відповідальності залежить від суб'єкта порушення. Так, згідно зі ст. 1123 ЦК України правоволоділець несе субсидіарну відповідальність за вимогами, що пред'являються до користувача у зв'язку з невідповідністю якості товарів (робіт, послуг), проданих (виконаних, наданих) користувачем.

За вимогами, що пред'являються до користувача як виробника продукції (товарів) правоволодільца, правоволоділець відповідає солідарно з користувачем.

Висновки до розділу 2

1. Норма ст. 5 ЗУ «Про інноваційну діяльність», якою передбачено коло можливих суб'єктів інноваційної діяльності є недосконалою, оскільки вона не відносить до кола суб'єктів інноваційної діяльності державу, державні органи та органи місцевого самоврядування, хоча вони беруть активну участь в інноваційних правовідносинах, в тому числі реалізуючи свої функції у межах здійснення державної інноваційної політики. З іншого боку, у вказаній нормі нечітко та неузгоджено з іншими положеннями цього ж Закону передбачено відмежувальну ознаку таких суб'єктів – провадження в Україні інноваційної діяльності і (або) залучення майнових та інтелектуальних цінностей, вкладення власних чи запозичених коштів в реалізацію в Україні інноваційних проектів. Здійснення інноваційної діяльності в тому числі охоплює реалізацію інноваційних проектів, тому виділення цієї активності в окрему рівнозначну категорію з категорією «інноваційна діяльність» лише поглиблює існуючу недосконалість понятійного апарату законодавства у сфері інноваційної діяльності.

2. Пропонуємо викласти ст. 5 ЗУ «Про інноваційну діяльність» у такій редакції: «Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути держава в особі відповідних державних органів, органи місцевого самоврядування, фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, , які провадять в Україні інноваційну діяльність».

3. На нашу думку, не варто у ч. 1 ст. 16 ЗУ «Про інноваційну діяльність» застосовувати поняття «підприємство» для позначення суб'єкта інноваційної діяльності, оскільки ГК України визначає ознаки такої організаційно-правової форми як підприємство, під які не підпадають бізнес-інкубатори чи технопарки, а ЦК України взагалі визначає підприємство як об'єкт правовідносин. Крім цього, законодавством не передбачено правових наслідків віднесення підприємства до категорії інноваційного, тому, на нашу думку, ст. 16 ЗУ «Про інноваційну діяльність» необхідно виключити.

4. У більшості випадків до договорів інноваційного характеру законом не встановлено спеціальних вимог щодо їх форми, однак враховуючи їх суб'єктний склад та неспівпадіння в часі їх укладення та виконання, такі договори підлягають укладенню у письмовій формі. В окремих випадках законодавством встановлена вимога щодо укладення договорів інноваційного характеру у письмовій формі під загрозою нікчемності такого договору у разі недотримання такої форми. Вважаємо за доцільне усувати із законодавства норми, якими запроваджений наслідок недотримання письмової форми договору у вигляді його нікчемності.

5. На нашу думку, переддоговірні відносини сторін, а особливо при укладенні договорів інноваційного характеру та інших договорів, під час яких розкривається або передається конфіденційна інформація, вимагають докладного правового регулювання. Допоки ці питання не знайшли свого відображення у законодавстві, вважаємо за доцільне, перед проведенням переговорів щодо укладення договорів, під час яких повинна бути передана або розкрита конфіденційна інформація, сторонам варто укладати меморандум або договір про нерозголошення, яким встановити обов'язок нерозголошення отриманої інформації та правові наслідки порушення такого зобов'язання. Вважаємо, що такими наслідками повинно бути покладення на порушника обов'язку відшкодувати збитки, завдані потерпілій стороні, в тому числі упущену вигоду. Також сторони можуть встановити штраф за порушення умов щодо нерозголошення.

Розділ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ДОГОВОРІВ ІННОВАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ

3.1. Договори про створення інновацій

Науково-технічний прогрес та інноваційний розвиток економіки будь-якої держави забезпечується масовим впровадженням інновацій у всі сфери суспільного життя. Категорія інновацій тісно пов'язана із застосуванням новітніх технологій, знань, навичок та передбачає створення нових або удосконалення існуючих продуктів, технологій, послуг тощо.

Для виконання зазначених завдань інновації, насамперед, потрібно створити. Нова технологія, ноу-хау, нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології чи системи завжди виступають результатом прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, інших видів інтелектуальної творчої діяльності людини.

Правовою підставою взаємодії замовника таких досліджень і їх виконавця, а також регулятором відповідних правовідносин є договір. Як нами вже обґрунтовувалося вище, до договорів інноваційного характеру слід відносити не лише ті договірні конструкції, які стосуються стадій інноваційного циклу, які мають місце вже після створення інновацій, але й договори, на підставі яких це створення і відбувається. Договори, спрямовані на створення інновацій, займають особливе місце у системі договорів інноваційного характеру та в системі цивільно-правових договорів загалом.

Будь-яке поліпшення структури та якості виробництва чи соціальної сфери потребують застосування нових знань, навичок, технологій, продуктів та продукції, які здобуваються саме в результаті науково-технічної діяльності людини.

ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає однойменну діяльність як таку, що спрямована на одержання і використання нових знань

для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки .

Зрозуміло, що впровадження та комерціалізація результатів такої діяльності можливі лише після проведення відповідних досліджень, експериментальних розробок, іншими словами, впровадження інновацій можливе лише після їх створення. Одним із основних юридичних фактів, якими опосередковуються відносини зі створення інновацій, є договір.

Як зазначалося вище, нами підтримується позиція, згідно з якою в масиві цивільно-правових договорів за критерієм юридичної спрямованості, сферою застосування та предметом слід виділяти групу договорів інноваційного характеру, якими опосередковується виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків у сфері інноваційної діяльності.

На нашу думку, слід виділяти договори у сфері інноваційної діяльності, спрямовані на: створення інновацій (договори про проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договори про створення інноваційного продукту та інші); трансфер інновацій (ліцензійні договори та інші); придбання основних засобів, необхідних для створення та впровадження інновацій (купівля-продаж високотехнологічного обладнання, комп'ютерних програм тощо); виконання робіт та надання послуг, необхідних для створення та впровадження інновацій (надання маркетингових послуг тощо) та договори про спільну інноваційну діяльність.

Особливе місце серед договорів інноваційного характеру займають договори про створення інновацій, до яких, насамперед слід віднести договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (глава 62 ЦК України).

Протягом тривалого часу в юридичній доктрині та правозастосовній практиці домінувала позиція щодо віднесення договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт до

підрядних договорів. Однак у ЦК України вказаному договору було присвячено окрему главу 62, хоча всі договори підрядних типів включені у главу 61 «Підряд». Це стало додатковим аргументом для відокремлення цього договору від договорів підрядного типу в самостійну договірну конструкцію.

І.В. Жилінкова зазначала, що порівняно з договором підряду, договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт мають певні особливості. Вони знаходять прояв у предметі договорів, у порядку визначення вартості робіт та порядку розрахунків, у змісті прав та обов'язків сторін, їх майновій відповідальності тощо [62, с. 541].

На нашу думку, договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт за своєю юридичною спрямованістю є договором про виконання робіт, однак відрізняється від підрядних договорів предметом (в підрядних договорах предметом є уречевлений результат роботи), алеаторним та фідуціарним характером та іншими ознаками договору.

За договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її (ст. 892 ЦК України).

Незважаючи на те, що законодавець формулює наведене вище визначення стосовно єдиного договору, в літературі неодноразово наголошувалося на тому, що згадувана норма об'єднує два самостійних, хоча й тісно пов'язаних між собою договори: договір на виконання науково-дослідних робіт та договір на виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт [57, с. 450].

М.М. Великанова вказує на низку спільних ознак цих двох договорів: по-перше, обидва ці договори мають творчий характер; по-друге, на однаковість юридичної природи цих договорів указує також і спільність методів та складових елементів процесу їх виконання, спільність нормативного регулювання питань, пов'язаних із виконанням робіт (здача-прийняття робіт, оплата робіт тощо); по-третє, у деяких випадках науково-дослідні та, наприклад, конструкторські роботи можуть бути взаємопов'язані, тобто робота може розпочатися проведенням науково-дослідних робіт, а завершитися створенням дослідного зразка або технічної документації. Водночас, автор доходить висновку, що повне ототожнення цих договорів було б необґрунтованим [34, с. 7].

Справді, незважаючи на те, що законодавець об'єднав у одній договірній конструкції доволі близькі за змістом види робіт, вони мають істотні відмінності.

Предметом першого з них є результати, одержані у процесі проведення фундаментальних чи прикладних наукових досліджень. До таких можна віднести нові технічні та технологічні рішення у відповідній сфері науки та техніки, винаходи та інші результати інтелектуальної діяльності, які характеризуються достатньо високим рівнем творчості та новизни.

Натомість, дослідно-конструкторські та технологічні роботи мають більш практичну спрямованість та можуть включати науково-прикладні результати, одержані у процесі розробки чи удосконалення конструкторських чи технологічних рішень (до прикладу, промисловий зразок).

Договір про виконання науково-дослідних робіт має чітко виражений фідуціарний характер – відповідно до ч. 1 ст. 893 ЦК України виконавець зобов'язаний провести наукові дослідження особисто, якщо інше не встановлено договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Водночас, законодавцем розмежовано можливість залучення інших осіб до виконання договору в

залежності від виду робіт: до виконання науково-дослідних робіт виконавець може залучити інших осіб лише за згодою замовника, а до виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт, навпаки, виконавець може залучати інших осіб (субвиконавців), якщо інше не встановлене договором.

Особливість договорів на виконання науково-дослідних робіт полягає також у тому, що навіть при належному виконанні умов договору виконавцем запланованого сторонами результату може не бути досягнуто. Як зазначає М.М. Великанова, в договорах на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт ризик неможливості досягнення результату цих робіт покладається на замовника. Тут береться до уваги творчий характер робіт, під час виконання яких не завжди можна гарантувати успіх. Такий ризик перебуває у сфері впливу замовника. Тобто притаманні науково-дослідній діяльності елементи пошуків та виконання її на замовлення можуть виявити неможливість досягнення бажаного для замовника результату. Це зумовлено тим, що виконавець і замовник керуються не стільки певними технічними умовами, зразками, скільки досягнутими в певній галузі техніки параметрами виробів – надійністю, швидкістю, потужністю, запасом відповідних наукових знань тощо [34, с. 9].

В окремих випадках науково-технічний звіт, який обґрунтовує неможливість вирішення того або іншого завдання, можна, власне, розглядати як позитивний результат виконаної роботи.

У цивілістичній науці договори, які залежать від випадку, збігу обставин, виграшу, крім цього, розмір чи можливість самого існування зустрічного надання на момент укладення невідомий, адже ризиковий характер зумовлює ймовірність настання чи ненастання певних наслідків, які й породять права та обов'язки сторін такого договору, називають алеаторними (ризиковими) [23, с. 27].

Саме тому ч. 1 ст. 899 ЦК України передбачено норму, згідно з якою якщо у ході науково-дослідних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що не залежать від виконавця, замовник зобов'язаний оплатити роботи, проведені до виявлення неможливості отримати передбачені договором результати, але не вище відповідної частини ціни робіт, визначеної договором.

Враховуючи творчий характер договорів на виконання науково-дослідних робіт, їх наукоємкість та неможливість точного передбачення імовірності досягнення запланованого сторонами результату, такі договори слід вважати алеаторними (ризиковими).

Дещо нижчий ступінь алеаторності притаманний виконанню дослідно-конструкторських та технологічних робіт, тому у разі виявлення неможливості досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов'язаний тільки відшкодувати витрати виконавця.

Слід зауважити, що у сфері інноваційної діяльності багато договорів є пов'язаними із ризиками. До прикладу, ризики винаходів у медичній практиці поділяються на ризики для людей, які проходять клінічні випробування, і виробників які намагаються використати ці винаходи [248].

Варто зауважити, що регулюванню інноваційної діяльності присвячена глава 34 ГК України. ГК України під інноваційною діяльністю у сфері господарювання розуміє діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. У зазначеній главі 34 ГК України міститься норма, присвячена єдиній договірній конструкції – це договір на створення і передачу науково-технічної продукції. Згідно з ч. 1 ст. 331 ГК України за договором на створення і передачу науково-технічної продукції одна сторона

(виконавець) зобов'язується виконати зумовлені завданням другої сторони (замовника) науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі - НДДКР), а замовник зобов'язується прийняти виконані роботи (продукцію) і оплатити їх.

Насамперед слід звернути увагу на термінологічні недоліки визначення договору, яке міститься у ст. 331 ГК України, оскільки воно ототожнює роботи і продукцію як об'єкти договору. Науково-технічною продукцією в розумінні ГК України є завершені науково-дослідні, проектні, конструкторські, технологічні роботи та послуги, створення дослідних зразків або партій виробів, необхідних для проведення НДДКР згідно з вимогами, погодженими із замовниками, що виконуються чи надаються суб'єктами господарювання (науково-дослідними, конструкторськими, проектно-конструкторськими і технологічними установами, організаціями, а також науково-дослідними і конструкторськими підрозділами підприємств, установ і організацій тощо).

О.Е. Сімсон звернула увагу, що передбачений ст. 331 ГК України договір регулює ті ж відносини, що й договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, передбачений гл. 62 ЦК України, з тією різницею, що в предмет даного договору можуть включатися послуги по впровадженню науково-технічної продукції у виробництво, її засвоєння та подальший технічний супровід. Автор вважає договір на створення і передачу науково-технічної продукції юридичним анахронізмом та інертним застосуванням планового договору, затвердженого постановою Держкомітету СРСР з науки та техніки № 435 від 19.11.1987 року [205, с. 509].

Слід погодитися, що предмет договору, передбаченого гл. 34 ГК України та предмет договору, передбаченого гл. 62 ЦК України в значній мірі дублюються, а в зміст останнього можуть безперешкодно бути включені положення про надання супутніх послуг щодо впровадження інновацій у

виробництво або у інші сфери суспільних відносин відповідно до принципу свободи договору. Тому більш досконалою, універсальною та сучасною договірною конструкцією є договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт (гл. 62 ЦК України).

Звісно, остаточне вирішення окреслених проблем, пов'язаних зі співвідношенням норм ЦК України та інших актів законодавства у сфері інноваційної діяльності з положеннями ГК України, можливе шляхом визнання ГК України таким, що втратив чинність (відповідний проєкт Закону «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» за № 6013 від 09.09.2021 року [171] зареєстрований у Верховній Раді України). Однак допоки цей законопроєкт не ухвалений, а ГК України залишається чинним, на нашу думку у правозастосовній діяльності слід керуватися принципом верховенства ЦК України та застосовувати саме його положення.

В літературі неодноразово обговорювалося питання співвідношення договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт та договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Без сумніву, обидві договірні конструкції є спрямовані на створення інновацій, однак навіть із врахуванням спільності об'єкта, яким можуть бути результати інтелектуальної творчої діяльності, їх не слід ототожнювати.

М.М. Великанова виокремила розмежувальні ознаки цих договорів, до яких відносяться, насамперед мета та предмет. Метою договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності завжди є створення патентоздатного об'єкта, у той час як договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт такої мети не ставить. Також автор наголошує на відмінності істотних умов порівнюваних договорів та на тій обставині, що за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських

та технологічних робіт допускається отримання негативного результату, а за договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності негативний результат буде визнаватися неналежним виконанням [34, с. 10].

Також варто наголосити, що в контексті принципу свободи договору не слід випускати з уваги можливість укладення непоіменованих договорів, які можуть мати змішаний характер та бути спрямованими на створення інноваційних об'єктів. К.Ю. Іванова пропонує виділяти договір про створення інноваційного продукту (інноваційної розробки), який, власне, і охоплює усі непоіменовані договірні конструкції, спрямовані на створення інноваційного продукту як комплексного, складного результату інтелектуальної діяльності, що готовий до впровадження [154, с. 463].

Можна зробити висновок, що серед договорів інноваційного характеру одне із основних місць займають договори про створення інновацій. До таких договорів слід віднести договір на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності а також змішані і непоіменовані договори, які спрямовані на створення інноваційних об'єктів, які можна об'єднати узагальнюючою назвою «договори про створення інновацій».

Предмет договору на створення і передачу науково-технічної продукції, передбачений ст. 331 ГК України в значній мірі дублює предмет договору, передбаченого гл. 62 ЦК України, а в зміст останнього можуть безперешкодно бути включені положення про надання супутніх послуг щодо впровадження інновацій у виробництво або у інші сфери суспільних відносин відповідно до принципу свободи договору. Тому більш досконалою, універсальною та сучасною договірною конструкцією є договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. До втрати

чинності ГК України у правозастосовній діяльності слід керуватися принципом верховенства ЦК України та застосовувати саме його положення.

Як уже зазначалося вище, одним із основних договорів, якими опосередковується створення інновацій (а іноді – об'єкт права інтелектуальної власності, який є базовим елементом інновацій), є договір про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Окремі питання щодо умов зазначеного договору та особливостей його виконання були розкриті нами у 2 розділі даної роботи.

Важливим є відмежування договору про НДДКТР від суміжних договірних конструкцій. Є.О. Харитонов вказує на те, що досліджуваний нами договір є договором про виконання робіт, він розглядається поряд з договорами підяду, проте із застереженням, що він не є їх різновидом. Учений також наголошує на притаманності таких договорів саме сфері інноваційної діяльності, адже відповідно до положень ст. 327 ГК України здійснення наукових розвідок і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції, належить до одного із напрямів інноваційної діяльності. Як наслідок, досліджувані договори врегульовані у згаданій статті ГК України у главі 34 «Правове регулювання інноваційної діяльності» [214, с. 115].

Часто в науці обговорюється питання щодо підрядної природи договору про НДДКТР. Зокрема, А. Б. Гриняк підкреслює, що результатом роботи за договором підяду є матеріалізовані результати створення, перетворення, поновлення і навіть ліквідації речей виробничого, споживчого та науково-культурного призначення. Результат роботи – це певні матеріалізована форма, що опосередковує виконану роботу. Таким чином, під результатом виконаної підрядником роботи слід розуміти виготовлену, оброблену, перероблену або ж відремонтовану річ [49 с. 128].

В.В. Луць, розкривав у своїх працях об'єкт договору підяду у порівнянні із досліджуваними нами договорами і зазначав, що об'єктом

договору підряду є нова або ж перероблена матеріальна річ. У договорах ж на виконання НДДКР та технологічних робіт, виникає результат інтелектуальної творчості, який не завжди є матеріальним, а може бути й нематеріальним об'єктом. У будь-якому разі, для результатів цих договорів завжди характерна творчість, новизна [115, с. 332].

Як уже зазначалося вище, підрядні договори не характеризуються як алеаторні, оскільки при належному виконанні підрядником умов договору замовник повинен отримати конкретний передбачуваний результат, причому цей результат повинен бути уречевленим, робота, яка є їх предметом не має творчого характеру, права та обов'язки сторін також відрізняються. Тому навіть враховуючи побажання окремих вчених називати договір про виконання НДДКТР «підрядним» чи «підрядоподібним», такі договори мають різну правову природу.

Також слід відрізнити досліджувані договори і від договорів про надання послуг.

Згідно із ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона – виконавець, зобов'язується за завданням другої сторони – замовника, надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором. Як бачимо, законодавче визначення послуги дає підстави стверджувати про різну правову природу цих договорів.

В літературі неодноразово обговорювалося питання співвідношення договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт та договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Без сумніву, обидві договірні конструкції є спрямовані на створення інновацій, однак навіть із врахуванням спільності об'єкта, яким можуть бути результати інтелектуальної творчої діяльності, їх не слід ототожнювати.

М.М. Великанова виокремила розмежувальні ознаки цих договорів, до яких відносяться, насамперед мета та предмет. Метою договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності завжди є створення патентоздатного об'єкта, у той час як договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт такої мети не ставить. Також автор наголошує на відмінності істотних умов порівнюваних договорів та на тій обставині, що за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт допускається отримання негативного результату, а за договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності негативний результат буде визнаватися неналежним виконанням [34, с. 10].

Також варто наголосити, що в контексті принципу свободи договору не слід випускати з уваги можливість укладення непоіменованих договорів, які можуть мати змішаний характер та бути спрямованими на створення інноваційних об'єктів. К.Ю. Іванова пропонує виділяти договір про створення інноваційного продукту (інноваційної розробки), який, власне, і охоплює усі непоіменовані договірні конструкції, спрямовані на створення інноваційного продукту як комплексного, складного результату інтелектуальної діяльності, що готовий до впровадження [154, с. 463].

Цікавий правовий висновок зроблено у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 вересня 2021 року справа № 569/9366/17: «Тлумачення статті 1107 ЦК України свідчить, що договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності - це група договорів у сфері інтелектуальної власності, які спрямовані на набуття, зміну або припинення майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності. На рівні частини першої статті 1107 ЦК до договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності віднесено: ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір

про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Цей перелік не є вичерпним, оскільки законодавчо не можна передбачити все різнобарв'я договірних відносин у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, до інших договорів можна віднести: договір між співавторами; договір про порядок розподілу прав на службові об'єкти інтелектуальної власності; договір про передачу ноу-хау тощо» [141]. Як бачимо, ВС також вказує на можливість укладення невичерпної кількості непойменованих договорів інноваційного характеру, якими опосередковуватиметься створення або передання інновацій.

Така ситуація обумовлена складним та комплексним характером інноваційної діяльності, різноманітною правовою природою об'єктів права інтелектуальної власності, які є базовим елементом інновацій, різним ступенем готовності цих об'єктів до впровадження та комерціалізації. У одному випадку впровадженню підлягає, до прикладу, винахід, який вже може вважатися інноваційним продуктом, в іншому – суб'єкту інноваційної діяльності необхідно укласти договір на виконання науково-дослідних робіт для отримання первинного об'єкту – нової технології тощо.

Також можливою є ситуація, коли в суб'єкта інноваційної діяльності наявний базовий об'єкт права інтелектуальної власності, але він потребує підготовки до впровадження, доведення його до рівня інноваційного продукту.

Єдиної договірної конструкції, яка б опосередковувала створення інновації та її доведення до завершальної стадії інноваційного циклу, законодавством не передбачено.

При повному інноваційному циклі створення інноваційних об'єктів (інноваційного продукту або інноваційної розробки) опосередковується такими договорами: договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (договір НДДКТР); не врегульованим на рівні закону, але тим, що пропонується нами, - договором

на створення інноваційного продукту (інноваційної розробки); договорами про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, невичерпний перелік яких закріплено в ст. 1107 ЦК України, договорами про надання різноманітних послуг у сфері патентно-ліцензійної діяльності, зокрема, послуг з інформаційного пошуку, експертизи, реєстрації, маркетингу, а також договором про передачу «ноу-хау».

У зв'язку із цим виникає питання щодо доцільності розробки єдиної договірної конструкції, яка була б підставою як для створення базового елементу інновації – об'єкта права інтелектуальної власності, так і для його подальшого впровадження та комерціалізації.

У літературі висловлюється думка, що просування інновації по інноваційному циклу може опосередковуватися різними моделями договорів, проте всі вони будуть переслідувати єдину мету - створення інноваційного продукту (або інноваційної розробки як квазіінноваційного продукту). Перша модель договору опосередковує відносини, які виникають при створенні інноваційного продукту, прототипом якого є вже існуючий об'єкт права інтелектуальної власності. Проте, залежно від мети замовника цей договір може передбачати або створення інноваційного продукту, або інноваційної розробки, що, відповідно, буде впливати і на зміст самого договору. Тому запропонована модель може мати назву «договір на створення інноваційного продукту», різновидом якого буде виступати «договір на створення інноваційної розробки» [154, с. 462].

На основі цієї спільної мети автори пропонують виокремлювати самостійний договір про створення (передання) інноваційного продукту, який належить до договорів на виконання робіт, у яких отриманий результат передається замовникові в уречевленому вигляді (інноваційний продукт, інноваційна розробка).

Сам факт передачі досягнутого виконавцем результату впливає зі змісту договору на виконання робіт, за яким одна сторона зобов'язана передати певний результат цих робіт, а друга, відповідно, зобов'язується

його прийняти. Таким чином, передача вже обумовлена спрямуванням договору, його змістом, тобто виконання зобов'язань сторін пов'язано з передачею уречевленого результату, що оформлюється відповідним актом, як правило, актом передачі-приймання. Це означає, що належне виконання договору неможливе без передачі результату. Враховуючи вищенаведене, логічною буде назва цього договору «договір на створення інноваційного продукту».

Також зазначені автори припускають існування такого окремого виду договору інноваційного характеру (типу), як договір на передачу інноваційного продукту. Але за цим договором інноваційний продукт створюється тим чи іншим суб'єктом права поза договором, тобто виникає як результат ініціативних робіт, а потім уже передається для впровадження [154, с. 462].

Погоджуючись із наявністю спільної мети у певних груп договорів інноваційного характеру (ми пропонуємо називати її юридичною спрямованістю), все ж вважатимемо за недоцільне виокремлювати окрему договірну конструкцію – договір про створення інноваційного продукту, оскільки неможливо чітко окреслити можливий предмет такого договору. Доцільніше виділяти групу договорів про створення інновацій, серед яких законодавцем запропоновані різні види договірних конструкцій, якими може опосередковуватися як створення базового елемента інновації у вигляді об'єкта права інтелектуальної власності, так і його подальше впровадження та доведення до рівня інноваційного продукту чи інноваційної розробки.

Водночас, сторони інноваційної діяльності не позбавлені можливості укладати непоіменовані та змішані договори, які будуть містити у собі елементи різних видів договорів, з метою врегулювання того чи іншого випадку створення інновації.

3.2. Договори про трансфер інновацій

Динамічний розвиток громадянського суспільства та економіки будь-якої держави потребує перманентного застосування нових технологій, винаходів, організаційно-технічних рішень та інших «позитивних» результатів інтелектуальної діяльності людини. В законодавстві новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери названі терміном «інновації».

Інноваційний цикл включає діяльність від моменту початку наукових чи науково-технічних досліджень і створення об'єкта інновацій до моменту випуску інноваційної продукції або впровадження інновацій в інші суспільні сфери. Під час здійснення інноваційної діяльності виникає необхідність передання результатів наукових досліджень та розробок від одного суб'єкта до іншого (трансфер інновацій), що опосередковується різними видами цивільно-правових договорів.

Серед договорів інноваційного характеру важливе місце посідають договори, які ми пропонуємо називати договорами про трансфер інновацій, тобто ті, на підставі яких від володільця до набувача переходять знання (в тому числі об'єкти технології), необхідні для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобуті в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини. Сюди слід віднести також передання майнових прав інтелектуальної власності на знання, які підлягають правовій охороні як об'єкти права інтелектуальної власності.

Певні аспекти передання інновацій врегульовані ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», у ст. 1 якого, зокрема, визначено об'єкт технології – наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи,

корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. У ст. 20 зазначеного Закону зазначено, що під час передачі (трансферу) технологій укладаються договори, визначені Цивільним кодексом України, щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності з урахуванням вимог статті 19 цього Закону.

Тобто, буквальне тлумачення норм зазначеного закону дає підстави висувати, що основними інструментами передання інновацій (об'єктів технології) є передбачені гл. 75 ЦК України договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

ЦК України, вживаючи термін «договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» не містить їх загального визначення. Цю ситуацію намагаються виправити деякі вчені. Так, А.О. Кодинець пропонує визначення договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності як договорів у сфері інтелектуальної власності, за рахунок яких забезпечується надання чи передання майнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти інтелектуальної власності [91, с. 239].

Жилінкова О.В. висловила пропозицію, за якою договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну чи припинення взаємних прав та обов'язків щодо об'єктів права інтелектуальної власності та виключних майнових прав на них [63, с. 9].

У главі 75 ЦК України перелічені такі договірні конструкції: 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) ліцензійний договір; 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; 4) договір про передання виключних

майнових прав інтелектуальної власності; 5) інший правочин щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Нами обґрунтовується позиція, згідно з якою договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності відноситься до договорів про створення, а не передання інновацій.

О.Е. Сімсон до договорів, які опосередковують передання (вкладення) об'єктів інноваційної діяльності, відносить: ліцензійний договір; договори про передання ноу-хау (безпатентна ліцензія); про спільну інноваційну діяльність (простого товариства), включно різноманітні форми міжнародного співробітництва; комерційну концесію (франчайзинг); оренду технологічного обладнання або лізингу; про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інші договори у сфері трансферу технологій [204, с. 513].

На нашу думку, договори про спільну інноваційну діяльність, в тому числі договори простого товариства, а також ті, які використовуються в міжнародному інноваційному співробітництві, звісно, можуть містити положення про передання однією зі сторін у якості вкладу у спільну діяльність прав інтелектуальної власності, які є об'єктом технологій, однак це не є обов'язковою умовою, не змінює їх правової природи та не перетворює цей вид договорів на договір про передання інновацій.

Одним з найбільш поширених договорів про передання прав інтелектуальної власності є ліцензійний договір. За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності визначеним способом (способами) протягом певного строку на певній території, а ліцензіат зобов'язується вносити плату за використання об'єкта, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 1109 ЦК України).

В.М. Крижна запропонувала визначення ліцензійного договору, як такого, за яким патентовласник (ліцензіар) зобов'язується надати іншій особі (ліцензіату) право на використання об'єкта промислової власності, а

ліцензіат зобов'язується виплачувати винагороду й виконувати інші дії, передбачені договором [104, с. 9].

Однією із основних розмежувальних ознак ліцензійного договору з договорами про створення інновацій, зокрема, договорами на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт полягає якраз у тому, що ліцензійний договір не регулює відносини сторін пов'язані із циклом створення об'єкта інновації, а опосередковує передання майнових прав на вже існуючий у правоволодільця об'єкт. Ч. 5 ст. 1109 ЦК України це підкреслює: предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними.

Наступним видом договору, який може використовуватися для передання інновацій, є договір про передання майнових прав інтелектуальної власності, за яким одна сторона (особа, що є суб'єктом майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах (ст. 1113 ЦК України).

І.Є. Якубівський до договорів, спрямованих на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності окрім перелічених у главі 75 ЦК України відносить також договір комерційної концесії (франчайзингу), незважаючи на те, що положення про нього з юридико-технічного погляду виокремлені в самостійну главу 76 ЦК України [241, с. 304]. Слід погодитися із автором, оскільки основу відносин за цим договором становить надання правоволодільцем користувачеві дозволу на використання комплексу об'єктів права інтелектуальної власності.

За договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ст. 1115 ЦК України).

Досліджуючи правову природу договору франчайзингу, В.М. Коссак та А.А. Герц зазначають, що у ньому можна виділити елементи ліцензійного договору, договору оренди, договору лізингу, договору про надання послуг, та інші. Однак, договір франчайзингу є самостійним видом договору, що виключає можливість застосування до відносин, які він регулює, положень актів цивільного законодавства про перелічені договори [96, с. 90].

Можна повністю погодитися із позицією авторів щодо складного та комплексного характеру договору франчайзингу, як і з висновком про те, що досліджувана договірна конструкція повністю сформувалася як самостійний договір.

М.М. Великанова відзначає, що договори франчайзингу, як і ліцензійні договори, не регулюють сам процес проведення робіт із розробки технічної та комерційної документації, у той час як договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт передбачають таке регулювання. Як ліцензійні договори укладаються на вже створений об'єкт інтелектуальної власності, так договори комерційної концесії також укладаються на вже готову технічну та комерційну документацію, іншу інформацію, яка необхідна користувачеві для здійснення прав, наданих йому договором комерційної концесії, оскільки предметом договору комерційної концесії також є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності. Ризик неможливості досягнення результату також несе правоволоділець [34, с. 12].

В літературі неодноразово наголошувалося на близькості правової природи ліцензійного договору та договору франчайзингу. В.М. Крижна відносить до предмету договору комерційної концесії права на використання трьох складових: 1) об'єктів права інтелектуальної власності, 2) комерційного досвіду; 3) ділової репутації. Таким чином, на думку автора, ліцензійні зобов'язання є одним із елементів предмету договору комерційної концесії [103, с. 40].

На нашу думку, в масиві цивільно-правових договорів слід виділяти групу договорів інноваційного характеру, якими опосередковується виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків у сфері інноваційної діяльності. Системоутворюючими, конститутивними ознаками такої групи договорів будуть їх спрямованість, сфера застосування та предмет.

У цій групі особливе місце займають договори, які ми пропонуємо називати договорами про трансфер інновацій, тобто ті, на підставі яких від володільця до набувача переходять знання (в тому числі об'єкти технології), необхідні для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобуті в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини. Сюди слід віднести передання майнових прав інтелектуальної власності на знання, які підлягають правовій охороні як об'єкти права інтелектуальної власності.

Договорами про трансфер інновацій слід вважати: ліцензійний договір; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір комерційної концесії (франчайзингу), інші договори (в тому числі непойменовані та змішані) щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

3.3. Договори про спільну інноваційну діяльність

Інноваційний вектор розвитку будь-якої економіки безпосередньо залежить від ефективності правового регулювання суспільних відносин у цій сфері, належної державної підтримки, а також від наявності розвинутої інноваційної інфраструктури. Одними із основних елементів такої інфраструктури є наукові, індустріальні парки та технопарки.

Серед наведених вище форм особливу роль відіграють технопарки, створення яких має для нашої країни важливе значення. Діяльність технопарків сприяє створенню особливої інфраструктури, яка забезпечує зв'язок наукового центру та бізнесу, породжує і підтримує на стартовому етапі малі високотехнологічні підприємства.

Згідно з ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» технологічний парк (технопарк) - юридична особа або група юридичних осіб (далі - учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

З наведеного визначення можна виокремити дуже важливу особливість технопарку – він може існувати в одній із двох форм: корпоративній (зі створенням юридичної особи) та договірній (в такому разі технопарк діє на підставі договору про спільну діяльність).

Обидві ці форми кардинально відрізняються і кожна з них має свої переваги. Так, створення юридичної особи породжує нового суб'єкта інноваційних правовідносин, який наділений правосуб'єктністю, що дозволяє відмежувати здійснювану ним діяльність від діяльності засновників, рівно як і ризику та відповідальність. Водночас ця форма є більш інертною та «громіздкою», ніж договірна, потребує більше затрат та передбачає більш тривалу та самостійну діяльність.

Договірна ж форма є більш гнучкою, вона дозволяє ефективніше відгукуватися на виклики часу, враховувати зміни в суспільстві, правовій системі та економічній кон'юктурі. Водночас вона є більш пов'язаною із учасниками такої діяльності, їх обов'язками та відповідальністю.

У ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» міститься визначення договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників технологічного парку (далі - договір) – це договір між юридичними особами - учасниками технологічного парку, що містить відомості про склад учасників технологічного парку, їх права та обов'язки, пріоритетні напрями діяльності технологічного парку, органи управління і керівний орган технологічного парку, їх повноваження та порядок прийняття ними рішень, порядок фінансування діяльності органів управління і керівного органу, порядок прийняття нових учасників технологічного парку та виключення з числа учасників технологічного парку, порядок ліквідації технологічного парку (припинення дії договору).

В юридичній літературі неодноразово зверталася увага на тій обставині, що спеціальне правове регулювання договору про спільну діяльність щодо створення технопарку здійснюється всупереч засадам договірних відносин. Зокрема, поміж умов, які, відповідно до цього Закону, мають міститися в договорі є порядок прийняття нових учасників та виключення існуючих, а також встановлення органів управління. Такі конструкції є притаманними для юридичних осіб, але жодним чином не для договірних відносин. Зміна сторін договору призводить до припинення договору відповідно до основних канонів договірного права. А вести справи від імені учасників договору може уповноважена ними юридична особа, але аж ніяк це не орган управління [188, с. 96].

Дійсно, проаналізувавши закріплене у Законі визначення можна відзначити «квазістатус» технопарку, який діє без створення нової юридичної особи. З одного боку законодавець заперечує навіть можливість об'єднання

вкладів, а з іншого зобов'язує визначати у договорі певні умови, які перетворюють спільну діяльність на об'єднання з ознаками юридичної особи.

Вважаємо, що у разі заснування технопарку без створення юридичної особи між учасниками такого технопарку повинен укладатися власне договір про спільну діяльність, умови якого повинні відповідати вимогам глави 77 ЦК України. Зокрема, такий технопарк припиняє свою діяльність не внаслідок ліквідації, а внаслідок припинення (розірвання) договору про спільну діяльність.

Ю.М. Юркевич зазначає, що запровадження можливості створення, діяльності та припинення технопарків здійснюється виходячи з економічної доцільності. За своєю правовою природою відносини учасників технопарків є приватно-правовими, а за формою – спільним веденням господарської діяльності на основі договору [229, с. 225].

На основі наведеного можна дійти висновку, що технопарки в Україні можуть діяти у двох формах – корпоративній та договірній. У випадку, якщо технопарк засновується без створення юридичної особи, то він діє на підставі договору про спільну діяльність. При цьому при створенні технопарку укладається власне договір про спільну діяльність без об'єднання вкладів, а не договір простого товариства, а умови такого договору повинні відповідати вимогам глави 77 ЦК України. Важливо також нагадати наявність у Законі вимог до суб'єктного складу договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників технологічного парку – такими можуть бути лише юридичні особи, які є суб'єктами наукової, науково-технічної, підприємницької діяльності.

Водночас, не можна звужувати сферу застосування договору про спільну діяльність виключно організацією технопарків. Договір про спільну діяльність як такий може бути підставою для виникнення правовідносин із здійснення інноваційної діяльності.

Згідно зі ст. 1130 ЦК України за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної

особи для досягнення певної мети, що не суперечить законів. Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просто товариство) або без об'єднання вкладів учасників.

Основну увагу ЦК України приділяє саме регулюванню договору простого товариства, залишаючи визначення умов спільної діяльності без внесення вкладів «на відкуп» сторонам такого договору. Договір про спільну діяльність є універсальною та гнучкою конструкцією, яка здатна опосередковувати найрізноманітніші форми співпраці при реалізації інновацій.

Для більшості зобов'язань цивільного права характерна двосторонність: з одного боку учасником виступає кредитор, з іншого - учасник-боржник. Цілі збігаються по зустрічній протилежній направленості: один передає, другий отримує. Але існує частина зобов'язань, де учасники переслідують одну і ту саму мету без протилежної направленості і для досягнення якої вони об'єднують свої зусилля і вклади. Наприклад, для будівництва певного об'єкта учасники об'єднують свої зусилля і вклади. Усі вони діють разом для досягнення певної мети. У відносинах між ними (учасниками) всі вони є кредиторами і боржниками одночасно по відношенню один до одного [57, с. 1032].

Така взаємність у правах і обов'язках, а також наявність внутрішніх відносин (між учасниками) і зовнішніх відносин (учасників з третіми особами) робить їх схожими до відносин, які складаються в господарських товариствах.

Проте законодавець надав вибір суб'єктам і дозволив у традиціях римського приватного права вступати в такі відносини без створення юридичної особи, виділивши їх в окрему групу договірних відносин - відносин, які виникають з договору про спільну діяльність.

Про універсальність договору про спільну діяльність свідчить чи не єдина встановлена законодавча вимога – відповідність мети спільної діяльності закону. Прикметно, що законом не встановлено вимог до

суб'єктного складу такого договору класичного договору про спільну діяльність (на відміну від ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»).

У літературі ведеться дискусія про правову природу та джерела правового регулювання договору про спільну діяльність у разі його укладення між суб'єктами підприємницької діяльності та з підприємницькою метою (враховуючи, що інноваційна діяльність також в більшості випадків пов'язана із одержанням прибутку та здійснюється суб'єктами господарювання). Тобто, стоїть питання, чи регулюються відносини такого договору нормами ЦК України, чи нормами ГК України.

В.В. Резнікова наголошує на тому, що договір про спільну діяльність, застосований у господарській діяльності, підлягає правовому регулюванню Главою 77 ЦК України [173, с. 38].

Н.С. Кузнєцова та О.О. Кот зазначили, що в українському правовому полі склалася доволі дивна ситуація, за якої ГК України, наповнений значною кількістю застарілих положень, є регулятором підприємницьких відносин (а це ті відносини, у які держава мала б втручатися лише у виняткових ситуаціях). На противагу йому, ЦК України, будучи втіленням усіх основних принципів приватного права, на кшталт свободи договору, неприпустимості позбавлення права власності, свободи підприємницької діяльності, не забороненої законом, добросовісності, справедливості, розумності, повинен застосовуватися до підприємницьких відносин субсидіарно [108, с.20].

Зазначені висновки зроблені вченими у час гострої необхідності рекодифікації цивільного законодавства та перегляду значення ЦК України у регулюванні усіх приватно-правових відносин.

Думка про цивільно-правову природу договору про спільну діяльність, незважаючи на можливість його використання у підприємстві висловлена також М.Р. Габріадзе, який визначає досліджуваний договір як такий, що укладається між суб'єктами цивільно-правових відносин (законодавство не встановлює обмеження складу таких суб'єктів) зі спільною метою, для

досягнення якої вони беруть на себе зобов'язання спільної діяльності протягом часу і на умовах, що визначаються цим договором [43, с. 64].

Як неодноразово відзначалося в цивілістичній літературі, договір про спільну діяльність характеризується окремою, самостійною правовою природою та за спрямованістю не належить до жодних інших груп договорів. А.С. Довгерт вказав на таку особливість договорів про спільну діяльність, як їх багатосторонність. При цьому кожна зі сторін перебуває водночас у статусі і кредитора і боржника, і ні одна із сторін не може вимагати виконання для себе особисто чи сама виконувати вимоги безпосередньо іншій стороні. Таким чином, права і обов'язки, маючи взаємний характер, визначаються потребою досягнення спільної мети [55, с. 752].

О.Є. Блажівська відзначає таку особливість досліджуваних договорів терміном «загальновигідний договір». Учена підкреслює, що кожен із учасників договору отримує у результаті участі в ньому певні блага, однак вони виникають не внаслідок дії іншої сторони, а набуваються в результаті спільної діяльності. На основі цього автор стверджує, що договори про спільну діяльність не належать до оплатних чи безоплатних – їх природа відмінна і має особливий характер [17, с. 12]. О.С. Таран зазначає, що за договором простого товариства як різновиду договору про спільну діяльність, сторони беруть зобов'язання спільно діяти з метою одержання прибутку або досягненням іншої мети, тобто мета у учасників такого договору є однакова [196, с. 63].

Спільна, єдина загальновигідна мета є об'єднуючим фактором для усіх сторін договору, вона є універсальна, оскільки може мати як підприємницький, так і непідприємницький (науковий, просвітницький тощо) характер і завжди є іншою, аніж створення юридичної особи. Остання характеристика відмежовують такий різновид договорів про спільну діяльність від тих, які мають на меті створення юридичної особи. Відповідно, із теоретико-правової позиції, ми ведемо мову про договори про спільну діяльність як родову категорію і про договори про спільну діяльність без

створення юридичної особи як її підвид, що ґрунтується на усталеній у доктрині позиції з приводу змістового навантаження досліджуваних договорів [116, с. 110].

У Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29 березня 2023 року у справі № 922/1320/21 також зроблено висновки щодо важливості встановлення мети сторін договору для визначення його правової природи [148].

Окрім такої ознаки, як багатосторонність та наявність спільної мети, у договорах про спільну діяльність виділяють також спільний інтерес, який на відміну від протилежних інтересів учасників інших договірних правовідносин, притаманний для усіх сторін договору. А.С. Довгерт відзначає наявність у кожного учасника двоєдиного статусу – і боржника і кредитора у такого роду зобов'язаннях. Учений зазначає на наявності у сторін договору загального інтересу, на відміну від зобов'язань купівлі-продажу, майнового найму, у яких інтереси сторін протистоять один одному [212, с. 752].

І.В. Венедиктова вказує, що цивільно-правовий інтерес є рушійним фактором, який забезпечує вираження вільного волевиявлення учасників правовідношення під час реалізації своїх прав. Він передбачає багатоваріантність поведінки суб'єкта правовідношення, коли суб'єкт самостійно приймає рішення про можливі дії в цих відносинах. До того ж, наявність приватних інтересів у цивільному правовідношенні зумовлює рівність правового статусу суб'єктів правовідносин. Приватний інтерес виступає, на думку ученої, як своєрідне «протоправо» (від грець. «протос» - перший, первинний). Такий інтерес формується у момент визначення індивідуумом необхідності в отриманні певного блага, матеріального чи то нематеріального. І потім він уже втілюється в суб'єктивному праві [37, с. 97]. Наявність спільного інтересу перетворює сторін договору про спільну діяльність у єдину команду, для кожного з членів якої досягнення позитивних результатів діяльності є однаково вигідним. Г.В. Юровська визначила договір простого товариства як домовленість у формі правочину про спільну

діяльність, де об'єктивно відсутні антагонізм і конкуренція [231, с. 85]. Спільність інтересу особливо важлива у сфері інноваційних відносин, оскільки призводить до максимально ефективного виконання умов договору усіма сторонами з розрахунку на досягнення максимального спільного результату – економічного, соціального або екологічного.

Умови ж договору про спільну діяльність прямо залежать від його виду. Як зазначалося вище, ЦК України виділяє власне договір про спільну діяльність та договір простого товариства. Відрізняє ці два різновиди наявність або відсутність об'єднання вкладів учасників. Прикметно, що регулюванню власне договору про спільну діяльність присвячено лише дві статті ЦК України, в то час як договір простого товариства досить ретельно врегульований.

Згідно з ч. 2 ст. 1131 ЦК України умови договору про спільну діяльність, у тому числі координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій та інші умови визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом про окремі види спільної діяльності.

Сфера інноваційної діяльності дає максимально широкі можливості для використання конструкції договору про спільну діяльність на усіх стадіях інноваційного циклу.

Зокрема, цікаво дослідити можливість використання договору про спільну діяльність у регулюванні відносин, пов'язаних зі створенням індустріального парку. Згідно п.3 ст.1 Закону України «Про індустріальні парки» індустріальний (промисловий) парк (далі - індустріальний парк) - визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і

телекомунікацій на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку. З передбачених законодавство дефініцій вищенаведених понять вбачається, що під індустріальним парком розуміється облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої здійснюється господарська діяльність, а технопарк – це юридична особа або група юридичних осіб, які створюються з метою створення організаційних засад виконання інноваційних проектів.

Таким чином з системного аналізу вищенаведеного, можна зробити висновок, що на базі індустріального парку може створюватися технологічний парк.

Більше того, мета створення індустріального та технологічного парків є залучення нових інвестицій, підвищення якості продукції та розвитку ІТ технологій, економічного розвитку регіону, а також створення додаткових робочих місць.

Щодо управління та розробки напрямів діяльності для кожного з індустріальних та технологічних парків, то такі здійснюються відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та затверджуються Президією Національної академії наук України та центральним органом виконавчої влади з питань науки.

Необхідно зазначити, що відповідно до Закону України «Про індустріальні парки» управління індустріальними парками здійснюється керуючими компаніями, які створюються переважно органами місцевої влади. Також, вони не можуть відвести під створені ж ними індустріальні парки землю своєї території, оскільки землями промислового призначення в більшості випадках розпоряджаються не громади, а Верховна Рада України або Кабінет Міністрів України. Крім того, сільська, селищна, міська ради розглядають проектні матеріали та приймають рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки, розташованої в межах населеного пункту (за чинним земельним законодавством лише органи державної влади чи

місцевого самоврядування розпоряджаються землями державної чи комунальної власності і лише їм надані законом повноваження щодо надання земельних ділянок у користування чи відчуження у приватну власність для створення індустріальних парків).

Управління індустріальними парками також може здійснюватися в межах договору про спільну діяльність. І.В. Борисов зазначає, що специфіка правового регулювання індустріального парку та відповідні зобов'язання ініціатора створення і керуючої компанії парку, визначаються договором про створення та функціонування індустріального парку [20, с. 178]. На нашу думку, договір про створення та функціонування індустріального парку за своєю правовою природою може бути договором про спільну діяльність.

Як і у будь-якому іншому договорі, у договорі про спільну діяльність визначальною умовою є умова про предмет. У розділі 2 даної дисертації нами обґрунтовано підхід до визначення предмета та об'єкта цивільно-правового договору, якими, слід відповідно вважати зобов'язання сторони договору та безпосереднє благо, на яке це зобов'язання спрямоване. В контексті дослідження інноваційних правовідносин не слід забувати про наявність у предметі договору інноваційної складової.

В.А. Васильєва зазначала, що дії суб'єктів права в більшості випадків є основою виникнення відповідних правовідносин. Як предмет правового регулювання виступають акти зовнішньої поведінки людей [30, с.161]. Такий підхід гармонійно поєднується із трактуванням об'єкта договору – того майнового чи немайнового блага, тієї правової цілі, яку прагнуть досягнути сторони договору.

На нашу думку, не викликає сумніву, що предметом договорів про спільну діяльність є координація спільних дій учасників договору, та, відповідно діяльності. Підтримуємо позицію С.М. Бервено, яка вказує, що вирішальне значення для класифікації договорів, окрім предмету, має спрямованість зобов'язання, що породжується договором. Тобто, йдеться про ознаку мети договору [13, с. 218].

А.П. Стасів зазначає, що мета для договорів про спільну діяльність у сфері інноваційних відносин, де факто, характеризується позитивним та негативним аспектами. Негативним – це не створення юридичної особи. Позитивним – розробка та реалізації інновацій із метою отримання прибутку для розподілу між сторонами договору або ж непідприємницькою метою (для задоволення немайнових потреба сторін договору та суспільства загалом). Об'єктом ж такого договору є інновації [189, с. 187].

Г.В. Юровська, аналізуючи предмет договорів простого товариства як різновиду договорів про спільну діяльність, розглядає предмет договору простого товариства як спільне ведення господарської, наукової та іншої незабороненої законом діяльності для досягнення мети, спільної для всіх учасників [230, с. 5]. Автори коментаря ЦК України вказують, що до предмету договору про спільну діяльність належить координація спільних дій учасників. Останні погоджують порядок здійснення спільних дій, керівництво та організацію спільної діяльності. За взаємною згодою учасники довіряють керівництво їх спільною діяльністю одному з них [123, с. 831].

На думку Стасіва А.П., складна природа приватноправових інноваційних відносин, і висновок про значну питому вагу організаційних відносин поміж них, дає підстави зробити висновок, що саме організаційні відносини, у поєднанні із майновими компонентами або ж без таких, є предметом договорів про спільну діяльність без створення юридичної особи у сфері інноваційної діяльності. Специфіка організаційних відносин, проявляючись у впорядкуванні правових зв'язків різного роду між учасниками, проявляється у розкритій нами багатосторонності та єдності інтересу для усіх учасників [189, с. 187].

Вчені виділяють також інші ознаки договорів про спільну діяльність, окрім спільної мети та інтересу. Наприклад, єдність просторового та часового перебування і діяльності учасників такої діяльності, подільність виробничого процесу на окремі операційні цикли і розподіл повноважень щодо їх реалізації між учасниками спільної діяльності; координаційні дії учасників

щодо спільної діяльності [174, с. 128]. Ці ознаки дійсно притаманні договорам про спільну діяльність, однак вони не є визначальними та сутнісними.

Висновки до розділу 3

1. Серед договорів інноваційного характеру одне із основних місць займають договори про створення інновацій. До таких договорів слід віднести договір на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності а також змішані і непойменовані договори, які спрямовані на створення інноваційних об'єктів, які можна об'єднати узагальнюючою назвою «договори про створення інновацій».

2. На нашу думку, договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт за своєю юридичною спрямованістю є договором про виконання робіт, однак відрізняється від підрядних договорів предметом (в підрядних договорах предметом є уречевлений результат роботи), алеаторним характером та іншими ознаками договору.

3. Враховуючи творчий характер договорів на виконання науково-дослідних робіт, їх наукоємкість та неможливість точного передбачення імовірності досягнення запланованого сторонами результату, такі договори слід вважати алеаторними (ризиковими). Дещо нижчий ступінь алеаторності притаманний виконанню дослідно-конструкторських та технологічних робіт, тому у разі виявлення неможливості досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов'язаний тільки відшкодувати витрати виконавця.

4. Предмет договору на створення і передачу науково-технічної продукції, передбачений ст. 331 ГК України в значній мірі дублює предмет договору, передбаченого гл. 62 ЦК України, а в зміст останнього можуть безперешкодно бути включені положення про надання супутніх послуг щодо впровадження інновацій у виробництво або у інші сфери суспільних відносин відповідно до принципу свободи договору. Тому більш досконалою, універсальною та сучасною договірною конструкцією є договір на виконання

науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. До втрати чинності ГК України у правозастосовній діяльності слід керуватися принципом верховенства ЦК України та застосовувати саме його положення.

5. Серед договорів інноваційного характеру особливе місце займають договори, які ми пропонуємо називати договорами про трансфер інновацій, тобто ті, на підставі яких від володільця до набувача переходять знання (в тому числі об'єкти технології), необхідні для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобуті в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини. Сюди слід віднести передання майнових прав інтелектуальної власності на знання, які підлягають правовій охороні як об'єкти права інтелектуальної власності.

6. Договорами про трансфер інновацій слід вважати: ліцензійний договір; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір комерційної концесії (франчайзингу), інші договори (в тому числі непойменовані та змішані) щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

7. Технопарки в Україні можуть діяти у двох формах – корпоративній та договірній. У випадку, якщо технопарк засновується без створення юридичної особи, то він діє на підставі договору про спільну діяльність. При цьому при створенні технопарку укладається власне договір про спільну діяльність без об'єднання вкладів, а не договір простого товариства, а умови такого договору повинні відповідати вимогам глави 77 ЦК України.

ВИСНОВКИ:

1. Інновації – це результати наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності, які є новими, об'єктивно вираженими та придатними для впровадження у виробництво або інші соціальні сфери з метою отримання економічного, соціального або екологічного ефекту.

2. Основою для будь-якої інновації є об'єкт права інтелектуальної власності, на основі якого запроваджуються нові або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Базовим елементом інновацій можуть виступати такі об'єкти права інтелектуальної власності: винаходи; корисні моделі; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; сорти рослин; породи тварин, комп'ютерні програми, ноу-хау, промислові зразки.

3. Вважаємо, що термін «об'єкт інновацій» є некоректним, оскільки сама інновація вже є об'єктом – результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини, доступним для сприйняття та який відповідає ознакам інновацій.

4. Інноваційна діяльність характеризується такими основними ознаками: вона спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок у виробництві і соціальній сфері (при цьому вона може бути пов'язаною із одержанням прибутку, а може мати на меті покращення соціальної сфери та досягнення іншого соціального або екологічного ефекту); її об'єктом виступають нематеріальні блага – результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень та розробок), які доводяться до стану інноваційного продукту та впроваджуються як інновації; вона спрямована як на створення, так і на впровадження та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок.

5. Інноваційна діяльність охоплює повний інноваційний цикл, який може починатися із первинної розробки об'єкта інтелектуальної власності, який є базовим для інновації, включати його передання, впровадження та комерціалізацію (в тому числі розробку інноваційного продукту) з метою досягнення економічного, соціального або екологічного ефекту

6. Цивільно-правовий договір перестав виконувати лише функцію юридичного факту як підстави виникнення правовідносин, самого правовідношення та документа, а займає важливе місце в архітектурі джерел правового регулювання інноваційної діяльності. Договір є джерелом правового регулювання локального характеру, ефективним правовим засобом визначення прав та обов'язків сторін, зокрема у сфері інноваційної діяльності.

7. Цивільно-правовий договір виступає ефективним джерелом правового регулювання відносин учасників інноваційної діяльності в усіх формах та на усіх стадіях її здійснення: при юридичній регламентації відносин сторін у сфері інноваційної діяльності, при здійсненні сторонами такої діяльності їх прав та виконанні обов'язків, а також при захисті прав та інтересів суб'єктів інноваційних відносин.

8. Договором інноваційного характеру є домовленість двох або більше сторін, на підставі якої виникають, змінюються або припиняються їх права та обов'язки у сфері інноваційної діяльності.

9. До договорів інноваційного характеру слід відносити не лише договори, якими опосередковується доведення об'єкта права інтелектуальної власності або іншого результату інтелектуальної діяльності людини до рівня інноваційного продукту, але й договори, якими регулюються відносини зі створення первинного джерела інновацій – знань, необхідних для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобутих в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини.

10. Незважаючи на різноманітність договорів у сфері інноваційної діяльності та на те, що всі вони за своєю правовою природою є цивільно-правовими договорами, можна із впевненістю ствердити, що цій групі договорів притаманна єдність і взаємозв'язок, які обумовлюють виділення їх в окремий елемент системи договірного права – договори інноваційного характеру. При цьому системоутворюючими ознаками будуть виступати юридична спрямованість, сфера застосування та предмет договору.

11. Договірна форма інвестиційної інноваційної діяльності має низку переваг, до яких можна віднести гнучкість, можливість укладення для виконання одноразової операції, відсутність витрат на утримання організаційно-правової форми юридичної особи та інші.

12. Норма ст. 5 ЗУ «Про інноваційну діяльність», якою передбачено коло можливих суб'єктів інноваційної діяльності є недосконалою, оскільки вона не відносить до кола суб'єктів інноваційної діяльності державу, державні органи та органи місцевого самоврядування, хоча вони беруть активну участь в інноваційних правовідносинах, в тому числі реалізуючи свої функції у межах здійснення державної інноваційної політики. З іншого боку, у вказаній нормі нечітко та неузгоджено з іншими положеннями цього ж Закону передбачено відмежувальну ознаку таких суб'єктів – провадження в Україні інноваційної діяльності і (або) залучення майнових та інтелектуальних цінностей, вкладення власних чи запозичених коштів в реалізацію в Україні інноваційних проектів. Здійснення інноваційної діяльності в тому числі охоплює реалізацію інноваційних проектів, тому виділення цієї активності в окрему рівнозначну категорію з категорією «інноваційна діяльність» лише поглиблює існуючу недосконалість понятійного апарату законодавства у сфері інноваційної діяльності.

13. Пропонуємо викласти ст. 5 ЗУ «Про інноваційну діяльність» у такій редакції: «Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути держава в особі відповідних державних органів, органи місцевого самоврядування,

фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність».

14. На нашу думку, не варто у ч. 1 ст. 16 ЗУ «Про інноваційну діяльність» застосовувати поняття «підприємство» для позначення суб'єкта інноваційної діяльності, оскільки ГК України визначає ознаки такої організаційно-правової форми як підприємство, під які не підпадають бізнес-інкубатори чи технопарки, а ЦК України взагалі визначає підприємство як об'єкт правовідносин. Крім цього, законодавством не передбачено правових наслідків віднесення підприємства до категорії інноваційного, тому, на нашу думку, ст. 16 ЗУ «Про інноваційну діяльність» необхідно виключити.

15. У більшості випадків до договорів інноваційного характеру законом не встановлено спеціальних вимог щодо їх форми, однак враховуючи їх суб'єктний склад та неспівпадіння в часі їх укладення та виконання, такі договори підлягають укладенню у письмовій формі. В окремих випадках законодавством встановлена вимога щодо укладення договорів інноваційного характеру у письмовій формі під загрозою нікчемності такого договору у разі недотримання такої форми. Вважаємо за доцільне усувати із законодавства норми, якими запроваджений наслідок недотримання письмової форми договору у вигляді його нікчемності.

16. На нашу думку, переддоговірні відносини сторін, а особливо при укладенні договорів інноваційного характеру та інших договорів, під час яких розкривається або передається конфіденційна інформація, вимагають докладного правового регулювання. Допоки ці питання не знайшли свого відображення у законодавстві, вважаємо за доцільне, перед проведенням переговорів щодо укладення договорів, під час яких повинна бути передана або розкрита конфіденційна інформація, сторонам варто укладати меморандум або договір про нерозголошення, яким встановити обов'язок нерозголошення отриманої інформації та правові наслідки порушення такого

зобов'язання. Вважаємо, що такими наслідками повинно бути покладення на порушника обов'язку відшкодувати збитки, завдані потерпілій стороні, в тому числі упущену вигоду. Також сторони можуть встановити штраф за порушення умов щодо нерозголошення.

17. Серед договорів інноваційного характеру одне із основних місць займають договори про створення інновацій. До таких договорів слід віднести договір на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності а також змішані і непойменовані договори, які спрямовані на створення інноваційних об'єктів, які можна об'єднати узагальнюючою назвою «договори про створення інновацій».

18. На нашу думку, договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт за своєю юридичною спрямованістю є договором про виконання робіт, однак відрізняється від підрядних договорів предметом (в підрядних договорах предметом є уречевлений результат роботи), алеаторним характером та іншими ознаками договору.

19. Враховуючи творчий характер договорів на виконання науково-дослідних робіт, їх наукоємкість та неможливість точного передбачення імовірності досягнення запланованого сторонами результату, такі договори слід вважати алеаторними (ризиковими). Дещо нижчий ступінь алеаторності притаманний виконанню дослідно-конструкторських та технологічних робіт, тому у разі виявлення неможливості досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов'язаний тільки відшкодувати витрати виконавця.

20. Предмет договору на створення і передачу науково-технічної продукції, передбачений ст. 331 ГК України в значній мірі дублює предмет договору, передбаченого гл. 62 ЦК України, а в зміст останнього можуть безперешкодно бути включені положення про надання супутніх послуг щодо

впровадження інновацій у виробництво або у інші сфери суспільних відносин відповідно до принципу свободи договору. Тому більш досконалою, універсальною та сучасною договірною конструкцією є договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. До втрати чинності ГК України у правозастосовній діяльності слід керуватися принципом верховенства ЦК України та застосовувати саме його положення.

21. Серед договорів інноваційного характеру особливе місце займають договори, які ми пропонуємо називати договорами про трансфер інновацій, тобто ті, на підставі яких від володільця до набувача переходять знання (в тому числі об'єкти технології), необхідні для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, здобуті в результаті наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності людини. Сюди слід віднести передання майнових прав інтелектуальної власності на знання, які підлягають правовій охороні як об'єкти права інтелектуальної власності.

22. Договорами про трансфер інновацій слід вважати: ліцензійний договір; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір комерційної концесії (франчайзингу), інші договори (в тому числі непойменовані та змішані) щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

23. Технопарки в Україні можуть діяти у двох формах – корпоративній та договірній. У випадку, якщо технопарк засновується без створення юридичної особи, то він діє на підставі договору про спільну діяльність. При цьому при створенні технопарку укладається власне договір про спільну діяльність без об'єднання вкладів, а не договір простого товариства, а умови такого договору повинні відповідати вимогам глави 77 ЦК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аврамова О. Є. До проблеми визначення інновації / О. Є. Аврамова, Е. С. Кізь. Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків : НТУ «ХПІ». 2011. № 30. С. 161–165.
2. Анісімов К.Г. Цивільно-правова характеристика умов обгорткових ліцензійних договорів. Проблеми законності. 2022. Вип. 157. С. 60-73.
3. Атаманова Ю.Є. До питання правового визначення інноваційної діяльності / Ю.Є.Атаманова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – № 1. – 2010. – С.124-134.
4. Атаманова Ю.Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері: автореф. дис. д-ра юр. наук: 12.00.04 р. Харків: Національна юридична академія України. 2009. 23 с.
5. Атаманова Ю. Є. Правові проблеми передачі інноваційних продуктів до статутних фондів господарських товариств. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 2. С. 118–122.
6. Атаманова Ю.Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія. Х. : Факт. 2006. 255 с.
7. Баженов М. І. Цивільно-правовий захист авторських прав в Україні і країнах різних правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
8. Банасевич І. До питання про зміст договорів на виконання під- рядних робіт за державним замовленням // Підприємництво, господарство і право. 2006. № 10. С. 7-10.
9. Башурин Н.Я. Науково-технічна інформація як об'єкт цивільних правовідносин: дис. ... доктора філософії. Спец. 081 «Право» / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2021. 206 с.
10. Безклубий І. А. Ліцензійний договір в патентному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1995. 20 с.

11. Беяневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти). К.: Юрінком Інтер. 2006. 592 с.
12. Беяневич О.А. Господарські договори та способи їх укладення: автореф. дис. ... канд юрид. наук : 12.00.04. / КНУ імені Т. Шевченка. К.:1999. 24 с.
13. Бервено С.М. Проблеми договірного права України: монографія. Київ, Юрінком Інтер, 2006. 265с.
14. Бегова Т. І. Поняття «ноу-хау» і договір про його передання: монографія. Харків: Право, 2009. 160 с.
15. Биби́к С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35000 слів і словосполучень / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2005. 623 с.
16. Бірюкова А. Г. Особливості договору як джерела цивільного права України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. No 33. 2018. С. 90–92.
17. Блажівська О. Є. Договір про спільну діяльність: автореферат дис. ... канд.юрид. наук : 12.00.03 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л. : 2007. 19 с.
18. Боднар Т.В. Договірні зобов'язання в цивільному праві: навчальний посібник. К.: Юстиніан, 2017. 236 с.
19. Бойчик І.М Економіка підприємства: підручник К.: Кондор - Видавництво, 2016. 378 с.
20. Борисов І. В. Правові та організаційні засади створення і функціонування індустріальних парків. Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права No 1, Каф. цивіл. права No 2; Нац. акад. прав. Наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок

Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. С. 174–178.

21. Борисова В.І. Тенденції розвитку цивільного права як галузі приватного права. Приватне право. №1. 2013. С. 81–93.

22. Бородовський С.О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України: дис. ... канд.юрид.наук. К. 2005.

23. Булко Л. О. Алеаторні договори в системі цивільно-правових договорів. Науковий вісник публічного та приватного права. 2021. Вип. 3. С. 24-17. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2021/3/7.pdf>.

24. Бурлаков С. Ю. Проблеми формування статутного капіталу господарських товариств за рахунок майнових прав інтелектуальної власності. Охорона корпоративних прав: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару. Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2011. С. 15–20.

25. Васильєва В. А. Договір консигнації. – Івано-Франківськ : Плай. 2002. – 148 с.

26. Васильєва В.В. Договір як юридичний факт. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія. За ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016.

27. Васильєва В. А. Доктринальні питання систематизації договорів. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія. За ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. С. 126–143.

28. Васильєва В. А. Рекодифікація договірних зобов'язань: суб'єктивний погляд. Договір як універсальна форма правового регулювання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 26 березня 2021р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. С. 4–7.

29. Васильєва В. А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг: дис. ... докт-ра юрид. наук:

12.00.03 / НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України імені Ф.Г. Бурчака. Івано-Франківськ, 2006. 416 с.

30. Васильєва В.А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг: монографія. Івано-Франківськ, 2006 р. 346 с.

31. Васильєва В.А. Зеліско А.В. Інвестиційний договір у приватному праві України. Підприємництво, господарство і право. 2021. С. 98–110.

32. Великанова М. М. Договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 18 с.

33. Великанова М.М. Порядок укладання договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, заснованих на державному замовленні. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса. 2009. Вип. 37. С. 388-396.

34. Великанова М.М. Спеціальні ознаки договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Нове українське право. Вип. 2. 2021. С. 5-13.

35. Великанова М.М. Співвідношення договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт із договором підряду. Підприємництво, господарство і право. 2009. №11. С.44–47.

36. Великанова М.М. Ризики в цивільному праві.: монографія. Київ: Алерта, 2019. 378 с.

37. Венедиктова І.В. Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві (рос). : монографія. Х. : Точка, 2012. 508 с.

38. Веретельник Л. К. Систематизація договорів у цивільному праві: автореф... канд. юрид. наук : 12.00.03. / Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 2007. 19 с.

39. Вінник О.М. Господарське право. Навчальний посібник. К. : Правова єдність. 2008. 766 с.

40. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навч.посібн. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: Правова єдність. 2009. 616 с.
41. Вінник О.М. Проблеми правового регулювання корпоративних і партнерських відносин: Монографія. К : Науково-дослідний інститут приватного права та підприємництва НАПрН України. 2010. 166 с.
42. Врублевська К.М. Договірні-правові форми інноваційного інвестування. Економічна теорія та право. № 2 (25) 2016. С. 171-182.
43. Габріадзе М.Р. Особливості цивільно-правового регулювання спільної діяльності. Право і суспільство. №3. 2020. С. 62–67.
44. Гейнц Р. М. Цивільно-правове регулювання відносин за договором про надання комунальних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2011. 219 с.
45. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#Text>.
46. Гладка О.В. Комерційна концесія як складова інноваційно-інвестиційної політики держави. Юрист України. 2013 р., № 4 (25). С. 72–78.
47. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#Text>.
48. Гриняк А. Б. Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду: монографія / відп. ред. В. В. Луць. Київ: НДІ прив. права і підпр., 2011. 300 с.
49. Гриняк А. Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. 374 с.
50. Гудима М. М. До питання про поняття предмета договору. Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. Випуск 23. Ч. 1. Том 1. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 182–186.

51. Давидюк О. М. Господарсько-правове регулювання комерційної концесії (франчайзингу) у відносинах, пов'язаних із передачею прав на технологію. Право та інноваційне суспільство. 2014. № 1. С. 30–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2014_1_6.
52. Давидюк О. М. Особливості господарсько-правового статусу технології створеної в результаті наукових чи науково-дослідних робіт. Право та інноваційне суспільство. № 1 (10). 2018. С. 13–17.
53. Денисюк В.В. Порядок укладення цивільно-правового договору. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 64. С. 305-312.
54. Дмитришин В. С. Договір комерційної концесії та договір франчайзингу. Співвідношення понять та правова природа. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії та практики: зб. наук.-практ. конф., 24 лютого 2010 р. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2012. Вип. 1. С. 114–120.
55. Довгерт А. С. Спільна діяльність. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К.: Істина. 2004. С. 752–760.
56. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / [О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
57. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.: за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
58. Договірні форми розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права: монографія / кол. авторів; за наук. ред. Н. М. Мироненко; НДІ ІВ НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2014. 248 с.
59. Долгополова Л.М. Правова природа відносин у сфері інновацій. Адвокат. №3. 2009. С. 19–22.
60. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі. К. : «Україна». 1994. 319 с.

61. Єрмак А.П. Нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 29–34.

62. Жилінкова І.В. Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт // Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. Розробників проекту Цивільного кодексу України. К. : Істина. 928 с.

63. Жилінкова О.В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та за кордоном: монографія. Київ: Юрінком Інтер. 2015. 280 с.

64. Жорнокуй Ю.М. «Інноваційна діяльність» та «венчурне підприємництво»: співвідношення понять та їх сутність. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. м. Суми, 20–21 трав. 2021 р : у 2-х ч. / Сум. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т права. - Суми : Сум. держ. ун-т, 2020. - Ч. 1. - С. 233-237.

65. Жорнокуй Ю.М. Правове регулювання венчурного підприємництва (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Х., 2003.

66. Жорнокуй Ю.М. Предмет договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт. Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. 2003р. №2(11). 2003. С. 136-142.

67. Жорнокуй Ю.М. Публічно-правові засоби інвестування малого та середнього інноваційного підприємництва в Європейському Союзі [Текст] / Ю. М. Жорнокуй // Право та інновації. - 2020. - N 1. - С. 7-13. - Бібліогр. : с. 11-13.

68. Зайцева-Калаур І., Черняк О. До питання про правове регулювання ліцензійних договорів за законодавством України та ЄС. Актуальні проблеми правознавства. 2023. Вип. 3 (35). С. 97-101.

69. Заїка Ю., Скрипник В. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. Підприємництво, господарство і право. №1. 2017. С. 240–245.
70. Зеліско А.В. Принципи договірної регулювання цивільних правовідносин у механізмі правового регулювання. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія. За ред. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. С. 95–111.
71. Зобов'язальне право: теорія і практика: навч. посіб. / [О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 1998. 912 с.
72. Зозуляк О. І. Договір як правова форма реалізації цивільної правосуб'єктності юридичних осіб: дис ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Зозуляк Ольга Ігорівна. – К., 2010. – 225 с.
73. Зозуляк О. І., Сіщук Л. В. Роль договору у структурі механізму регулювання цивільних правовідносин. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія. Івано-Франківськ, 2016. С. 111–126.
74. Іваницька Н. А. Ліцензійний договір на використання торговельної марки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.
75. Іванова К. Ю. Договори про трансфер технологій: спірні питання. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3-2. С. 126–129.
76. Іванова К.Ю. Правова характеристика договорів в інноваційній сфері: Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Харків, 15-16.11.2012. Х.: НДІ ПЗІР. 2012. 372 с.
77. Інноваційна модель економіки: правові та методологічні засади проведення експертизи інноваційних проектів: Монографія / С.В. Онишко, С.О. Єгоров та ін.; Під заг. ред. к. ф.-м. н. Ю.П. Доцента. – К.: МП «Лєся», 2006. – 196с.
78. Інноваційне право: науково-практичний посібник / за заг. ред. С. В. Глібка, Ю.В. Георгієвського, О.В. Розгон. Харків: Право. 2019. 246 с. URL: <https://ndipzir.org.ua/archives/6707>.

79. Іолкін Я. До питання істотних умов договорів про передачу прав на торговельну марку. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. No 6. С. 39–43.

80. Калаур І.Р. Договір у механізмі правового регулювання відносин з передання майна в користування. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 114–118.

81. Капустян Н.М. Сторони договору надання послуг стільникового зв'язку та їх правове становище. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. № 26. – С. 296–302.

82. Кафарський В. В. Інвестиційні договори в Україні: Поняття, види, зміст, правове регулювання : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Київ, 2006. 220 с.

83. Керівництво Фраскати 2015. Настанови щодо збору та публікації даних про дослідження та експериментальні розробки. МОН. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2023/11/15/01/Kerivnytstvo.Fraskati-2015-15.11.2023.pdf>.

84. Килимник І. І. Особливості правового регулювання договору комерційної концесії (франчайзингу): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 23 с.

85. Кирилюк А. В. Ліцензійний договір на використання літературних творів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 20 с.

86. Кирилюк А. В. Ліцензійний договір на використання літературних творів за законодавством України. Актуальні проблеми держави і права. 2008. № 42. С. 58–65.

87. Коваль І. Ф. Проблеми комерціалізації вищими навчальними закладами прав на об'єкти інтелектуальної власності. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2014. No 4. С. 11–18.

88. Коваль І.Ф. Характеристика права на об'єкти промислової власності відповідно до загальної моделі суб'єктивного права. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 6. С. 15–21.

89. Кодинець А.О. Договірні відносини у сфері надання прав на інформацію: окремі аспекти правового регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2018. Випуск 49. Том 1.

90. Кодинець А. О. Договірні інформаційні відносини у сфері наукової діяльності: проблеми теорії та практики. Підприємництво, господарство і право. 2015. №2. С. 15–18.

91. Кодинець А.О. Договори в сфері інтелектуальної власності: проблеми правового регулювання. Альманах цивілістики: зб.статей. (рос.) Вип. 3. Під ред. Р.А. Майданика. Київ : Алерта. 2010.

92. Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 18 с.

93. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text.

94. Коссак В.М. Вибрані твори: збірник наукових праць. Хмельницький: ХУУП. 2015. 282 с.

95. Коссак В. М. Форма правочину як спосіб фіксації змісту волевиявлення сторін / В. М. Коссак // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 берез. 2012 року / [редкол.: В. І. Борисова та ін.] ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2012. – С. 49–52.

96. Коссак В.М., Герц А.А. Місце договору франчайзингу в системі інноваційних договорів. Європейські перспективи. 2023р. №2. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2023-2/EP_2023_2_088.pdf.

97. Коссак В.М., Герц А.А. Особливості цивільно-правового регулювання інноваційної діяльності в Україні. Право UA. 2022р. №4. URL:

http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2022-4/Pravo_ua_2022_4_141.pdf.

98. Коссаk В.М., Герц А.А. Предмет інноваційного договору. Наше право, 2023р. №2. С. 115-120. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-2/NP_2023_2_115.pdf.

99. Кохановська О. В. Проблеми застосування цивільно-правових способів захисту інформаційних прав. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 3. С. 72–75.

100. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: монографія. Київ: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2006. 463 с.

101. Крат В.І. Інститут правочину: практика Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Press_Krat.pdf.

102. Крива С.В. Основні підходи до визначення економічної сутності категорії «інновація». Інвестиції: практика та досвід. № 20/2010. С. 15–18.

103. Крижна В. Види договорів у сфері інтелектуальної власності. Інтелектуальний капітал. 2004. №4. С.36-42.

104. Крижна В.М. Ліцензійний договір – правова форма реалізації патентних прав: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків, 1999. 216 с.

105. Кройтор В.А. Правове забезпечення інвестиційних проєктів щодо медичних інновацій. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №10. С. 104-107.

106. Кузнєцова Н. С. Договір у механізмі регулювання цивільно-правових відносин. Право України. 2012. № 9. С. 12–18.

107. Кузнєцова Н. С. Цивільно-правові засоби забезпечення інновацій у сучасному законодавстві України. Інноваційний розвиток України: тези

доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. 27–28 жовтня 2006 року. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. С. 56–60.

108. Кузнєцова Н.С., Кот О.О. Оновлення цивільного законодавства: quo vadis. Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. Учасників наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці від дня народження О.А. Пушкіна (Харків, 22 травня 2020 р.) / МВСУкраїни, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків: ХНУВС; Панов, 2020. С. 20–25.

109. Кузнєцова Н. С., Кохановська О. В. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Право України. 2011. № 3. С. 21–29.

110. Куришко Л. А., Нонік В. В. Нормативне регулювання спільної діяльності в умовах ринку. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2017. Вип. 1(36). С. 64–87.

111. Курченко С. В. Суб'єктний склад правовідносин, що виникають з договору постачання природним газом через приєднану мережу. Форум права. – 2013. №1. С. 571–575.

112. Лукасевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт: монографія. Тернопіль: ВПЦ ТНЕУ «Економічна думка», 2012. 180 с.

113. Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. Л., 2001. 20 с.

114. Луць В. В. Договір як регулятор цивільних відносин. Право України. 2012. №9. С. 19–25.

115. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер. 2001. 560 с.

116. Луць В. В. Строки і терміни у цивільному праві : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

117. Макода В.Е. Договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в умовах інноваційного розвитку в Україні.

Альманах цивілістики: зб. статей. (рос.) Вип. 2. Під ред. Р.А. Майданика. Київ: Правова Єдність. 2009. С. 114-131.

118. Мельник О. М. Загальна характеристика договорів у сфері науково-технічної діяльності. Право України. 2003. № 11. С. 72–75.

119. Мороз О.В. Предмет цивільно-правового договору. Право та інновації. 2020. № 1. С. 40–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2020_1_8.

120. Мочалов Ю. Інноваційна діяльність у роботі закладів охорони здоров'я. Практика управління медичним закладом. 2014. № 3. С. 28–37.

121. Музыка Л. А. Щодо предмета цивільного права. Eurasian Academic Research Journal. 2018. No 4 (22). С. 87–93.

122. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / [Ю. Б. Бек, Й. Г. Богдан, Л. В. Григоровська та ін.] ; за ред. В. М. Коссака. – К. : Істина, 2004. – 976 с.

123. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. Т II. За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнєцової, В.В.Луця. К. : Юрінком Інтер. 2006. 1088 с.

124. Олюха В.Г. Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т./За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2005. Т. 2. С. 504–511.

125. Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. Г. Олюха. – К., 2003. – 22 с.

126. Оприско М.В. Поняття та види договорів про відчуження корпоративних прав. Адвокат. 2010. №11. С. 35-39.

127. Осетинська Г. А. Проблеми визначення класифікаційних критеріїв відмежування зобов'язань з надання послуг та поділу їх на види. Вісник господарського судочинства. 2004. No 2. С. 251–256.

128. Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав: монографія / за заг. ред. О. Д. Крупчана та В. В. Луця. Київ: НДІ прив. права і підпр. НАПрН України, 2012. 400 с.
129. Охорона і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб в цивільних правовідносинах / за заг. ред. Я. М. Шевченко. Харків: Харків юридичний, 2011. 528 с.
130. Падучак Б.М. Класифікація договорів у сфері трансферу технологій. Часопис Київського університету права. 2011. № 2. С. 189–192.
131. Паєнок А. Характеристика особливостей предмета договору роздрібної купівлі-продажу як однієї з його істотних умов. Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 40–45.
132. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 334 с.
133. Піхурець О.В. Окремі аспекти використання об'єктів права інтелектуальної власності в інноваційному процесі / О.В. Піхурець, Ю.С. Мельниченко. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2013. Випуск 23. Частина I. Том 1. С. 249–254.
134. Пленюк М. Д. Підстави виникнення зобов'язальних правовідносин в механізмі правового регулювання: монографія. Київ: НДІ прив. права і підпр. ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. 358 с.
135. Погрібний Д.І. Господарсько-правове регулювання відносин у сфері трансферу технологій. Право та інновації. 2013. №4. С. 18-26.
136. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин в цивільному праві України. К.: Правова Єдність. 2009. 304 с.
137. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. К. 2009. 412 с.
138. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2018 року у справі № 338/180/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74963905>.

139. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786>.
140. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.06.2020 року у справі 145/2047/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90933484>.
141. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 вересня 2021 року справа № 569/9366/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818609>.
142. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 24.04.2020 року у справі № 522/25151/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89034137>.
143. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 26 липня 2021 року у справі № 904/4054/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98645610>
144. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16 квітня 2019 року у справі № 910/8072/15-г. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81268498>.
145. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30 березня 2023 року у справі № 910/16971/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110080390>.
146. Постанова КЦС ВС від 13.04.2022 р. у справі № 366/599/19. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210907_vs-rozmezhuvaltsenzyniy-dogovr--neponaymenovaniy-dogovr-shchodo-rozporyadzhannya-pravami-ntelektualno-vlasnost.
147. Постанова Верховного Суду від 04 березня 2021 року у справі № 908/1879/17. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/95343913>.
148. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29 березня 2023 року у справі № 922/1320/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110106959>.

149. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05 листопада 2019 року у справі № 910/19552/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85496760>.

150. Потоцький М. Передання виключних майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності: теоретико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 9. С. 28–31.

151. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

152. Право інтелектуальної власності: Академ, курс: Підручник для студентів вищих навч. Закладів / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та допов. К., 2014 р. 672 с.

153. Правове забезпечення ефективності інноваційного процесу в Україні : монографія/ [С. В. Глібка, О. В. Розгон, Ю. В. Георгієвський та ін.]; за ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. – Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. – 365 с.

154. Правове регулювання інноваційних відносин: монографія. С.М. Прилипка, А.П. Гетьман, Ю.Є.Атаманова та ін. Х. : Юрайт. 2013. 688 с.

155. Правовий захист економічної конкуренції. Навчальний посібник /. В.М. Коссак, Ю.М. Юркевич .- Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. - 314с.

156. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2010. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2010-Ukrainian-bl.pdf>.

157. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 року № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>.

158. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 року № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

159. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: постанова пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12. (п. 5.3.). Вісник господарського судочинства. 2012. № 6.

160. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. №675-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №45. Ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.

161. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 року № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.

162. Про індустриальні парки: Закон України від 21 червня 2012 року №5018-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 22. Ст.212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>.

163. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

164. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

165. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 року № 51/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр#Text>

166. Про охорону прав на винаходи та корисні моделі: Закон України 15 грудня 1993 року № 3687-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 7. Ст. 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#top>.

167. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.

168. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL:

169. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 року N 991-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>.

170. Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 р. № 176-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-p#Text>.

171. Проект Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/908001>.

172. Проект закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/gromadske-obgovorennya-zakonoprojekt-shodo-pidtrimki-ta-rozvitku-innovacijnoyi-diyalnosti>.

173. Резнікова В. В. Договір про спільну господарську діяльність: поняття, ознаки та види. Економіка та право. 2013. № 2. С. 35–39.

174. Резнікова В. В., Пацурія Н. Б. Спільна господарська діяльність в Україні: економіко-правовий аспект. Актуальні проблеми економіки. 2015. No 12(174). С. 125–135.

175. Рішення Господарського суду м. Києва у справі No910/12382/17 за позовом Міністерства оборони України до Державного підприємства «Конструкторське бюро «Артилерійське озброєння» про повернення авансового платежу за результатами етапу 2 робіт з вини виконавця. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/69093618>.

176. Рішення господарського суду Херсонської області 18 лютого 2021 року Справа No 923/1438/20 про визнання недійсним договору про співпрацю з організації виробничої практики, обробітку землі та вирощування сільськогосподарської продукції. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/95066581/>.

177. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Договірне право: Академічний курс. Львів. Паіс. 2020. 464 с.

178. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс. К.: Алерта. 2013. 594 с.
179. Рудченко І. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2007. № 2. С. 53–61.
180. Сидоров Я. О. Становлення інституту комерційної концесії в Україні (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 18 с.
181. Сібільов М. М. Предмет приватного (цивільного) права. Право України. 2014. № 6. С. 66–74.
182. Сібільов М.М. Цивільно-правовий договір як регулятор суспільних відносин. Право України. 2014. № 2. С. 34–44.
183. Сібільова О. Поняття договору про надання інформаційних послуг. Підприємництво, господарство і право. №11. 2019. С. 70–74.
184. Сімсон О. Е. Інноваційні правовідносини. Проблема ідентифікації та класифікації. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. №5. С. 98–104.
185. Сімсон О.Е. Правова природа договорів інвестиційного характеру. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2000. № 10. С. 218–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2000_10_43.
186. Спасибо-Фатєєва І. В. Види об'єктів цивільних прав. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 18. С. 13–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_5.
187. Спасибо-Фатєєва І.В. Ще раз про три іпостасі договору. Договір як універсальна форма правового регулювання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 26 березня 2021р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021.С. 15-17.

188. Стасів А.П. Договір про спільну діяльність як підстава діяльності щодо розробки та реалізації інновацій: основні характеристики, різновиди. *Law & Society*. № 5 (2022). С. 88–100.

189. Стасів А.П. Договори в інноваційній діяльності : цивільно-правовий аспект: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ. 2023. 218 с.

190. Стасів А.П. Інновації як об'єкт цивільно-правових відносин. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. № 59 (2022). С. 84–97.

191. Стасів А.П. Природа, ознаки та види цивільно-правових договірних конструкцій в сфері розробки та реалізації інновацій. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. № 60 (2022). С. 162–175.

192. Стасів А.П. Цивільний договір – правовий регулятор відносин щодо створення та реалізації інновацій. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Вип. 72: ч. 2. 2022. С. 296-301.

193. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. К: КНТ, 2008. 626 с.

194. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

195. Сучасні проблеми цивільного права та процесу: Навчальний посібник. За редакцією Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків, 2017. 808 с.

196. Таран О.С. Відмежування багатосторонніх договорів від суміжних понять. Вісник Академії Адвокатури України. №3 (22). 2011. С. 62–67.

197. Тарасов О.С. Сутність та класифікація об'єктів інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. URL: <http://intkonf.org/tarasov-os-sutnist-ta-klasifikatsiya-obektiv-intelektualnoyi-vlasnosti/>.
198. Телестакова А.А. Система договорів про надання послуг в цивільному праві України. Автореферат дис...к.ю.н. – Київ, 2008, 25 с.
199. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво: міжнародний документ від 04 червня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194#Text.
200. Управління інноваціями в сучасній організації / за ред. В.А. Свтушевського. К.: Нічлава, 2006. 359 с.
201. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватні та публічні договори: колізія інтересів. Договір як універсальна форма правового регулювання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 26 березня 2021р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. С. 11–15.
202. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 456 с.
203. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини: Навчальний посібник. К: Істина, 2008. 304 с.
204. Харківська цивілістична школа: об'єкти цивільних прав: монографія (рос.). За заг.ред. І.В.Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право. 2015. 720 с.
205. Харківська цивілістична школа: про договір: монографія (рос.). За заг.ред. І.В.Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право. 2017. 576 с.
206. Ходико Ю. Співвідношення об'єкта цивільних правовідносин (прав) та об'єкта цивільно-правового договору. Юридична Україна. №3.2009. С. 52–57.
207. Цибульов П.М., Чоботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю: За ред. П.М.Цибульова: Монографія – К.: К.І.С., 2005. – 448 с.

208. Цивільне право України: Академічний курс : підруч. : у 2 т. / [А. Ю. Бабаскін, Т. В. Боднар, Ю. Л. Бошицький та ін.] ; за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2006. – Т. 1. Загальна частина. – 696 с.
209. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. – К.: КНТ, 2006. – 480 с.
210. Цивільне право України : підруч. : у 2 т. / [Л. М. Баранова, Т. І. Бегова, А. Г. Бірюкова та ін.] ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького – Харків : Право. – 2011. – Т. 2. – 816 с.
211. Цивільне право України. Підручник у 2-х книгах. Кн. 1 / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 689 с.
212. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид. перероб і допов. К.: Юрінком Інтер. 2010. 976 с.
213. Цивільне право України : підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К.: Істина, 2003. – 776 с.
214. Цивільне право України: В 2-х томах. Т. 2. Підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонова; канд. юрид. наук Н.Ю. Голубєвої. Х.: ТОВ "Одіссей", 2008. 872 с.
215. Цивільний кодекс України. Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n42>.
216. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / [Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Ю. В. Бошицький та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. ХаритонОВОї, Н. Ю. Голубєвої. – К. : Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2008. – 740 с.
217. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар: у 2 ч. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2004. Ч. 1. 692 с.
218. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ: Істина, 2004.

219. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах / кер. авт. кол. та відп. ред.: А. С. Довгерт, Н. С. Кузнецова. Київ: Юстиніан, 2006. Ч. 2. 1008 с.
220. Цірат Г. В. Договори франчайзингу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 22 с.
221. Швець В.Я. Трансфер інновацій у логістичних системах : навч. посіб. / В.Я. Швець, Г.В. Баранець ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2015. – 219 с.
222. Швець Ф.Д. Основи наукових досліджень. Рівне, 2013. 208 с.
223. Шевченко Я. М. Цивільне право України. Загальна частина. К.:Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 520 с.
224. Шимон С. І. Майнові права в системі об'єктів цивільних правовідносин та цивільного обороту. Форум права. 2011. № 4. С. 841–846. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_4_137.
225. Шимон С. І. Об'єкт і предмет договору і цивільного правовідношення: нотатки до наукової дискусії. Юридична Україна. 2011. № 4. С. 58–64.
226. Шишка Р. Б. Інвестиційні договори: характеристика та спроби класифікації. Юридичний вісник. 4 (33). 2014. С. 118–122.
227. Шишка О. Р. Теорії та підходи до визначення предмета цивільного права та його ролі в розмежуванні галузей права. Сучасні проблеми цивільного права та процесу: Навчальний посібник. За редакцією Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків, 2017. С. 22–35.
228. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Йозеф А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Старка. Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 242 с.
229. Юркевич Ю.М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03

«Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» (081 – Право). Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. - 437 с.

230. Юровська Г.В. Договір простого товариства у цивільному праві України: автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України. Київ, 2010. 21 с.

231. Юровська Г. В. Цивільно-правове регулювання договору простого товариства. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2009. № 2. С. 78–91.

232. Яворська О. С. Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільноправові аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва. Київ, 2011. 38 с.

233. Яворська О. С. Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти : моногр. / О. С. Яворська. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – 384 с.

234. Яворська О. Майнові права як об'єкти цивільного обороту. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. Вип. 53. С. 225–231.

235. Яковлев А.І. Аналіз стану інноваційної діяльності в Україні та шляхи його поліпшення. Наука та наукознавство. 2018. № 2. с. 38. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/142115>.

236. Яковлев Д.О. Конфіденційність як предмет цивільно-правового договору. Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. С. 219–221.

237. Якубівський І. Є. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту права інтелектуальної власності. Актуальні проблеми права

інтелектуальної власності: захист від контрафакції, піратства і плагіату: матер. IV всеукр. наук.-практ. конф.; м.Одеса, 26 квітня 2013р. / за заг. ред. О. І. Харитонової. Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2013. С. 50–52.

238. Якубівський І. Є. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності за законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 8.

239. Якубівський І.Є. Ліцензійний договір за новим Цивільним кодексом України. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2005. Вип. 41. С. 204–211.

240. Якубівський І. Є. Методологічні засади правового регулювання договірних відносин щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 59–63.

241. Якубівський І.Є. Набуття, здійснення та захист майнових прав інтелектуальної власності в Україні: монографія. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2018. 522 с.

242. Якубівський І. Є. Об'єкти цивільних правовідносин у сфері трансферу технологій. Актуальні напрями правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні: матер. всеукр. наук.-практ. конф.; м. Харків, 14 листопада 2014 р. / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібко, К. В. Єфремова; НДІ прав. забезпечення інновац. розвитку НАПрН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2014. С. 204–207.

243. Якубівський І. Є. Проблеми правового регулювання договірних відносин у сфері інтелектуальної власності. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XIII регіон. наук.-практ. конф. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2007. С. 367–369.

244. Яроцький В. Л. Роль і місце майнових правовідносин у механізмі цивільно-правового регулювання. Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту

суб'єктивних цивільних та сімейних прав : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. С. 4–7.

245. Яроцький В.Л. Характеристика основних стадій механізму цивільно-правового регулювання. Право України. 2010. № 12. С. 18–24.

246. Ярошевська Г.М. Предмет договору про надання юридичних послуг. Вчені записки Таврійського націон. університету ім. В.І. Вернадського. 2006. Т. 20 (59). № 2. С. 317–322.

247. As Tohidi H., Jabbari M. M. Different Stages of Innovation Process. Procedia Technology. 2012. No 1. P. 574–578.

248. Bezpaloва O.I., Yusupov V.A., Avramova O.Y., Kراسиuk T.V. Legal protecton of inventions within medical practice in Ukraine Wiadomości Lekarskie 2019, tom LXXII, nr 3. P. 484–489.

249. Edsand, H.-E. Technological Innovation Systems and the wider context: A framework for developing countries. Technology in Society. 2019. No 58. pp. 3-19. URL: <https://ideas.repec.org/p/unm/unumer/2016017.html>.

250. European Contract Code: book one (English version) Web-site Academy of European Private Lawyers. URL: http://www.eurcontrats.eu/site2/newdoc/Norme%20Libro%20I-inglese_.pdf.

251. Hasson R. A. The doctrine of uberrima fides in insurance law - a critical evaluation / R. A. Hasson // The modern law review. - Oxford, 1969. - Vol. 32. - P. 615-637.

252. Ihor Ye. Yakubivskyi. Contract in legal regulation of intellectual property relations. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2020. Vol. 27, № 2. P. 64–76.

253. Kodynets, E. Kokhanovska. Protection of intellectual property in development conditions of the information society. Science and Innovation. 2021. № 17 (1). p. 103–112.

254. Kodynetz A., Maidanyk L. Commercialization of intellectual property rights as foundation for innovation. *Science and Innovation*. 2019. No 15 (4). P. 91–102.
255. Oslo manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. Third edition. 2005. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5889925/OSLO-EN.PDF>.
256. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group). Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll. URL: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf.
257. Reviewing Community innovation policy in a changing world: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 02.09.2009, COM (2009) 442 final. URL: [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/com\(2009\)442final_en.pdf](http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/com(2009)442final_en.pdf).
258. Riggs, H.E. *Managing high-technology companies*. Belmont, Calif.: Lifetime Learning publications, 1983.
259. Tidd, J. *Managing innovations* / J. Tidd, J. Bessant. Chichester : John Wiley and Sons LTD. 2001.
260. Zelisko, A.V., Rozghon, O.V. The corporate form of innovating entities in ukraine. *Science and Innovation* this link is disabled. 2022. 18(5). pp. 95–108.
261. Zelisko A.V., Vasylyeva V.A., Malyshev B. V., Khomenko M.M., Sarana S.V. Civil law regulation of contracts for joint activity in Ukraine and other post- socialist states. *Asia Life Sciencies: The Asian International Journal of Life Sciencies*. Issue 2, December 2019, Pages 913–925. <http://emptpub.com/wp-content/uploads/2019/12/Supplement-21-No-2-2019.pdf>.

262. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.06.2020 року у справі № 281/129/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89824663>.

263. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: навч.посіб. К.: Вища школа. 2002. 254 с.

ДОДАТОК
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Холявка С.В. Поняття, ознаки договорів інноваційного характеру та їх місце в системі цивільно-правових договорів. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 420-425. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/3_2023/63.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.63>

2. Холявка С.В. Особливості правового регулювання договорів про створення інновацій. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 3. С. 346-352. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/55.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.55>

3. Холявка С.В. Договори про трансфер інновацій: поняття, види, правове регулювання. *Правова позиція*. 2023. №3 (40). С. 160-164. URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/31.pdf>.

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.31>

4. Холявка С.В. Договір в механізмі правового регулювання інноваційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №10. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/33.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/33>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Холявка С.В. Індустріальні та технологічні парки як учасники інноваційних відносин. *Правові проблеми земельної реформи в Україні : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. (Львів, 2 червня 2017 р.). (Львів, 2017. Вип. 4. С.31–34, очна форма участі, усна доповідь).*

6. Холявка С.В. Технопарки як учасники інноваційних правовідносин. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / редкол.: С.В. Глібко, О.Д. Крупчан, С.А. Бука. Харків : Право, 2017. 240 с., С. 100-103., очна форма участі, усна доповідь).

7. Холявка С.В. Поняття, зміст та ознаки інноваційної діяльності. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р.) (Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023.–336с., С. 330-332. дистанційна форма участі).

8. Холявка С.В. Договір як підстава здійснення інноваційної інвестиційної діяльності. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.) (Львів –Торунь: Liha-Pres, 2023. 212с., С. 209-211. дистанційна форма участі).

9. Холявка С.В. Алеаторність як ознака договорів інноваційного характеру. *The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of information technology development»*. (November 13-15, 2023). (Bilbao, Spain. 396 p. С. 126-128. дистанційна форма участі).

10. Холявка С.В. Договір про спільну діяльність як підстава функціонування технопарків. *The 6th International Scientific and Practical Conference «Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development»*. (November 26-28, 2023). (Geneva, Switzerland. 421 p. С. 255–257. дистанційна форма участі).